

Diakoniatyö Joensuun kaupungissa 1895-1944

Joensuun yliopisto, teologinen tiedekunta

Läntisen teologian koulutusohjelma

Pro gradu -tutkielma, syksy 2006

Kirkkohistoria

Heikki Kastarinen

SISÄLLYS

I Johdanto

1. Tutkimustehtävä 4
2. Seurakuntadiakonian viriäminen Suomen kirkossa 6
Laitosdiakonian rantautuminen Suomeen 6 – Kirkon uudet haasteet 8 – Kuopion hiippakunnan diakoniasäännöt 10
3. Joensuun kaupungin seurakunnalliset olot 12
Kaupunkiseurakunta ja sen viranhaltijat 12 – Joensuun kaupunki - kristillisten yhdistysten luvattua maata 12 – Vapaat suunnat ja herätysliikkeet yhdistystoiminnan varjossa 14
4. Vaivais- ja sairaanhoito Joensuussa 1800-luvun lopulla 15
Vuoden 1852 vaivaishoitoasetus - patriarkaalista holhousta 15 – Kaupungin ja seurakunnan eriytymisestä kunnalliseen vaivaishoitoon 16 – Sairaanhoito - osittain päällekkäistä vaivaishoidon kanssa 17

II Joensuu seurakuntadiakonian edelläkävijänä (1895-1918)

1. Joensuun Kirkollinen Diakonaatti ja sen työntekijät 19
Diakonaattitoimikunnan perustaminen 19 – Diakonissojen koulutus Sortavalassa 22 – Ensimmäiset työntekijät 23 – Diakoniatyön seurakunnallistuminen 27
2. Seurakuntadiakonian varainhankinta 30
Diakoniarahasto talouden perustana 30 – Kaupungin ja seurakunnan avustukset 30 – Lahjoitusrahastot 33 – Seurakunnan kolehdit 36 – Diakoniatyön hoitomaksut 38 – Erilaiset keräykset 39
3. Diakonissojen työsuhdeasiat 40
Diakonissan palkka - elämisen ehto 40 – Välikirja - ”diakonissan työehtosopimus” 43
4. Diakoniatyön tehtäväkenttä 45
Sairaanhoito - pioneerityötä Joensuussa 45 – Köyhäinhoito - apua arjen keskellä 49 – Pyhäkoulu - lasten hartaushetki 52 – Ompeluseura - yhteisöllistä itseapua 53 – Muu avustus-, kurssi- ja juhlatoiminta 54 – Onnistuiko diakoniatyö tehtävässään? 56

III Diakoniatyö ”kahden isännän” palveluksessa (1919-1936)

1. Diakoniatyö seurakunnan hallinnossa ja taloudessa 57
Muutokset toimintaympäristössä 57 – Kirkkovaltuusto diakoniatyön johtoon 58 – Rahastojen järjestely 61 – Diakonialle kerätyt kirkkokolehdit 62 – Kaupungin taloudellinen tuki 64
2. Työntekijät Sortavalasta ja Oulusta 65
Sivutoimien ja laitosten houkutus 65 – Sairaanhoidollisen pätevyyden korostuminen 66
3. Diakonissan työsuhdeturva - eläkesääntö? 68
Diakonissan kuukausipalkka 68 – Asuntopula diakonissan riesana 70 – Seurakunta- ja eläkemaksut 72 – Diakonissa Halmeen eläkekysymys 73
4. Seurakuntadiakonian työnkuva 75
Sairaanhoito - ”vierasta iestäkö?” 75 – Diakonissojen apu lastensuojelulle 77 – Varattomien jouluavustukset 79 – Työ- ja ompeluseurat - toiminta katkonaista 82 – Papisto kunnallisessa köyhäinhoidossa 83
5. Diakoniatyön irtautuminen kiertävästä sairaanhoidosta 84
Turhautumisen ensi merkkejä 84 – Sortavalan diakonissalaitoksen ”huoltolinja” 86 – Ehdotus kiertävän sairaanhoitajan järjestelmän muuttamiseksi 87 – Pulakausi - taloudelliset reunaehdot 89 – Kiertävien sairaanhoitajien määrä 89 – Kunnallinen kiertävä sairaanhoito 92 – Diakonia yhteiskunnallisena vaikuttajana Joensuussa 94

IV Diakoniatyö palaa juurilleen (1937-1944)

1. Työntekijöitä myös fliedneriläisestä diakonissalaitoksesta 96
Seurakunnan huoltosisaret 96 – Diakonissan talousasiat 98
2. Huoltodiakonian tehtäväalueet 100
Äitikerhot 100 – Tyttökerhot ja pyhäkoulutyö 102 – Kotikäyntityö 104 – Yhteistyö kunnallisen köyhäinhoidon kanssa 106
3. Sodan haasteet diakoniatyölle 107
Työnkuvan muuttuminen 107 – Avustustoiminta ja sen rahoitus 112

V Tutkimustulokset 118

VI Liitteet 124

VII Lyhenteet 126

VIII Taulukkojen luettelo 127

IX Lähteet ja kirjallisuus 128

Rahanarvoa koskeva huomautus 137

I Johdanto

1. Tutkimustehtävä

Seurakunnallinen diakonia ei virinnyt – mielenkiintoista kyllä – Etelä- ja Länsi-Suomen vauraissa ja pitkälle kirkollistuneissa seurakunnissa vaan karun ja köyhän itäsuomalaisen elämänmenon keskeltä. Syitä tähän voidaan hakea niin paikallisen seurakuntaelämän olemuksesta kuin henkisestä ilmapiiristäkin. Kuopion hiippakuntaan kuuluneessa Pohjois-Karjalassa kirkollinen luterilainen kulttuuri ei koskaan muodostunut yhtä kiinteäksi ja yhtenäiseksi kuin esimerkiksi Pohjanmaalla ja rannikkoseuduilla. Toisaalta pohjoiskarjalaiselle ja erityisesti joensuulaiselle uskonnolliselle elämälle oli luonteenomaista tietty avoimuus uusien vaikutteita kohtaan. Joensuulainen diakoniaharrastus kumpusi omintakeisesta pohjoiskarjalaisesta sielun- ja mielenmaisemasta, jonka viitekehyksenä oli itäsuomalainen uskonnollinen liberalismi. Sille oli ominaista yksilöllisyys ja monipuolisuus, mikä ei kuitenkaan sulkenut pois seurakunta- ja kirkkotietoisuutta.¹

Tämän tutkimuksen tehtävänä on selvittää luterilaisen diakoniatyön syntyä ja kehittymistä Joensuun kaupungissa vuosina 1895-1944. Tavoitteena on saada selville niitä muutoksia ja kehityslinjoja, joita kyseisellä aikavälillä tapahtui niin yksittäisen joensuulaisen diakonissan työnkuvassa kuin koko seurakunnan diakoniatyössä. Toisaalta on kysyttävä, mitkä tekijät vaikuttivat diakoniatyön muuttumiseen Joensuussa. Mikä oli esimerkiksi Sortavalan diakonissalaitoksen vaikutus niihin diakonisiin linjauksiin, joita Joensuun seurakunnassa tehtiin?

Tässä tutkimuksessa joensuulaista diakoniaa pyritään koko ajan hahmottamaan ja ymmärtämään muuttuvan maailman keskellä. Tämä tarkoittaa sitä, että diakoniatyön kehittymistä ei voi kuvata ottamatta huomioon muuttuvaa köyhäin- ja sairaanhoitoa. Tutkimuskohteena Joensuu on merkittävä sikäli, että joensuulaiset olivat diakoniaharrastuksessaan edelläkävijöitä Kuopion hiippakunnassa.² Diakoniatyön käynnistyminen oli merkittävä historiallinen tapahtuma niin Joensuun seurakunnallisessa elämässä kuin hiippakuntatasolla.

Tutkimus alkaa vuodesta 1895, jolloin Joensuun kaupunkiseurakuntaan valittiin hiippakunnan ensimmäinen diakonissa.³ Vuoden 1895 valitsemista puoltaa paitsi sen merkityksellisyys diakonian historiassa, myös se tosiseikka, että kyseisenä vuonna

---

1 Itäsuomalaisesta liberalismista Laasonen 1971, 72-75, 222-224.

2 Mustakallio 2001, 263.

3 Kansanaho 1960, 308.

alkoi diakoniatyön dokumentointi Joensuun kaupunkiseurakunnassa. Tutkimuksen ensimmäinen aikajakso päättyy vuoteen 1918, jolloin Joensuu aloitti itsenäisenä seurakuntana. Seurakunnan itsenäistyminen merkitsi diakoniatyön lopullista seurakunnallistumista, kun kirkkovaltuusto ryhtyi johtamaan diakoniatyötä.⁴

Tutkimuksen toinen aikajakso rajautuu vuoteen 1936, koska silloin Joensuun seurakunta luopui sairaanhoidollisesta diakoniasta ja siirtyi vuoden 1937 alusta niin sanottuun huoltodiakoniaan. Tutkimus päättyy vuoteen 1944, jolloin tuli voimaan merkittävä kirkkolain muutos. Se velvoitti seurakunnat harjoittamaan diakoniaa ja ottamaan palvelukseen siihen tarvittavia työntekijöitä.⁵

Tutkimuksen käsitteelliseen rajaukseen kuuluu, että lähestyn diakoniaa seurakuntadiakonian uranuurtajan Otto Lillqvistin (myöh. Aarnisalo) esittämän määritelmän avulla: ”Diakonia on kristillisen seurakunnan viranomaisesti järjestetty, vapaa, saarnatoimen rinnalla käyvä ja sen tukeeksi tapahtuva laupeudentoimi.”⁶

Tutkimuksen kannalta keskeisiä painamattomia lähteitä ovat Joensuun seurakunnan kirkonarkiston ja Joensuun kaupunginarkiston asiakirjat. Kirkonarkiston lähteistä painottuvat erityisesti diakoniatöimikunnan, kirkkoneuvoston ja kirkkovaltuuston kokouspöytäkirjat sekä erityyppiset seurakuntakertomukset. Kaupunginvaltuuston ja terveydenhoitolautakunnan pöytäkirjat muodostavat – varsinkin tutkimuksen kolmannessa luvussa – tärkeän lähdekokonaisuuden.

Painetuista lähteistä merkittävimpiä ovat Savonlinnan ja Viipurin hiippakunnan pappeinkokousten pöytäkirjat sekä piispojen hiippakuntien tilaa käsitelleet kertomukset. Myös *T. Könösen* Joensuun kaupungin historiaa 1800-luvun loppupuolella käsittelevä historiikki⁷ tarjoaa paljon yksityiskohtaista tietoa.

Tärkein Joensuun seurakunnallisia oloja kuvaava tutkimus on *Olavi Rimpiläisen* Joensuun seudun uskonnollinen elämä 1848-1953. Se antaa hyvän yleiskuvan niin luterilaisen seurakunnan eri työalojen kuin muiden uskonnollisten yhteisöjen kehityksestä Joensuussa. Tuoreimpia muiden seurakuntien diakonian historiaa käsitteleviä tutkimuksia ovat *Sinikka Hiltusen* pro gradu -tutkielma Nilsin seurakunnan diakoniatyöstä ja *Riikka Ryökkään* vastikään ilmestynyt tutkimus Hollolan seurakunnan diakoniasta.

Erkki Kansanahon sisälähetystä, diakoniaa ja Suomen kirkon sisälähetysseuraa

4 Rimpiläinen 1975, 45, 79.

5 Kansanaho 1964, 368; Rimpiläinen 1975, 80.

6 Kansanaho 1960, 322. Otto Lillqvistin kirjoittaman teoksen nimi oli ”Suomen kirkon diakoniatyö”. Mustakallio & Koskenvesa 2003, 55-57.

7 Könönen 1904.

koskeneet tutkimukset sekä *Hannu Mustakallion* Palvelun poluilla Pohjois-Suomessa ovat laajoja diakonian esityksiä, jotka auttavat tutkijaa hahmottamaan joensuulaista diakoniaa sekä hiippakunnallisessa että koko kirkon kontekstissa. Lisäksi voi mainita *Hannu Mustakallion* artikkelin *Köyhät, sairaat ja kirkko*, joka punaisen langan tavoin esittää keskeiset diakoniaan liittyneet tapahtumat 1800-luvulta 1940-luvulle. Tämän tutkimuksen yhtenä kulmakivenä voidaan pitää myös *Kalevi Ahosen* kirjoittamaa kaksiosaista Joensuun kaupungin historiasta, joka tarjoaa kattavan kuvan talouden ja kulttuurin sekä köyhäin- ja sairaanhoidon kehittymisestä Pohjois-Karjalan kaupunkikeskuksessa.⁸

Tutkimuksen poikkitieteellinen näkökulma edellyttää tukeutumista myös suomalaisen sairaanhoidon ja sosiaalisen turvan historiaan. Edellistä edustaa *Maija Sorvettulan* tutkimus suomalaisen hoitotyön historiasta, jälkimmäistä puolestaan *Panu Pulman* lastensuojelua ja köyhyyttä käsittelevät tutkimukset. Naisnäkökulma, uskonnon ja sukupuolen väliset suhteet sekä naisen asema kristillissosiaalisessa työssä ja kirkon työntekijänä tulevat esille muun muassa *Pirjo Markkolan* ja *Pirkko Lehtiön* tutkimuksissa.⁹

2. Seurakuntadiakonian viriäminen Suomen kirkossa

Laitosdiakonian rantautuminen Suomeen

Evankelinen diakonia eli kristillinen laupeudentyö syntyi 1800-luvun alkupuolella Saksassa. Kyse oli kirkon uudistuksesta, mutta samalla myös reagoimisesta poliittis-yhteiskunnallisiin, taloudellisiin ja henkisiin muutoksiin Ranskan vallankumouksen jälkeen. Kirkollinen yhtenäiskulttuuri ja patriarkallinen yhteiskunta alkoivat osoittaa hajoamisen merkkejä. Alkususäyksen evankelisen diakonian synnylle antoivat pietismi ja valistuksen pohjalta syntyneet filantrooppiset aatteet.¹⁰

Diakonian uranuurtajia olivat saksalaiset kirkonmiehet Johann Hinrich Wichern ja Theodor Fliedner. Wichern avasi vuonna 1833 Hampurissa pojille tarkoitetun *Rauhes Haus* -nimisen turvakodin, ja Fliedner perusti vuonna 1836 – yhdessä puolisonsa Friederiken kanssa – Kaiserswerthin diakonissalaitoksen, jonka järjestys ja organi-

8 Kansanaho 1960, 1964; Rimpiläinen 1975; Ahonen 1985, 1986; Mustakallio 2001, 2002; Hiltunen 2004; Ryökäs 2005.

9 Pulma 1987, 1994, 1999; Sorvettula 1998; Markkola 2002; Lehtiö 2004.

10 Kansanaho 1960, 7; Mustakallio 2001, 21.

saatio noudattivat niin sanottua Mutterhaus- eli sisarkotijärjestelmää. Laitos alkoi kouluttaa nuoria naisia kristillisiksi sairaiden ja köyhien hoitajiksi eli diakonissoiksi.¹¹ Ympäri Eurooppaa alkoi syntyä fliedneriläisiä diakonissojen koulutuslaitoksia. Pohjoismaiden ensimmäinen diakonissalaitos perustettiin Tukholmaan vuonna 1851. Kööpenhamina sai oman laitoksensa vuonna 1863 ja Kristiania (Oslo) viisi vuotta myöhemmin.¹²

Sisarkotijärjestelmässä sisar sitoutui naimattomuuteen ja ehdottomaan kuuliaisuuteen laitoksen säännöille. Diakonissalaitos huolehti vastavuoroisesti sisaren koulutuksesta, ylläpidosta sekä sairauden- ja vanhuudenturvasta. Sisaret eivät saaneet varsinaista palkkaa vaan ainoastaan pientä ”taskurahaa”. Keskeisellä sijalla koulutuksessa oli luonteenkasvatus. Sisarkotijärjestelmää sävytti pietistinen elämäntyyli, ehdottomuus, kurinalaisuus ja kutsumustietoisuus. Koska sisaret työskentelivät diakonissaviihkimyksen jälkeen oman laitoksensa piirissä tai sen osoittamissa työpaikoissa, sisarkotijärjestelmää on kutsuttu myös laitosdiakoniaksi.¹³

Suomeen tiedot saksalaisesta laitosdiakoniasta levisivät varsinaisesti 1850-luvulla. Limingan kirkkoherra Aron Gustaf Borg, joka oli vuonna 1852 – ensimmäisenä suomalaisena – vierailut Reininmaalla Kaiserswerthin diakoniajuhlassa, selosti seitsemän vuotta myöhemmin matkakokemuksiaan *Kuopion Hiippakunnan Sanomissa*. Suomeen oli vuonna 1850 perustettu Turun ja Porvoon hiippakuntien lisäksi Kuopion hiippakunta, jossa käytiin juuri Borgin johdolla 1850- ja 1860-lukujen vaihteessa erityisen aktiivista keskustelua diakoniasta. Kuopiolaiset jopa kaavailivat oman diakonissalaitoksen perustamista Kaiserswerthin ja Tukholman laitosten mallien mukaan, mutta hanke johti aktiivisuudesta huolimatta vain ompeluseuran ja rouvasväenyhdistyksen perustamiseen.¹⁴

Kuopiolaisen hankkeen kariutumista huolimatta sisarkotijärjestelmä rantautui Suomeen, kun everstin leski Aurora Karamzin perusti vuonna 1867 Helsingin diakonissalaitoksen. Laitoksen perustamista edistivät paitsi Karamzinin henkilösuhteet ja hänen huomattava varallisuutensa myös hänen vahva persoonallisuutensa ja työnä-

---

11 Kansanaho 1960, 14-15; 1967, 10-11. Sisarkotijärjestelmää kutsutaan myös fliedneriläiseksi tai kaiserswerthiläiseksi suunnaksi. Kansanaho & Hissa 1979, 42; Mustakallio 2001, 21, 25; 2002, 201; Koskenvesa 2002, 44-45.

12 Kansanaho 1967, 15; Kansanaho & Hissa 1979, 46; Mustakallio 2001, 21-22; 2002, 201.

13 Kansanaho 1967, 12-13; Kansanaho & Hissa 1979, 42-43; Mustakallio 2002, 201.

14 Kansanaho 1960, 123-124; 1967, 20; Kansanaho & Hissa 1979, 50; Mustakallio 2001, 22-24, 118; 2002, 202. Kansanaho pitää matkakertomuksen kirjoittajana J. I. Berghia, mutta Mustakallion mukaan juuri Borgia, joka oli itse vierailut Kaiserswerthissä, on syytä ”ennemminkin” pitää artikkelin kirjoittajana.

kynsä. Tukea ja vaikutteita Helsingin diakonissalaitos sai niin Pietarin evankelisesta hospitaalista ja diakonissakodista – joka oli perustettu vuonna 1859 – kuin myös Tukholman diakonissalaitoksesta. Esimerkiksi säännöt laadittiin Tukholman laitoksen fliedneriläisen mallin mukaan.¹⁵ Suomen toinen sisarkotijärjestelmää noudattanut diakonissalaitos perustettiin Viipuriin vuonna 1869. Viipurin laitos syntyi sikkäläisen saksalaisen seurakunnan piirissä ja sai vaikutteita erityisesti Hackmanin porvarissuvun välityksellä sekä Pietarista että Dresdenin diakonissalaitoksesta.¹⁶

Kirkon uudet haasteet

Perinteisesti kirkko oli huolehtinut köyhäinhoidosta. Kirkon vastuu köyhäinhoidosta alkoi kuitenkin 1800-luvun puolenvälin jälkeen kaventua. Papisto halusi vapautua maallisista tehtävistä, ”vieraasta ikeestä” ja keskittyä hengellisen elämän hoitamiseen, mitä erityisesti herätysliikkeet vaativat. Papiston vaatimusta edisti kunnallishallinnon uudistus, mikä tarkoitti kunnan ja seurakunnan erottamista toisistaan. Se toteutettiin maaseudulla vuonna 1865 ja kaupungeissa 1873. Myös nälkävuodet ja niiden aiheuttama köyhäinhoitorasitusten kasvu vauhdittivat tätä kehitystä.¹⁷

Vuoden 1869 kirkkolaista jätettiin pois aikaisemmat köyhäinhoitoa koskeneet määräykset. Laki ei kuitenkaan kokonaan vaiennut laupeudentyön tarpeellisuudesta, sillä siinä todettiin, että ”seurakunnan köyhistä tulee kirkkoherran pitää erityistä huolta, ilmoittaa heitä tarpeen mukaan autettaviksi ja kristillisesti heidän asiaansa valvoa” (§ 144). Määräyksen toteutuminen käytännössä riippui paljolti paikallisen papiston halusta ajaa köyhien etua – lähinnä kunnallisissa luottamuselimissä. Myös kirkkolain laatija Frans Ludvig Schauman korosti, että köyhäinhoidon siirtyminen kunnalle ei saanut merkitä kirkollisen laupeudentyön loppumista.¹⁸ Lopullisesti vasta vuoden 1879 vaivaishoitoasetus, joka ei määritellyt mitään velvollisuuksia papistolle, siirsi köyhäinhoidon pois seurakunnalta kunnan tehtäväksi. Kirkkoherra säilytti kuitenkin edelleen jäsenyytensä kunnallisessa vaivaishoitohallituksessa. Joka tapauksessa kirkko luopui vuosisataisesta karitatiivisesta toiminnastaan aikana, jolloin sitä nimenomaan katovuosien, nälänhädän ja kulkutautien vuoksi olisi kipeästi tarvittu.¹⁹

---

15 Kansanaho 1960, 126-135; 1967, 27-36; Mustakallio 2001, 24-25; 2002, 203. Laitoksen ensimmäiseksi diakonissaksi vihittiin vuonna 1873 Emma Wichmann.

16 Kansanaho 1960, 144-147; Erkamo 1969, 33-46; Mustakallio 2001, 29; 2002, 204. Ensimmäisenä Suomessa vihittiin diakonissaksi vuonna 1872 Mathilda Hoffman.

17 Kansanaho 1960, 110-113; Kansanaho & Hissa 1979, 49-50; Mustakallio 2001, 31; 2002, 198-199; Huhta 2005, 21.

18 Kansanaho 1960, 112-113; Kansanaho & Hissa 1979, 50; Mustakallio 2001, 31; 2002, 200.

19 Kansanaho 1960, 113; Mustakallio 2001, 31; 2002, 200.

Kirkkoa kohtaan alkoi esiintyä 1880-luvun puolivälissä entistä enemmän aatteellista kritiikkiä ja muutosvaatimuksia. Liberalistis-naturalistisen maailmankuvan omaksuneet radikaalit piirit vetosivat kritiikissään tieteen ja uskonnon väliseen ristiriitaan ja arvostelivat kirkkoa sivistymättömyydestä ja konservatiivisuudesta. Uusien aatteiden kannattajat halusivat toteuttaa emansipaation (vapauttamisen), joka läpäisi koko suomalaisen yhteiskunnan. Tällöin julkiseen keskusteluun nousivat erityisesti naisen asema yhteiskunnassa – ja seurakunnassa – sekä työväenkysymys. Kirkon auktoriteettiasema alkoi horjua ja se joutui puolustusasemiin.²⁰

Erityisen kiivasta debattia naisemansipaatiosta käytiin Kuopion hiippakunnan piispan Gustaf Johanssonin (1844-1930) ja kirjailija Minna Canthin välillä. Johanssonin mielestä naisemansipaatiossa oli kyse ihmisen kapinoinnista Jumalan säätämää järjestystä vastaan ja siveettömyydestä, millä kaiken kaikkiaan oli turmiollinen vaikutus koko yhteiskuntaan.²¹ Naisemansipaatiokeskusteluun otti osaa omaperäisellä kirjasellaan myös oululainen opettaja Mimmi Bergh. Herännäistaustaisen Berghin mielestä naisemansipaatio oli perimmältään mahdollista vain ihmisen uudistuessa hengellisesti. Ottaessaan kantaa naiskysymykseen Mimmi Bergh pohti myös naisen asemaa seurakunnassa ja diakonissakutsumusta. Hän kehotti seurakuntia avaamaan ovet diakonissan ammattiin. Fliedneriläisen järjestelmän rinnalle tarvittiin rinnakkaista koulutusta, jonka tehtävänä oli valmistaa diakonissoja nimenomaan seurakuntien palvelukseen. Näin koulutus olisi monipuolisempaa ja palvelisi Berghin mukaan myös niitä naimattomia naisia, jotka eivät voineet sitoutua koko loppuelämäkseen diakonissalaitosten palvelukseen.²²

Yhteiskunnallisten radikaalien lisäksi myös herätyskristillinen vapaakirkollinen suuntaus kohdisti arvostelua luterilaiseen kirkkoon. Se vaati ”käytännön kristillisyyden” eli diakonian toteuttamista Uuden testamentin ihanteiden ja esikuvien pohjalta. Näin ollen kirkko joutui vastaamaan kahdelta suunnalta tulleisiin haasteisiin. Se otti käyttöön – erityisesti vapaakirkollisilta – uusia työmuotoja ja pyrki organisoimaan maallikkoaktiivisuuden valvontaansa. Lisäksi eritoten 1880-luvun lopulla syntyi runsaasti kristillisiä yhdistyksiä, jotka omistautuivat erityyppiselle rakkaudenpalvelulle. Toisaalta vaikka vuoden 1879 vaivahoitoasetus oli ”vapauttanut” papiston köyhäinhoitovastuusta, alettiin niin sisälähetys kuin diakonia nähdä yhdistystoiminnan rin-

20 Laasonen 1971, 112; Mustakallio 2001, 32; 2002, 205; Huhta 2005, 21.

21 Mustakallio 2001, 32.

22 Kansanaho 1960, 260; 1967, 91-92; Mustakallio 2001, 39-42. Mimmi Berghin kirjoittama kirjanen ”Silmäyksiä aikamme emansipatsiooni-pyrintöihin, etenkin naiskysymykseen, Jumalan sanan valossa” ilmestyi vuonna 1889.

nalla myös seurakuntien vastuullisina työmuotoina. Alettiin käydä keskustelua seurakunnallisen diakonian tarpeellisuudesta.²³

Kuopion hiippakunnan diakoniasäännöt

Papiston seurakunnallista diakoniaa koskenut julkinen keskustelu alkoi Kuopion niin sanotussa yksityisessä ja yleisessä pappeinkokouksessa vuonna 1889. Kuopiossa keskusteltiin vapaamuotoisesti siitä, kuinka kirkko voisi enenevässä määrin ottaa osaa kristilliseen rakkaudenpalveluun. Alustajana toimineen Kuopion lyseon rehtorin Johannes Schwartzbergin mielestä diakoniatoini oli perimmältään koko kirkon tehtävä. Hän ehdotti, että niin sanotut haavirahat, jotka yhä oli kerätty – kunnan ja seurakunnan erosta huolimatta – kunnalliselle vaivaishoidolle, käytettäisiin seurakuntien omiin tarpeisiin. Ehdotuksen hyväksyminen merkitsi julkista kannanottoa seurakunnalle kuuluvan diakonian puolesta. Diakonia ei saanut jäädä vain yksityisen hyväntekeväisyyden tai yhdistysten harteille.²⁴

Diakonia-asiaa käsiteltiin jälleen vuonna 1890 Oulussa pidetyssä Kuopion hiippakunnan pappeinkokouksessa, johon piispa Gustaf Johansson oli laatinut synodaalikirjoituksen. Siinä hän asettui voimakkaasti ajamaan kirkollisesti järjestetyn diakoniatoinen perustamista. Johanssonin mielestä riittämättömän kunnallisen vaivaishoidon lisäksi tarvittiin myös vapaata kristillistä rakkaudentointa. Toisaalta Johanssonin mielestä kunnallisen vaivaishoidon virallinen luonne saattoi köyhien keskuudessa aiheuttaa vääristyneen käsityksen, että heillä oli jonkinlainen ”oikeus” vaatia apua. Piispa kuitenkin kannatti yhteistyötä kunnallisen vaivaishoidon ja seurakunnallisen laupeudentyön välillä. Pappeinkokous asetti komitean, jonka tehtäväksi tuli sisäläheytksen nimikkeellä valmistella sekä maallikko- että diakoniakysymys.²⁵

Kuopion hiippakunta ja erityisesti piispa Gustaf Johansson toimivat siis suunnannäyttäjinä viedessään seurakuntadiakoniaa eteenpäin. Monien valmisteluvaiheiden jälkeen maallikko- ja diakoniatointa koskenut ehdotus tuli käsiteltäväksi Kuopiossa vuonna 1892 pidetyssä hiippakunnan synodaalokokouksessa. Tuossa kokouksessa hyväksyttiin Kuopion hiippakunnan kirkollisen diakonaatin säännöt, jotka senaatti vahvisti seuraavana vuonna.²⁶

---

23 Kansanaho 1960, 258; Kansanaho & Hissa 1979, 54; Mustakallio 2001, 33, 547.

24 Kansanaho 1960, 261-262; 1967, 92-93; Mustakallio 2001, 43-44. Johannes Schwartzbergista tuli myöhemmin Kuopion tuomiorovasti.

25 Kansanaho 1960, 266-267; 1967, 93; Mustakallio 2001, 45-47. Piispa Johanssonin synodaalikirjoituksen nimi oli ”Mietteitä Suomen luterilaisen kirkon asemasta”.

26 Kansanaho 1960, 269-270; 1967, 94; Mustakallio 2001, 49-51, 59; Huhta 2005, 23.

Diakoniasääntöjen mukaan diakoniatyötä johti seurakunnan papisto ja sen valitsema toimikunta, ellei kirkkoneuvosto halunnut ottaa siitä vastuuta. Julistustoimeen seurakuntien oli valittava Jumalan sanaan perehtyneitä diakoneja, joiden tehtävänä oli hartauskokousten pitäminen ja hengellisen kirjallisuuden levittäminen. Seurakuntien oli otettava palvelukseensa myös diakonisseja. Heidän tehtävänä oli hoitaa ruumiillisesti puutteenalaisia lieventämällä sairaiden hätää sekä järjestämällä kirkollista köyhäinhoitoa. Diakonissejen tuli olla Jumalaa pelkääviä, sopivaksi katsottuja kirkollismielisiä henkilöitä, jotka kykenivät osoittamaan ”tavallisissa taudinkohtauksissa tarvittavan ulkonaisen hoitotavan”. Seurakunnat olivat velvollisia myös perustamaan diakonaattikassoja eli -rahastoja varojen keruuta varten. Kuopion hiippakunnan diakoniasääntöjen vahvistaminen merkitsi seurakunnallisen diakonian alkua Suomessa, kun kirkko tunnusti sekä diakonin että diakonissan viran.²⁷

Myöhemmin myös Turun arkkhiippakunta ja vuoden 1897 alussa toimintansa aloittanut Savonlinnan hiippakunta – johon muun muassa Pohjois-Karjalan alue liitettiin – seurasivat Kuopion malliohjesääntöä ja saivat senaatin vahvistuksen sääntöilleen. Sen sijaan Porvoon hiippakunta ja erityisesti sen piispa Herman Råbergh asettuivat jyrkästi vastustamaan seurakuntakeskeistä diakoniamallia. Vankkumattomana kaiserswerthiläisen sisarkotijärjestelmän kannattajana piispa Råbergh piti kuopiolaisten hankkeita osoituksena asiantuntijuuden puutteesta ja vaarallisesta kokeilunhalusta. Erityisesti hän pelkäsi diakonissakoulutuksen suuntautuvan seurakuntadiakonian myötä väärille urille. Kritiikki kohdistui epäsuorasti myös piispa Gustaf Johanssoniin. Råbergh ei voinut hyväksyä sellaista fliedneriläisestä järjestelmästä poikkeavaa diakonian mallia, joka perustui pakkoon eli lain määräyksiin. Piispa Råberghille ’vapaaehtoisuus’ oli olennainen osa diakonian syvintä olemusta.²⁸

Piispa Råberghin huoli diakonissakoulutuksen muuttumisesta monimuotoisemmaksi ei ollut turha. Seurakuntadiakonia tarvitsi uudenslaisia työntekijöitä, joita ei kuitenkaan ollut saatavissa Viipurin ja Helsingin diakonissalaitoksista. Sortavalan Evankelisen Seuran yhteyteen vuonna 1894 perustettu maan kolmas diakonissalaitos, jonka diakonissakurssit olivat lyhyempiä kuin Viipurin ja Helsingin laitoksissa, alkoi kouluttaa diakonisseja nimenomaan seurakunnallisen diakonian tarpeisiin. Samassa seurakuntadiakonian hengessä perustettiin kaksi vuotta myöhemmin Suomen

27 Kansanaho 1960, 270; Mustakallio 2001, 51, 58.

28 Kansanaho 1960, 273-283; 1967, 94; Mustakallio 2001, 52-54, 163, 548. Johanssonin ja Råberghin teologinen näkemys diakonian toteuttamisesta seurakunnassa johti välirikoon ja muuttui osittain arvovaltakysymykseksi. Råbergh tunnustautui tiukan ”fliedneriläiseksi”, kun taas Johansson ”beckiläisenä” korosti Raamatun ensisijaisuutta.

3. Joensuun kaupungin seurakunnalliset olot

Kaupunkiseurakunta ja sen viranhaltijat

Joensuun kaupunki perustettiin vuonna 1848. Perustamiskirjan mukaan Joensuu kuului kirkollisesti Liperin seurakunnan Kontiolahden kappeliin. Pitkä välimatka kuitenkin vaikeutti hengellisen elämän järjestämistä Joensuussa, joten kaupunkilaiset saivat vuonna 1851 luvan palkata omalla kustannuksellaan kaupunginsaarnaajan. Joensuusta tuli vuonna 1866 kaupunkiseurakunta, jolla oli kirkollinen itsehallinto ja kappeliseurakuntien tavoin oikeus valita itse pappinsa. Se kuitenkin kuului edelleen Liperin seurakuntaan. Kontiolahden saatua itsenäisen seurakunnan oikeudet vuonna 1874, Joensuusta tuli siihen kuuluva kaupunkiseurakunta.³⁰

Joensuu kuului vuodesta 1851 lähtien Kuopion hiippakuntaan ja kaupunkiseurakuntana Ylä-Karjalan rovastikuntaan. Kuopion hiippakunnan ensimmäisenä piispana toimi Robert Valentin Frosterus vuoteen 1884 saakka. Frosteruksen jälkeen piispaksi valittiin Gustaf Johansson. Joensuun kaupunkiseurakunta liitettiin vuoden 1897 alussa Savonlinnan hiippakuntaan, jonka ensimmäiseksi piispaksi Gustaf Johansson siirtyi. Joensuun ensimmäinen kaupunginsaarnaaja oli Alexander Fredrik Alander vuoteen 1866 saakka. Hänen jälkeensä virkaa hoitivat vuosisadan loppupuolella Alexander Ferdinand Åkerblom (1866-73), Bror Axel Petrelius (vt. 1873-1874), Johan Pöyhönen (1874-1879), Henrik Piipponen (vt. 1879-1880) ja Nils Johan Laamanen (1880-1915).³¹

Joensuun kaupunki - kristillisten yhdistysten luvattua maata

Joensuun kirkollisessa elämässä alkoi näkyä maallistumisen merkkejä 1800-luvun loppupuolella. Kirkkokurin höltyminen oli kaupunkiseurakunnassa jatkuva ongelma. Vuoden 1869 kirkkolain suomat sielunhoidolliset kuritimet eivät tuottaneet Joensuussa oikein tulosta. Katekismussaarnat ja kinkerit eivät kaupunkiolloissa menestyneet, joten kansan vastahakoisuuden takia niistä alettiin luopua 1890-luvulla. Kirkon

---

29 Kansanaho 1960, 277, 306-309, 314; 1967, 94-95; Mustakallio 2001, 64-66, 134-135, 548; 2002, 207-208.

30 Rimpiläinen 1975, 7.

31 Rimpiläinen 1975, 8, 14; Mustakallio 2001, 163.

otteen höltyminen näkyi myös siinä, että joensuulaiset rippikoululaiset alkoivat 1890-luvun lopulta lähtien jäädä pois piispantarkastusten yhteydessä järjestetyistä kuulusteluista. Lisäksi jumalanpalveluksiin osallistuminen alkoi vähitellen laskea 1890-luvulla. Ensiksi jumalanpalveluksista jättäytyi pois sivistyneistöä ja myöhemmin myös poliittisesti luokkatietoistunutta työväestöä. Vastakkainasettelu kaupungin saarnaaja N. J. Laamasen ja sivistyneistön välillä kärjistyi erityisesti sanomalehtikeskustelussa, jota käytiin varsin kipakkaan sävyyn jo vuosina 1880-1881.³²

Maallistumista torjumaan virisi Joensuussa jo 1800-luvun loppupuolella monipuolinen yhdistyskristillisuus, jolle oli ominaista opillinen suvaitsevaisuus. Ensimmäinen Suomen Lähetysseuraa tukenut ompeluseura perustettiin jo vuonna 1861, ja ensimmäisiä lähetysjuhlia vietettiin vuonna 1880. Viimeksi mainittuna vuonna kaupungin saarnaaja Laamanen yritti jopa perustaa itsenäisen lähetysyhdistyksen sisälähetystoimintaa varten, mutta suunnitelma kariutui hänen ja säätyläisten välisiin erimielisyyksiin. Keväällä 1881 Joensuun kaupungin sivistyneistöön kuuluneita naisia perusti ”Lähetysseuran sisällistä lähetystä varten”. Naisten hankkeessa ei kuitenkaan vielä ollut kyse varsinaisen sisälähetysyhdistyksen perustamisesta. Joensuun työväenyhdistys, joka edusti sivistyneistön johtamaa wrightiläistä sosiaaliliberalismia, perustettiin vuonna 1887. Maailmanlaajuinen kristillinen nuorisoliike saapui Pohjois-Karjalan keskukseen, kun Joensuun Nuorten Miesten Kristillisen Yhdistyksen säännöt vahvistettiin vuonna 1892. Monipuolisen sisälähetystoiminnan järjestämiseksi sekä Joensuussa että sen ympäristössä perustettiin vihdoinkin vuonna 1898 Joensuun kirkollinen sisälähetysyhdistys, joka alkoi suunnitella oman rukoushuoneen rakentamista. Uusia kristillisiä yhdistyksiä syntyi edelleen 1900-luvun puolella.³³

Merkille pantavaa on – kuten *Olavi Rimpiläinen* toteaa – että joensuulainen papi-
to lähti jo 1800-luvun lopulla innokkaasti mukaan kristilliseen yhdistystoimintaan, vaikka Kuopion hiippakunnan johto suhtautui varsin nuivasti kirkollista yhtenäiskulttuuria hajottavaan kansalaisaktiivisuuteen. Joka tapauksessa joensuulainen kristillinen yhdistystoiminta pystyi jo alkuvaiheessa hillitsemään sekularisaation vaikutuksia Joensuun kirkolliseen elämään.³⁴

---

32 Laasonen 1971, 100, 159; Rimpiläinen 1975, 21-22, 24, 30, 36, 45, 58; Laitinen 2006, 17-21.

33 Rimpiläinen 1975, 46, 49, 52-53; Laitinen 2006, 38, 161.

34 Rimpiläinen 1975, 55, 59.

Vapaat suunnat ja herätysliikkeet yhdistystoiminnan varjossa

Joensuun uskonnolliselle elämälle tunnusomainen kristillinen yhdistystoiminta lienee vaikuttanut myös siihen, että vapaat uskonnolliset liikkeet saivat kaupungissa varsin vähän jalansijaa 1800-luvun loppupuolella. Vapaakirkollisten toiminta alkoi Joensuussa varsinaisesti 1890-luvun alussa, mutta liikkeen leviäminen pysähtyi vuoden 1894 jälkeen. Baptismi levisi Pohjois-Karjalaan 1890-luvulla, mutta sen vaikutus jäi myöhemminkin Joensuussa vähäisemmäksi kuin ympäristökunnissa. Evankelioivalle ja kristillissosiaaliselle työlle omistautunut Pelastusarmeijan Joensuun osasto aloitti laupeudentyönsä 1890-luvun puolivälissä. Hiippakunnan johto arvosteli piispantarkastuksissa Joensuun seurakunnallisia oloja ”lahvollisten liikkeiden temmellyskentäksi”, mutta paikallinen papisto suhtautui varsin suvaitsevaisesti uusiin liikkeisiin. Jo perinteisesti myös luterilaisten ja ortodoksien välit olivat hyvät Joensuun kaupungissa kuten koko Pohjois-Karjalassa. Vuonna 1893 senaatti vahvisti Joensuun ortodoksisen seurakunnan perustamisen.³⁵

Vireä kristillinen yhdistystoiminta vaikutti myös siihen, että perinteiset herätysliikkeet eivät saavuttaneet – lestadiolaisuutta lukuun ottamatta – samanlaista asemaa Joensuussa kuin muualla. Herännäisyyden ja renqvistiläisyyden kannatus hiipui lähes olemattomiin jo 1860-luvulla. Evankelinen liike levittäytyi 1870-luvulta lähtien kaupunkiin, mutta toisaalta monet sen aktiivijäsenistä toimivat kristillisten yhdistysten piirissä. Kaupunginsaarnaaja N. J. Laamanen kuului evankelisiin, minkä takia Joensuussa ei esiintynyt samanlaista jännitystä papiston ja evankelisen liikkeen kesken kuin muualla hiippakunnassa. Määrällisesti suurimmaksi herätysliikkeeksi Joensuussa kasvoi 1800-luvun loppupuolella lestadiolaisuus, johon erityisesti piispa Gustaf Johansson kohdisti ankaraa arvostelua. Piispan kritiikistä huolimatta Joensuun kaupunkiseurakunnan papisto osoitti ymmärtämystä myös lestadiolaista liikettä kohtaan.³⁶

---

35 Rimpiläinen 1975, 37-38, 59, 126, 152-153, 156.

36 Rimpiläinen 1975, 55-59.

4. Vaivais- ja sairaanhoito Joensuussa 1800-luvun lopulla

Vuoden 1852 vaivaishoitoasetus - patriarkaalista holhousta

Kun Joensuun kaupunki perustettiin vuonna 1848, vaivaishoito säilyi edelleen lähes kolmenkymmenen vuoden ajan kirkon tehtävänä. Erityistä lempeämielisyyttä osoitti kaupunginsaarnaaja Alexander Fredrik Alander, joka käytännössä huolehti kaupungin vaivaishoidosta 1850- ja 1860-luvuilla. Virallisesti erityisen johtokunnan piti olla vastuussa vaivaishoidosta, mutta todellisuudessa kaikki sitä koskeneet asiat käsiteltiin kirkonkokouksessa. Tukitoimia olivat lähinnä vaivauskassasta jaetut avustukset. Toisena mahdollisuutena oli antaa huollettava elätteelle. Vaivauskassa karttui vapaaehtoisista lahjoituksista ja jumalanpalvelusten yhteydessä kerätystä ”ensimmäisestä haavista”. Joensuussa oli käytössä myös vaivaisrahojen erillinen kanto, joka kuitenkin lopetettiin vuonna 1889. Vaivaishoidon keskeisenä toiminta-ajatuksena oli pitää kustannukset mahdollisimman pieninä. Avunhakijan ”joensuulaisuus” pyrittiin ottamaan tarkasti selville, koska köyhänapua oli mahdollista hakea vain kotipaikkakunnalta. Yksityinen hyväntekeväisyys, jonka merkitys korostui erityisesti nälkävuosina 1860-luvun loppupuolella, oli olennainen osa joensuulaista vaivaishoitoa. Esimerkiksi rouvasväen- ja naisyhdistyksen tarjoama apu oli välttämätöntä silloin, kun julkinen apu ei riittänyt. Vaikeina pula-aikoina oli pakko turvautua yksityisiin keräyksiin.³⁷

Vuoden 1852 vaivaishoitoasetus, joka oli myös joensuulaisen vaivaishoidon lainsäädännöllisenä perustana, pyrki sitomaan kasvavan tilattoman väestön kotipaikkakunnalleen ja vähentämään näin kerjuuta. Lain mukaan avuntarvitsijoilla oli oikeus hakea köyhänapua kotiseurakunnaltaan, mutta samalla se merkitsi sitoutumista ja alistumista eräällä tavalla holhouksenalaiseksi. Lain tarkoituksena oli säilyttää yhteiskuntarauha ja vahvistaa maaseudun patriarkaalista elämänmenoa. Vaivaishoitoasetus ei kuitenkaan tuottanut toivottua tulosta. Kerjuu kyllä väheni, mutta samalla vaivaishoidon kustannukset nousivat. Vaivaishoidon vastuunkantajana toiminut papisto alkoi arvostella köyhäinhoitolain ”hölläkätisyyttä”.³⁸ Vaivaishoidon kysymykset muodostivatkin Joensuussa vuosina 1851-1879 entistä suuremman osan kirkonkokouksissa käsitellyistä asioista. Joensuun papisto koki vaivaishoidon raskaaksi ja vieraaksi työtaakaksi, josta se halusi mitä pikimmin irtautua.³⁹

37 Rimpiläinen 1975, 7, 12, 31-32. Elätteelle anto ratkaistiin ”julkisessa huutokaupassa vähimmästä hinnasta”. Ahonen 1985, 93, 447-449.

38 Pulma 1994, 59-61; 1999, 166-167; Mustakallio 2002, 198.

39 Laasonen 1971, 228; Rimpiläinen 1975, 31.

Kaupungin ja seurakunnan eriytymisestä kunnalliseen vaivaishoitoon

Kunnallisasetusta alettiin Joensuussa noudattaa vuoden 1876 alussa. Asetuksen mukaisesti Joensuun seurakunnan vaivaishoito siirtyi seuraavana vuonna kaupunginsaarnaaja Johan Pöyhösen aloitteesta kaupungin hoidettavaksi. Vuoden 1869 kirkkolain ja vuoden 1879 vaivaishoitoasetuksen mukaisesti kaupunginsaarnaaja Nils Johan Laamanen pyrki ajamaan köyhien asiaa ja käytti oikeuttaan osallistua vaivaishoitohallituksen kokouksiin. Myös vaivaiskolehdit kerättiin entiseen tapaan mutta nyt kunnallistuneelle vaivaishoidolle.⁴⁰

Vuoden 1879 vaivaishoitoasetus ilmensi vallitsevaa liberalistista talouspolitiikkaa, jonka mukaan sosiaalisten ongelmien ratkaiseminen ei ollut ensisijaisesti yhteiskunnan tehtävä. Liberaali ideologia korosti vapaata kilpailua ja jokaisen ihmisen omaa vastuuta huolehtia itsestään. Köyhyyden syinä nähtiin yksilön moraalisisivistykselliset puutteet. Köyhällä ihmisellä ei enää ollut ehdotonta oikeutta kunnalliseen köyhäinapuun eikä hän saanut valittaa vaivaishoitopäätöksistä. Asetuksen tavoitteena oli pitää vaivaishoidon apua saavien määrä mahdollisimman pienenä, keventää vaivaishoidon raskautta, vähentää kerjuuta sekä nostaa vaivaisavun hakemisen kynnyksen mahdollisimman korkealle. Kunta oli velvollinen auttamaan lähinnä vain työkyvyttömiä, kun taas työkykyiset kuuluivat harkinnanvaraisen vaivaishoidon piiriin. Vaivaishoitoasetus korosti myös omaisten ja sukulaisten vastuuta huolehtia toinen toisistaan.⁴¹

Joensuun kaupungin vaivaishoito noudatti ainakin osittain uuden vaivaishoitoasetuksen määräyksiä. Kaupunki avusti mielisairaita, työkyvyttömiä, harkinnanvaraisesti myös työkykyisiä, lisä- ja tilapäisapua tarvitsevia sekä alle 16-vuotiaita orpolapsia. Vaivaishoidon kunnallistuminen johti samalla avunannon tiukkenemiseen kuten kävi muuallakin Suomessa. Vaikka asetus pyrki edistämään laitosten rakentamista, ei Joensuussa päästy yksimielisyyteen vaivaistalon kustantamisesta ennen vuotta 1894. Eräänlainen hätäratkaisu oli, että valtuusto antoi 1880-luvun alussa köyhille Pielisjoen itärannalta Rantalan punaisen rakennuksen, jossa nämä saivat tulla toimeen omin avuin. Valtuusto piti vaivaistaloa liian kalliina hankkeena, kun valtionlainaakaan ei saatu.⁴²

Joensuun kaupunki vahvisti vuonna 1890 ensimmäiset köyhäinhoidon säännöt. Ympäristökunnista tulleet kerjäläiset aiheuttivat 1890-luvun alkupuolella jatkuvasti paineita vaivaishoidolle. Vaeltavia kerjäläisiä pyrittiin sijoittamaan myös Rantalan ta-

40 Joensuun kaupunki 1949, 126; Rimpiläinen 1975, 31, 33; Ahonen 1985, 448; Laitinen 2006, 120.

41 Jaakkola 1994, 112; Pulma 1994, 62; 1999, 169, 173-174; Mustakallio 2002, 199.

42 Rimpiläinen 1975, 31-33; Ahonen 1985, 448-451.

loon, johon ennestään oli ohjattu paikallisia ”kuumesairaita”. Rouvasväenyhdistys perusti vuonna 1891 ”työväen keittiön” muualta tulleita köyhiä varten ja seuraavana vuonna poikien käsityökoulun sekä naisten ja lasten työkodin. Myös kaupunki perusti työkodin mutta vain omille köyhilleen. Työttömyys alettiin vähitellen ymmärtää köyhyyden syyksi, johon erilaisin toimenpitein oli mahdollisuus vaikuttaa. Vuonna 1892 kerjäläisten pelättiin levittävän isorokkoa, minkä takia heidän ruokahuoltonsa järjestettiin kauemmaksi Linnunlahdelle. Osaa kauempaa tulleista kerjäläisistä ei päästetty ollenkaan kaupunkiin, vaan heidät käännytettiin takaisin.⁴³ *Panu Pulman* mielestä ”liberaalin” ideologian yhtenä keskeisenä ajatuksena oli, että käytännöllinen avustaminen kuului lähinnä yksityisille hyväntekeväisyysjärjestöille.⁴⁴

Vaivaishoitoasetuksen periaatteiden mukaisesti joensuulaisessa köyhäinavussa ei yleensä tarjottu vastikkeetonta apua. Avun antamiseen sisältyi työvelvoite, jonka katsottiin edistävän omatoimisuutta. Laiskuus ja saamattomuus samaistettiin edelleen köyhyyteen. Niinpä apua tarvitseva, vanha mutta työkykyinen henkilö saattoi joutua kesätyöhön vaikkapa porttivahdiksi tai paimeneksi.⁴⁵ Kaiken kaikkiaan joensuulaisen vaivaishoidon tiukka linja ”onnistui” sikäli, että vuosina 1893-1900 avunsaajia oli vain 1.7 prosenttia kaupungin väestöstä, kun vastaava luku Kuopiossa oli 3.2.⁴⁶

Sairaanhoito - osittain päällekkäistä vaivaishoidon kanssa

Vielä 1800-luvun loppupuolella vaivais- ja sairaanhoito olivat Joensuussa pitkälti päällekkäisiä hoitomuotoja, sillä köyhyyden syynä oli usein vammaisuus tai jokin sairaus. Joensuun yleinen sairashuone (aluesairaala) avattiin vuonna 1865 Kauppakadun kulmaan, missä se toimi aina vuoteen 1896 saakka. Yleisenä sairaalana se otti potilaita sekä Joensuun kaupungista että ympäröivistä kunnista. Laitokseen kuului varsinaisen sairastosaston lisäksi myös kuppatautisten osasto. Veneeristen tautien lisääntyttyä erityisesti 1870-luvulla tilanahtaus alkoi yleisessä sairaalassa käydä ilmeiseksi. Myös erilaiset kulkutaudit aiheuttivat tilapäisiä ruuhkahuippuja. Rantalalan vaivalasta erotettiin vuonna 1886 – kuten jo aiemmin on käynyt selville – oma tila kaupungin omia ”kuumesairaita” varten. Yleinen sairaala sijoitettiin vuonna 1896 uuteen rakennukseen, joka sijaitsi nykyisen lääninhallituksen tontilla. Kolmea vuotta aikaisemmin valtio oli avannut Brita Naumasen taloon kaksipaikkaisen synnytyslai-

43 Ahonen 1985, 448, 450-451.

44 Pulma 1999, 174.

45 Rimpiläinen 1975, 33; Ahonen 1985, 451; Pulma 1999, 174.

46 Ahonen 1985, 453.

toksen, joka oli tarkoitettu varattomille äideille.⁴⁷

Joensuun kaupunkiin saatiin oma kaupunginlääkäri vasta vuonna 1875. Virkaan valittiin August Herman Neovius, joka hoiti sitä vuoteen 1889 saakka. Kaupunginlääkärin palkkaaminen viivästyi ilmeisesti sen takia, että kaupungissa asui ja vaikutti erityisen työteliäs piirilääkäri Henrik Hällström. Hän työskenteli virassaan vuosina 1857-1893. Neoviuksen jälkeen kaupunginlääkäriksi valittiin August Hillbom, joka siirtyi kuitenkin vuonna 1891 Mikkeliin. Hänen jälkeensä kaupunginlääkärin virkaa hoiti Simo Frithiof Parviainen aina vuoteen 1903 saakka.⁴⁸

Terveysasioita alkoi vuonna 1880 valvoa terveydenhoitolautakunta. Sen varsinaisen toiminta käynnistyi kuitenkin vasta vuonna 1890, jolloin kaupungille laadittiin terveydenhoitojärjestys. Terveydenhoitolautakunnan keskeisin tehtävä oli ehkäistä kulkutautien leviäminen. Erityisesti puutteellinen hygienia ja Pielisjoen saastunut vesi, jota käytettiin juoma- ja talousvetenä, edistivät osaltaan kulkutautien ja sairauksien leviämistä. Likavedet nimittäin laskettiin suoraan jokeen. Terveydenhoitolautakunnan keinoja taistelussa kulkutauteja vastaan olivat valistus ja ennalta ehkäisevä toiminta. Se korosti siisteyden, rokotuksen ja lisääntyvän tiedon merkitystä kulkutautien ehkäisemisessä. Lisäksi terveydenhoitolautakunta valvoi elintarvikekauppaa ja suoritti erilaisia tarkastuskäyntejä.⁴⁹

---

47 Ahonen 1985, 456, 463; Mustaniemi 1996, 49, 52.

48 Joensuun kaupunki 1949, 119; Ahonen 1985, 454-455.

49 Ahonen 1985, 458-461.

II Joensuu seurakuntadiakonian edelläkävijänä (1895-1918)

1. Joensuun Kirkollinen Diakonaatti

Diakonaattitoimikunnan perustaminen

Karjalatar julkaisi jo lokakuussa 1893 Kuopion hiippakunnan tuomiokapitulin lähettämän kiertokirjeen, joka sisälsi seurakunnille vahvistetut diakoniasäännöt sekä kehotuksen ryhtyä asianmukaisiin toimiin diakonaatin perustamiseksi paikallistasolla.⁵⁰ Tuomiokapitulin kiertokirje ei kuitenkaan aiheuttanut mitään välittömiä toimenpiteitä diakonian osalta Joensuun kaupunkiseurakunnassa. Myöskään mitään julkista keskustelua ei diakoniasta varsinaisesti käyty. Keväällä 1895 hiljaiselo kuitenkin päättyi. Joensuulaisen diakonian oli aika ottaa ensimmäiset askeleensa.

Joensuun kansakoululla – joka sijaitsi Silta- ja Rantakadun kulmauksessa – pidettiin huhtikuun 25. päivänä 1895 kaupunginsaarnaaja Nils Johan Laamasen (aik. Lukander) koolle kutumana kansalaiskokous, jossa oli määrä keskustella kirkollisen diakonaatin perustamisesta Joensuuhun. Laamanen kritisoi puheessaan silloista sosiaalista huoltoa ja korosti seurakunnallisen diakonian merkitystä yhteiskunnan vähäosaisten auttamisessa. Paikalla oli kuitenkin vain kymmenkunta asiasta kiinnostunutta kaupunkilaista, joten päätösten tekeminen siirrettiin seuraavaan kokoukseen. Päätösten taakse haluttiin näin saada runsaslukuisempi diakoniasta kiinnostuneiden joukko. Torstaina 2.5.1895 pidetyssä kokouksessa – johon oli tullut pääasiassa naisia – perustettiin Joensuun Kirkollinen Diakonaatti, jonka perustaksi otettiin Kuopion hiippakunnan seurakunnille vahvistetut diakonian mallisäännöt. Diakoniatyötä kehittämään valittiin toimikunta, jonka johtoon tuli kaupunginsaarnaaja Laamanen. Toimikunta puolestaan perusti takausyhdistyksen yhden vuoden ajaksi tukemaan diakoniatyön kehittämistä taloudellisesti. Toimikunnan tarkoituksena oli lähettää sopiva henkilö opiskelemaan diakoniatyötä Sortavalan diakonissalaitokseen.⁵¹

Hannu Mustakallio toteaa Oulun diakonissakotia käsittelevässä tutkimuksessaan, että perustaessaan vuoden 1894 alussa kirkollista diakonaattia Oulun seurakunta so-

50 Kar 82/20.10.1893, Säännöt Kuopion hiippakunnan kirkolliselle diakonaatille; Mustakallio 2001, 58; Laitinen 2006, 121. Karjalattaren ilmestymispäivämäärä on virheellinen.

51 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 2.5.1895; II Dd 2 Kertomus synodaalikokousta varten 1917. 'Diakonaattitoimikunnasta' käytetään myöhemmin nykymuotoa diakoniatoimikunta. Neovius 1898, 54; Könönen 1904, 372, 387. Laamanen oli syntynyt Tohmajärvellä 5.10.1849 ja tullut kaupunginsaarnaajan virkaan toukokuussa 1880. Kar 47/27.4.1895, Kirkollinen diakonaatti; Kar 49/2.5.1895, Diakonaatti-kokous (N. J. Laamanen); Kar 32/20.3.1917, Piirteitä Joensuun seurakunnan diakonian vaiheista; Wallinmaa 1937, 131-132; Rimpiläinen 1975, 33-34; Tuunanen 1986, 323-324.

velsi Kuopion hiippakunnan diakoniasääntöjä kirjaimellisesti. Diakonaattia ei otanut hoidettavakseen kirkkoneuvosto vaan erityinen toimikunta, jonka johdossa oli papisto.⁵² Joensuussa noudatettiin lähes samaa ”kirjaimellisuutta” hiippakunnan diakoniasääntöjen soveltamisessa kuin pohjoisessa Oulun seurakunnassa.

Diakonia-asia eteni ripeästi, sillä jo pari päivää myöhemmin Kirkollinen Diakonaatti kehotti *Karjalattaressa* julkaistussa ilmoituksessa niitä naisia, joilla oli ”taipumusta sellaiseen toimeen ja halua”, ilmoittautumaan kaupunginsaarnaaja Laamaselle ja jättämään hänelle papinkirjan, lääkärintodistuksen, todistuksen ”saavutetuista tiedoista” sekä lisäksi omakätisen elämäkerran.⁵³

Joensuun seurakunnan ensimmäisen diakoniatoimikunnan jäseniä olivat laamanin rouva Agnes Nystén, rehtorin rouva Hanna Walle, rouva Hanna Cederberg, rouva Sofia Turunen, emäntä Anna Pakarinen, neiti Julia Hällström, rouva Ida Harlin, neiti Thilda Beyrath, neiti Liina Weckström, lehtori Karl Albert Wegelius, metsäherra O. Neovius, nahkuri Olli Kuivalainen ja työmies A. Luukkonen.⁵⁴ Myöhempiä jäseniä olivat muiden muassa kauppias J. Pitko, kruununvouti K. J. Collan, rouvat Anna Terä (aik. Rytkönen) ja Ida Hirvonen, agronomi K. Kouvo, pankinjohtaja T. Turunen, neiti Hilda Hellman, rouvat Ida Könönen ja Anna Piipponen sekä suntio H. Vänskä. Vuonna 1917 diakoniatoimikuntaan kuuluivat rouvat Ida Hirvonen ja Ida Könönen, kauppaneuvoksetar Anna Piipponen, tohtorin rouva Alma Sandström, neidit Thilda Beyrath, Hilda Hellman, Julia Hällström sekä Helmi Walle. Miesjäseniä olivat K. Kouvo ja H. Veistola (aik. Vänskä). Julia Hällström toimi diakoniatoimikunnan pitkäaikaisena rahastonhoitajana.⁵⁵

Pirjo Markkola toteaa sisälähetystä ja erityisesti naisten kristillissosiaalista toimintaa käsittelevässä tutkimuksessaan, että sukupuolen merkitys korostui 1890-luvulla. Kristillissosiaalisessa työssä oli keskeisenä ajatuksena naisten keskinäinen sisarus, joka velvoitti auttamaan yli luokkarajojen. Näin naiseus alettiin ymmärtää feminiinisenä yhdistävänä tekijänä.⁵⁶ Naisedustus Joensuun ensimmäisessä diakoniatoimikunnassa oli huomiota herättävän vahva, sillä toimikunnan 13 jäsenestä peräti yhdeksän oli naisia. Eikä naisten osuus pienentynyt myöhemminkään, sillä vuonna

---

52 Mustakallio 2001, 86.

53 Kar 50/4.5.1895, Kirkollinen Diakonaatti (N. J. Laamanen).

54 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 2.5.1895, 10.3.1897, vk 20.9.1899; Könönen 1904, 428, 375. K. A. Wegelius oli Ylä-Karjalan rovastikunnan maallikkoedustajana neljännessä kirkolliskokouksessa. Kar 32/1917; Rimpiläinen 1975, 34.

55 Kar 32/1917; Rimpiläinen 1975, 19.

56 Markkola 2002, 48, 365.

1917 diakoniatoimikunnan kymmenestä jäsenestä vain kaksi oli miehiä. Todellisuudessa miehiä oli kuitenkin kolme, koska kaupunginsaarnaaja toimi kokouksen puheenjohtajana. Kristillisestä vakaumuksesta noussut naisemansipaatio vaikutti siis voimakkaasti myös joensuulaisessa sisälähetyskentässä. Merkille pantavaa on, että diakoniatoimikunnan jäsenet eivät olleet pelkästään ylä- tai keskiluokan edustajia. Mukaan mahtui myös työväentaustaisia sisälähetysaktiiveja.

Joensuulaisen sisälähetysten keskeisiä vaikuttajia olivat Hällströmin perheen jäsenet. Terveystieteiden kehittäjänä kunnostautunutta piirilääkäri Henrik Hällströmiä⁵⁷ kuvataan Joensuun terveydenhoidon ”isäksi”, mutta häntä arvostettiin myös vaatimattomana ja alttiina hyväntekijänä. Hänen vaimonsa Sofie Lovisa Hällström oli jo vuonna 1857 perustanut rouvasväenyhdistyksen varojen kokoamiseksi köyhien tyttöjen koulua varten. Hällströmiä tyttäret Julia ja Emilia olivat vuonna 1881 aloittamassa pyhäkoulutoimintaa Joensuussa. Mainitut sisarukset olivat erityisen aktiivisia hyväntekeväisysharrastuksissaan, sillä he pitivät yhdessä kolmannen sisarensa Hilja Lovisan kanssa yksityiskoulua useaan otteeseen 1876-1893. Julia ja Emilia Hällström olivat sittemmin innokkaasti mukana vuonna 1903 perustetussa NNKY:ssä, jonka puheenjohtajaksi valittiin tyttökoulun johtajatar Thilda Beyrath. Molemmat Hällströmiä sisarukset toimivat myös paikallisessa lähetysyhdistyksessä, joka perustettiin vuonna 1910. Diakoniatoimikuntaan kuuluneista jäsenistä Laamanen, Wegelius, Cederberg, Turunen, Hirvonen ja Collan valittiin vuonna 1898 perustetun ”Joensuun Kirkollisen Sisälähetysyhdistyksen” ensimmäiseen johtokuntaan. Myös myöhemmin niin diakoniatyön piirissä kuin sisälähetysyhdistyksessä toimi runsaasti samoja henkilöitä. K. J. Collan oli lisäksi NMKY:n kantavia voimia Joensuussa.⁵⁸ Huomionarvoista on, että monet diakoniatoimikunnan jäsenistä tulivat koulumaailmasta. He olivat joko opettajia tai näiden puolisoja.

Sisälähetysten yhdistyksille, järjestöille ja eri työmuodoille Suomessa oli ominaista, että ne kasvoivat sukulaisuuden ja henkilösiteiden vahvistamasta monimuotoisesta järjestökentästä.⁵⁹ Kristillis-sosiaalinen aktiivisuus Joensuussa oli luonteeltaan hyvin samankaltaista kuin Oulussa. Sen taustalla toimivat suureksi osaksi ”samat

---

57 Könönen 1904, 267. Liperin tuomiokunnan tuomarin poika, lääketieteen ja kirurgian tohtori Henrik Hällström (1819-1903) loi mittavan uran omalla alallaan ja vihittiin ”riemumaisteriksi” 1890. Ahonen 1985, 454-455. Hällström toimi Joensuun piirilääkärinä 1857-1893. Mustaniemi 1996, 33-34.

58 JSKA V: 2, 1 Sisälähetysyhdistyksen johtok. kok ptk 13.12.1898 § 1; V: 2, 3 Sisälähetysyhdistyksen jäsenluettelo; Könönen 1904, 267, 387, 395, 397, 458; Rimpiläinen 1975, 28, 46, 49, 51; Ahonen 1985, 233; Tuunanen 1986, 308, 312-313, 355.

59 Markkola 2002, 49.

puuhamiehet ja -naiset”, kuten *Hannu Mustakallio* Oulun tilanteesta toteaa⁶⁰.

Edellä mainitun Joensuun kirkollisen sisälähetysyhdistyksen keskeisenä toimintamuotona olivat sunnuntai-iltoina järjestetyt raamatunselitykset. Niistä vastasi yhdistyksen palkkaama saarnaaja. Myöhemmin sisälähetysyhdistyksellä oli myös kiertävä maallikkosaarnaaja. Perinteisen sisälähetystoiminnan lisäksi yhdistyksen tehtäviin kuului avun ja hoidon hankkiminen köyhille sairaille ja puutteenalaisille.⁶¹

Mielenkiintoinen kysymys onkin, miksi Joensuussa ei pohdittu – ainakaan lähde-tietojen perusteella – diakonin palkkaamista, vaikka Kuopion hiippakunnan diakonia-säännöt niin edellyttivät. Vastaus liittyy ainakin osittain Joensuun kirkollisen sisälähetysyhdistyksen perustamiseen. Sisälähetystoiminta jätettiin ilmeisesti jo taloudellistakin syistä tälle myöhemmin perustetulle yhdistykselle, jolla oli myös tiiviit suhteet Joensuun seurakuntaan ja sen papistoon. Työnjakoa ja yhteistyötä todennäköisesti edisti samojen henkilöiden aktiivinen toiminta sekä diakoniatyön että sisälähetysyhdistyksen hallintoelimissä. Henkilösuhteilla lienee siis ollut merkittävä vaikutus niihin linjauksiin, joita Joensuun sisälähetyksessä ja kristillissosiaalisessa työssä 1890-luvulla tehtiin.

Joensuun kristillinen yhdistystoiminta oli voimakasta 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella, niin kuin edellä käy selville. Jo 1890-luvulla erityisesti naisten kristillissosiaalisen toiminnan perustana oli hyvin moniulotteinen järjestökenttä.⁶² Kirkollisen diakonaatin toiminta rakentui Joensuussa hieman samankaltaisen - vaikkakin suppeamman - ”vaikuttajanaisten ystäväpiiriin”⁶³ varaan kuin esimerkiksi samoihin aikoihin Oulussa. Monenkirjavassa joensuulaisessa yhdistyselämässä hyvän- tekeväisyyden piiriin orientoituneet naiset olivat merkittäviä vaikuttajia.

Diakonissojen koulutus Sortavalassa

Seurakuntadiakonian eteenpäin vieminen oli edellyttänyt uusien koulutuslaitosten perustamista. Vuonna 1894 perustettu Sortavalan diakonitarlaitos oli paljolti sen ensimmäisen johtajattaren Jenny Ingmanin (vuodesta 1908 Ivalo) työnäyn tulosta. Sortavalan diakonissakodin – kuten sen virallinen nimi kuului – tehtävänä oli vastata erityisesti Itä-Suomen seurakuntien työntekijätarpeeseen sairaan- ja köyhäinhoidon alalla.⁶⁴ Fennomaanisena, ”kansallisena” laitoksena se kasvatti diakonissoja Suomen

60 Mustakallio 2001, 149.

61 JSKA V: 2, 1 Sisälähetysyhdistyksen säännöt § 2d; Rimpiläinen 1975, 49-50.

62 Rimpiläinen 1975, 59; Markkola 2002, 51.

63 Mustakallio 2001, 547.

64 Kansanaho 1960, 306; 1964, 45. Virallisesti nimenä oli vuodesta 1907 lähtien 'Sortavalan Diako-

kansan hyväksi itäiseen Suomeen ja Karjalaan, missä puute ja ihmisten hätä oli suuri. Lähes kaikki Sortavalan diakonissalaitoksesta valmistuneet diakonissat palvelivat seurakuntatyössä, kun taas Viipurin ja Helsingin laitoksista valmistuneet työskentelivät laitosdiakonian piirissä.⁶⁵

Suomalaisuuden korostaminen näkyi Sortavalan diakonissalaitoksen terminologiassa käytännössä. Diakonitar-termiä käytettiin yleisesti diakonissa-nimityksen sijaan aina 1910-luvun loppuun saakka, minkä jälkeen diakonissa ammattinimikkeenä yleistyi. Nimikkeiden käytössä oli koko ajan horjuvuutta. Termejä pidettiinkin alkuaikoina lähinnä synonyymeina. Seurakuntasisaren nimitystä Suomessa alettiin käyttää vasta vuoden 1909 tienoilla.⁶⁶

Joensuun kaupunkiseurakunnassa termien käyttö näyttää arkistolähteiden perusteella vaihdelleen, joskin diakonissa-nimike oli selvästi yleisin. Seurakunnan ja Sortavalan diakonissalaitoksen kesken vuonna 1909 solmitussa niin sanotussa välikirjassa diakonittaren ja diakonissan ammattinimikkeet esiintyivät sekaisin⁶⁷, joten käytäntö lienee ollut epäyhtenäinen myös Sortavalan päässä. Diakonitar-termin käyttö yleistyi Joensuussa 1920-luvun alussa, vaikka se oli esiintynyt ajoittain jo aikaisemmin. Diakonissa-ammattinimike alkoi jälleen yleistyä 1920-luvun puolivälissä. Seurakuntasisaren nimike esiintyi diakoniatoimikunnan kokouspöytäkirjassa ensimmäisen kerran vuonna 1926⁶⁸. Säännöllisesti sitä alettiin käyttää vuonna 1937 toteutetun diakoniatyön uudistuksen jälkeen korvaamaan huoltosisaren ammattinimikettä.

Ensimmäiset työntekijät

Diakoniavarojen kasvaessa suotuisasti ja yllättävän nopeasti diakoniatoimikunta päätti alkuperäisestä suunnitelmasta poiketen jo kesällä 1895 palkata diakonissan suoraan Sortavalasta aluksi yhdeksi vuodeksi. Joensuun kaupunkiseurakunnan – niin kuin myös koko Kuopion hiippakunnan – ensimmäiseksi diakonissaksi valittiin 1.8.1895 alkaen Anna Rytönen Sortavalan diakonissalaitoksesta. Rytönen oli syntynyt Keiteleellä vuonna 1874, joten tullessaan Joensuuhun nuorella diakonissalla oli

---

nitarlaitos'. Mustakallio 2001, 64, 66; 2002, 207-208; 2004. Tässä tutkimuksessa käytän yleisnimeä 'Sortavalan diakonissalaitos' tai lyhyesti 'Sortavalan laitos'. Joensuun seurakunnan arkistolähteissä nimenä esiintyy enimmäkseen 'Sortavalan diakonitarlaitos' tai 'Sortavalan laitos'.

65 Kansanaho 1960, 302; Mustakallio 2001, 63, 548, 556; 2002, 208, 210.

66 Kansanaho 1960, 301. Kansanahon mukaan Ingman pyrki erottamaan diakonissan ja diakonittaren eli seurakuntasisaren nimikkeet, vaikka ne käytännössä sekaantuivatkin. Kansanaho 1964, 139; Mustakallio 2001, 65, 493.

67 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 9.11.1909 § 1. "Välikirja". Tässä tutkimuksessa käytän johdonmukaisuuden ja yhtenäisyyden vuoksi diakonissa-termiä.

68 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 25.11.1926.

ikää vain 21-vuotta.⁶⁹ Ensimmäinen diakonissaoppilaiden vuosikurssi oli aloittanut Sortavalan laitoksessa syyskuun alussa 1894. Ensimmäinen diakonissa, joka valmistui kyseiseltä kurssilta jo vuonna 1895, ”päästettiin palvelukseen” eli lähetettiin seurakuntatehtäväänsä Joensuuhun.⁷⁰ Tämä kutsumustyöhönsä Joensuun kaupunkiseurakuntaan lähetetty diakonissa oli siis Anna Rytkönen.

Diakonaatin ihmisystävällinen toimi saavutti kiitollista tunnustusta Joensuun kaupungissa. Mitä paremmin rakkauden työn arvo opittiin tuntemaan, sitä enemmän kirkollinen diakonaatti tulisi saamaan myös rahallista avustusta, kuuluivat alkuaikojen odotukset.⁷¹

Diakonissa Anna Rytkönen joutui kuitenkin jo vuonna 1898 jättämään tehtävänsä, kun hän meni naimisiin käsityönopeettaja Frans Viktor Terän kanssa. Diakoniatoimikunta lähetti ensimmäisen diakonissan uuteen tehtäväänsä siunauksen toivotuksin ja kiitoksin ”ahkerasta palveluksestaan diakonissana”. Kuitenkin jo samana vuonna diakoniatoimikunta osoitti tarvitsevansa rouva Terän asiantuntemusta, kun se valitsi hänet uutena jäsenenä toimikuntaan. Diakonissa Rytkösen tilalle valittiin diakonissa Anna Olenius (s. 1872, myöh. Wallius), joka oli tamperelaisen paperitehtaantyöntekijän tytär. Myös hän oli valmistunut Sortavalan laitoksesta.⁷²

Anna Oleniuksen ura diakonissana jäi vain noin vuoden mittaiseksi, sillä myös hän solmi avioliiton ja jätti toimensa vuonna 1899. Diakoniatoimikunnan vuosikertomuksen mukaan hänen toimintansa oli ollut ”suureksi siunaukseksi köyhille sairaille”. Kaupunginlääkäri Simo Parviainenkin⁷³ oli ilmaissut tyytyväisyytensä diakonissan vaikutukseen ja pitänyt sitä ”tuiki tarpeellisena ja hyödyllisenä”.⁷⁴ Kihlautuminen ja avioliitto olivat ongelmallisia asioita niin Sortavalan diakonissalaitoksen oppilaille kuin myöhemmin seurakuntien diakonissoille. Laitos päätti alkuaikojen jälkeen, ettei kihlautunut oppilas voinut päästä diakonissaksi. Säännöissä ei kuitenkaan

---

69 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 11.5.1895, vk 31.5.1896, 30.6.1897; II Ab 2 Srkk 1896 kirjeessä 11.2.1896 (ei nimiä); II De 1 Srkk 1896; I Aa 5 Rytkösen rippikirjatiedot, 161; Könönen 1904, 387; Rimpiläinen 1975, 35; Kansanaho 1960, 308; Mustakallio 2001, 115, 585.

70 Kansanaho 1960, 307-308; Mustakallio 2001, 64-66.

71 Könönen 1904, 388.

72 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk 30.6.1898, 9.11.1898; I Ba 4 Oleniuksen muuttotiedot 1898; I Jba 13 Oleniuksen muuttokirja 1898; I Eb 2 Terän ja Rytkösen vihkitiedot vuonna 1898; Könönen 1904, 409; Kar 32/1917; Rimpiläinen 1975, 49. Opettaja Terä oli keskeinen vaikuttaja kristillisessä yhdistystoiminnassa Joensuussa. Hän oli muun muassa perustamassa vuonna 1898 Wegeliuksen kanssa Joensuun Kirkollista Sisälähetysyhdistystä.

73 Joensuun kaup.kert 1899-1907, 236; Könönen 1904, 268; Ahonen 1985, 455. Simo Frithiof Parviainen toimi Joensuun kaupunginlääkärinä 1891-1903. Mustaniemi 1996, 35. Edellä mainittu S. F. Parviainen työskenteli piirilääkärinä 1903-1912. Hänen isänsä Henrik Parviainen oli merkittävä joensuulainen kauppias.

74 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk 20.9.1899.

puhuttu mitään avioliiton solmimisesta diakonissaksi valmistumisen jälkeen. Käytännössä määräys kuitenkin tarkoitti sitä, että diakonissan oli erottava palveluksesta mennessään naimisiin.⁷⁵

Myös myöhemmin tutkittavalla kaudella kaikki Joensuun diakonissat tulivat Sor-tavalan diakonissalaitoksesta. Samana vuonna kun Olenius erosi palveluksesta, dia- konissaksi tuli vastavalmistunut – Teiskosta kotoisin ollut – Aliina Hellgren (s. 1873), jonka toimikausi kesti aina vuoteen 1917 saakka. Jo vuotta 1909 koskevassa Joensuun kaupungin kunnalliskertomuksessa hänen nimensä oli muuttunut Halmeek- si. Välillä diakonissa Halme oli myös yksityisen palveluksessa. Vuoden 1916 lopussa hän sai diakoniatoimikunnalta virkavapautta mennäkseen apteekkari Olsonin alaisek- si. Oltuaan seurakunnan palveluksessa kaiken kaikkiaan 18 vuotta Aliina Halme sanoi itsensä irti vuonna 1917 ja siirtyi lopullisesti yksityisen työnantajan palve- lukseen.⁷⁶

Vuodesta 1911 lähtien Joensuun kaupunkiseurakunnassa palveli kaksi diakonis- saa. Kyseisenä vuonna Aliina Halme sai työparikseen diakonissa Ida Rasoniuksen (1885-1917), joka muutti Joensuuhun syntymäpaikkakunnaltaan Lemiltä.⁷⁷ Todennä- köisesti Ida Rasoniuksella ei ollut diakonissaviihkimystä, sillä hänen nimensä ei esiin- ny Sisälähetykseuran vuosikertomusten diakonissaluetteloissa 1910-luvulla. Edellä mainittua johtopäätöstä tukee myös se havainto, että Rasoniuksen “muuttokirjassa” hänen ammattinimikkeenään oli sairaanhoitaja.

Kirkollisella diakonaatilla oli siis palkkalistoillaan kaksi diakonissaa, mutta toisen palkan korvasi Joensuun kaupunki jälkikäteen.⁷⁸ Ida Rasoniuksen kohtalo Joensuun seurakunnan diakoniatyössä oli traaginen. Lavantautiepidemian riehussa kaupungis- sa hän sai ilmeisesti tartunnan hoitamastaan potilaasta ja sairastui vakavasti vuoden 1917 alkupuolella. Diakonissa Rasonius kuoli saamaansa tartuntaan saman vuoden maaliskuussa ja hänet haudattiin kotipaikkakunnalleen Lemille. Diakoniatoimikun- nan pöytäkirjan muistosanat kuvaavat kauniisti edesmenneen diakonissan kutsumus- ta:

---

75 Kansanaho 1964, 48.

76 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 29.3.1900 § 2, 30.11.1916 § 1, 7.5.1917 § 3; I Ba 4 Hellgrenin muut- totiedot 1900; SKSLS kert 1913, 27, 1916, 29. Halmeen ilmoitetaan virheellisesti työskennelleen Porissa ja Alavieskassa; kahden henkilön tiedot ovat menneet sekaisin. Joensuun kaup.kert 1909- 1917; Kar 32/1917; Rimpiläinen 1975, 35. Ilmeistä on, että diakonissa Hellgren suomensi sukuni- mensä; avioliitostahan ei voinut olla kyse.

77 JSKA I Ba 5 Rasoniuksen muuttotiedot 1912; I Jba 24 Rasoniuksen muuttokirja 1912; I F 2 Raso- niuksen kuolin- ja haustaustiedot vuonna 1917; Joensuun kaup.kert 1910, 94. Ida Rasonius maini- taan apulaisdiakonittarena jo 1910. Kar 32/1917.

78 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 19.11.1911; II De 1 Srkk 1912; Rimpiläinen 1975, 34, 35.

Toimikunta kaipauksella muistelee seurakunnan toisen diakonissan, hiljaisen, toimellisen ja itsensäuhraavan Ida Rasoniuksen varhaista poismenoa.⁷⁹

Joensuun seurakunnallinen diakonia joutui Rasoniuksen kuoleman jälkeen pulmalliseen tilanteeseen, kun myös edellä mainittu pitkäaikainen diakonissa Aliina Halme jätti toimensa vuonna 1917. Sairaanhoitajat Hanna Luukkonen ja Selma Kokko toimivat tällöin diakonissan sijaisina. Syksyllä 1917 seurakunnan vakinaisiksi diakonissoiksi valittiin Sofia Alanne (s. 1887) Kalvolasta ja Saara Sokka (s. 1880), joka oli syntynyt Kuoritsasta Inkerinmaalta. Sofia Alanne oli Sortavalan laitoksen ”koediakonissa”, jota ei siis vielä ollut varsinaisesti ”päästetty palvelukseen”. Vuonna 1916 toteutetun koulutusohjelman uudistamisen jälkeen koediakonissaksi oli mahdollista päästä, kun oli opiskellut laitoksessa kaksi tai kolme lukukautta. Alanne valmistui diakonissaksi vuonna 1920. Saara Sokka sen sijaan oli valmistunut samasta laitoksesta jo vuonna 1914 ja toiminut sen jälkeen sairaanhoitajana Dossorissa Keski-Aasiassa.⁸⁰

Diakonissat Sokka ja Alanne, jotka olivat Joensuun kirkollisen diakonaatin vakinaisesti palkkaamia työntekijöitä, toimivat edellisten vuosien tapaan kuitenkin käytännössä kaupungin kiertävän sairaanhoitajan tehtävissä.⁸¹ Jo 1890-luvun loppupuolella kuntiin alettiin palkata niin sanottuja kiertäviä sairaanhoitajia, mikä liittyi terveydenhuollon kehittämiseen erityisesti maaseudulla. Vuonna 1911 lääkintöhallitus myönsi Helsingin, Oulun, Viipurin ja Sortavalan diakonissalaitoksista valmistuneille diakonissoille kiertävän sairaanhoitajan pätevyyden.⁸²

Joensuun seurakunnassa oli diakonian piirissä myös työharjoittelijoita. Jo vuonna 1900 Sortavalan laitoksen johtajatar Jenny Ingman pyysi diakoniatoimikuntaa ottamaan diakonissaoppilaan kahdeksan kuukauden harjoittelujaksolle Joensuuhun. Työharjoittelijalla oli jo takanaan sairaanhoitokurssin opinnot Sortavalassa. Diakoniatoi-

79 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 19.1.1917 § 3, 7.5.1917 § 4; I F 2 Rasoniuksen kuolin- ja hautaustiedot vuonna 1917. Rimpiläinen 1975, 35.

80 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 7.5.1917 § 5, 20.10.1917 § 4. Dossor sijaitsee Kaspianmeren lähellä Kazakstanissa. I Ba 6 Sokan muuttotiedot 1923; I Jba 27 Alanteen muuttokirja 1917. Ennen Joensuuhun tuloaan Alanne oli kuitenkin kirjoilla Helsingissä. SKSLS kert 1914, 34, 1915, 30, 1918, 36-37, 1922, 41-42. Sokka olisikin ollut sairaanhoitajana ’Dossavissa’, kyseessä on todennäköisesti painovirhe. Rimpiläinen 1975, 35. Rimpiläisen mukaan Sokka olisikin Kokko. Käsiälavertailu sekä SKSLS:n vuosikertomukset viittaavat kuitenkin selvästi edelliseen vaihtoehtoon. Kansanaho 1964, 138, 198. Virallisesti nimike oli ’koediakonitar’ vuodesta 1916 lähtien ja vuoden 1925 jälkeen ’koediakonissa’.

81 Joensuun kaup.kert 1916-1918, 330-331. Käsitteellisesti virheellisenä voidaan pitää kertomusten mainintaa, että työnantajana olisi ’diakonaattiyhdistys’. ’Sairaanhoitajattaren’ sijaan käytän nykyaikaista muotoa ’sairaanhoitaja’.

82 Sorvettula 1998, 98-99, 103.

mikunta suostui Ingmanin pyyntöön. Sopimuksen mukaan apulainen oli diakonissan ja diakoniatoimikunnan määräysten alainen.⁸³

Diakoniatyön seurakunnallistuminen

Joensuun diakoniatyö ankkuroitui jo alkuvaiheessa läheisesti seurakunnan yhteyteen. Se oli seurakunnallinen työmuoto, sillä sen toimintaperiaatteina olivat Kuopion hiippakunnan seurakunnille vuonna 1893 vahvistetut kirkollisen diakonaatin säännöt. Sääntöjen mukaisesti diakoniatyötä johti Joensuussa papisto sekä erityinen diakoniatoimikunta kirkkoneuvoston kieltäytyttyä ottamasta siitä vastuuta. Diakoniatoimen kehittäminen Kuopion hiippakunnassa oli paljolti piispa Gustaf Johanssonin käsialaa, ja hän myös käytännössä toimi hiippakunnallisen diakoniatoimen johdossa.⁸⁴

Joensuulainen diakonia ei kuitenkaan tarkasti ottaen ollut alusta alkaen täysin seurakunnallista. Edellä mainittu hiippakunnan ohjesääntö nimittäin edellytti, että papisto valitsi diakoniatoimikunnan jäsenet.⁸⁵ Näin ei kuitenkaan tehty Joensuussa. Toisaalta kirkolliset lähteet antavat sellaisen kokonaiskuvan, että kyseessä oli jo alusta lähtien hyvin läheisesti seurakuntaan kytkeytynyt toimintamuoto, jonka keskeisenä johtohahmona ja vaikuttajana oli diakoniatoimikunnan puheenjohtajana toiminut kaupunginsaarnaaja Laamanen. Asiakirjoissa alkuaikojen Joensuun kirkollista diakonaattia kuvataan kuitenkin ajoittain myös 'yhdistykseksi'.⁸⁶

Diakonaatin organisaatiota alettiin kehittää jo vuonna 1896, jolloin Joensuun kaupunki jaettiin diakoniatyön osalta kolmeen piiriin. Ensimmäiseen alueeseen eli pohjoispiiriin kuuluivat kaikki Siltakadun pohjoispuolella olevat talot. Toisen alueen eli keskimmäisen piirin muodostivat Siltakadun ja Malmikadun välissä olevat talot, ja kolmas alue eli eteläinen piiri käsitti ”Malmikavun” etelänpuoleisen osan kaupungista. Neljänteen piiriin kuului kaupungin ulkopuolisia alueita, joilla kuitenkin asui Joensuussa kirjoilla olevia ihmisiä. Jokaista piiriä hoitamaan valittiin kaksi naisihmistä ja yksi ”miehenpuoli”. Toinen naisista toimi piirin johtajana toisen ollessa hänen apulaisenaan. Heidän lisäksi piirin johtoon kuului myös miesjäsen. Samalla diakoniatoimikunta päätti, että edellä mainittujen piirien johtohenkilöt ja Joensuun

---

83 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 29.3.1900 § 3, vk 20.11.1901; Rimpiläinen 1975, 35.

84 Savonlinnan hpk tklin kiertok 14/13.4.1898; Rimpiläinen 1975, 34; Mustakallio 2001, 51, 58-59.

85 Savonlinnan hpk tklin kiertok 14/13.4.1898.

86 JSKA II Dd 2 Kertomus synodaalikokousta varten 1917. Joensuun diakoniatyötä kuvataan yhdistysmuotoiseksi vuoteen 1906 saakka, minkä jälkeen se seurakunnallistui. Rimpiläisen (1975, 34) mielestä varhainen diakonia Joensuussa oli yhdistysmuotoista, mitä Mustakallio (2001, 168, viite 5) pitää käsitteellisenä sekaannuksena.

kaupunkiseurakunnan pappi muodostivat vastedes ”kirkollisen diakonaattitoimikunnan”.⁸⁷ Diakoniatoimikunta oli päätöksenteossaan tässä vaiheessa vielä hyvin itsenäinen. Määritteli hän se itse ne kriteerit, joiden mukaan jäsenet valittiin toimikuntaan.

Suomalainen kunnallinen köyhäinhuoltojärjestelmä sai 1890-luvulla vaikutteita saksalaisesta ns. Elberfeldin mallista, jonka keskeisiä piirteitä olivat köyhäinhuoltopiirit ja vapaaehtoiset kristilliseltä pohjalta toimivat köyhäinhuoltajat. Uusi järjestelmä oli otettu käyttöön muun muassa Oulun kaupungissa. Joensuun kunnallisessa köyhäinhuollossa kahdeksaan ”vaivapiiriin”, joissa kunkin johdossa oli vaivahuoltohallituksen jäsen, siirryttiin vasta vuonna 1910.⁸⁸ Joensuulaisen seurakuntadiakonian toteuttajat näyttävät jo alkuvaiheessa olleen rohkeita ja uudistushaluisia suunnan näyttäjiä, jotka uskalsivat ja halusivat hyödyntää uusia ajatuksia ja malleja lähimmäisen auttamisessa.

Pirjo Markkolan mukaan sukupuoli jäsensi kristillissosiaalista työtä Suomessa. Uusia sisälähetysten työmuotoja - niin myös diakoniaa - rakennettiin voimakkaasti naissukupuolen ja siihen liitettyjen luontaisten ominaisuuksien perustalle. Naiseus, sisarus ja niistä noussut solidaarisuuden vaatimus olivat keskeisiä iskusanoja. Naiseuden varaan rakentaminen oli merkittävä osa sisälähetystä ja kristillissosiaalista työtä.⁸⁹ Joensuun kirkollisen diakonaatin organisaation varhaisissa uudelleenjärjestelyissä oli jälleen nähtävissä naisten vahva panos ja vaikutusvalta. Naisten voimakas tahto ja energinen itsetunto heijastuivat erityisesti niissä toimenpiteissä, jotka koskivat piiriäön henkilöjärjestelyjä.

Diakoniatyön seurakunnallistuminen sai jatkoa vuosina 1904-1906. Silloin diakonaatti liitettiin entistä kiinteämmin Joensuun kaupunkiseurakunnan yhteyteen. Maaliskuussa 1904 diakoniatoimikunta asetti kokouksessaan valiokunnan ”valmistamaan kysymystä diakonaatin liittämisestä kirkolliseen ja seurakunnalliseen hoitoon”.⁹⁰ Huhtikuun lopulla valiokunta viittasi pitämässään kokouksessa Kuopion hiippakunnan diakonaattisääntöön, joka oli ollut mallina seurakunnan diakoniasäännöille. Kyseinen diakonaattisääntöhän oli otettu käyttöön myös Savonlinnan hiippakunnassa⁹¹, johon Joensuu nyt kuului. Valiokunta esitti, että diakoniatoimikunnan jäsenten vaalialistettaisiin kirkonkokouksen vahvistettavaksi. Se perusteli esitystään sillä, että kirkolliset kolehdit kerättiin diakonialle. Lisäksi diakonaatin toiminta saataisiin va-

87 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 6.5.1896, Rimpiläinen 1975, 34.

88 Ahonen 1985, 448-449; Mustakallio 2001, 92.

89 Markkola 2002, 280.

90 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 18.3.1904; Rimpiläinen 1975, 34.

91 Mustakallio 2001, 263-264.

kaammalle pohjalle, jos se liitettäisiin lähemmin ”kirkolliseen yhteyteen”.⁹²

Valmistusvaliokunnan esityksen mukaisesti diakoniatoimikunta hyväksyi touku-kuussa 1904 ehdotuksen, jonka mukaan diakoniatoimikunnan jäsenten vaali oli aina jätettävä kirkonkokouksen lopullisesti päätettäväksi. Kokous kuitenkin painotti, ettei uusi hallinnollinen uudistus saanut merkitä muutosta diakonaatin työtavassa.⁹³ Kirkonkokous vahvisti ennen juhannusta pitämässään kokouksessa diakoniatoimikunnan ehdotuksen mukaisen piirijaon. Samalla se valitsi kullekin neljälle piirille johtajan, apulaisen sekä yhden jäsenen. Piirien johtajat ja apulaiset olivat naisia, kun taas jäsenet olivat miespuolisia. Piirien toimihenkilöt yhdessä kaupunginsaarnaajan kanssa muodostivat tästä lähtien diakoniatoimikunnan. Piirijako noudatti jo vuonna 1896 aloitettua käytäntöä. Kirkollisen diakonaatin muun toiminnan kirkonkokous päätti jättää ennalleen.⁹⁴ Merkille pantavaa on, ettei joensuulaisen diakoniatyön seurakunnallistuminen merkinnyt naisten vaikutusvallan vähenemistä. Päinvastoin heidän ponnoksensa jopa korostui entisestään.

Diakoniatyön seurakunnallistuminen jatkui vuonna 1906, kun kirkollisen diakonaatin rahaliikenne nivottiin osaksi seurakunnan taloutta. Diakoniatoimikunta päätti diakonaatin rahastojen siirtämisestä seurakunnan huostaan. Tästä lähtien kirkonisäntä eli kirkkoväärti huolehti diakonaatin rahaliikenteestä. Diakonaatilla oli oltava erityinen rahastonhoitaja, joka nosti kirkkoväärtin hallussa olevan diakoniatoimintaa varten määrätyn summan ja teki siitä asianmukaisen tilityksen. Diakonaatin tilit tarkastettiin normaalikäytännön mukaan kuten muutkin seurakunnan kirkollisvarat. Kokouksen päätöksessä todettiin yksiselitteisesti, mikä taho myöhemmin huolehtisi diakoniatyön tulojen perimisestä: ”Kaikki diakonaatille tulevat varat kantoi kirkkoväärti.”⁹⁵

Diakoniatyön seurakunnallistuttua vuonna 1904 kirkkoneuvosto sai käyttöönsä varoja, joita se saattoi itsenäisesti kohdentaa hädänalaisten auttamiseen. Kirkkoneuvosto oli alkanut toimia tehokkaasti Joensuun kaupunkiseurakunnassa vasta 1900-luvun alussa. Sitä ennen sen kokoontuminen oli ollut satunnaista ja epäsäännöllistä. Kirkkoneuvoston keskeisenä tehtävänä seurakunnassa oli valmistella asioita ja panna täytäntöön kirkonkokouksen päätöksiä.⁹⁶ Pöytäkirjamainintojen perusteella kirkko-

92 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 25.4.1904; Savonlinnan hpk. tklin kiertok 14/13.4.1898; Rimpiläinen 1975, 34.

93 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 6.5.1904.

94 JSKA II Ca 1-2 Kk ptk 21.6.1904 § 3; II Dd 2 Kertomus synodaalikokousta varten 1917.

95 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 15.2.1906 § 1; Rimpiläinen 1975, 13, 34.

96 Rimpiläinen 1975, 8-10, 34.

neuvoston rooli diakonia-asioiden käsittelyssä alkoi näkyä vasta 1910-luvun alkupuolella.

2. Seurakuntadiakonian varainhankinta

Diakoniarahasto talouden perustana

Joensuun seurakunnan diakoniatyön tärkein varanto, joka mahdollisti jokapäiväisen auttamistoiminnan, oli diakoniarahasto. Diakoniatyö voitiin käynnistää Joensuussa yllättävän nopeasti sen takia, että diakoniarahasto karttui ripeästi. Se koostui kaupungin avustuksista, testamenteista, lahjoituksista sekä seurakunnan omasta avustuksesta. Ylivoimaisesti suurin diakoniarahaston menoerä oli diakonissan palkka. Toiminnan ylläpitämiseen diakoniatyöllä oli käytettävissään myös lahjoitusrahastoja, joiden korkotuloja voitiin käyttää vähävaraisten avustamiseen. Erilaisten keräysten tuotto oli merkittävä osa diakoniatyön rahoitusta. Sairaanhoidosta saadut vähäiset hoitomaksut sekä kolehtitulot kartuttivat omalta osaltaan diakoniarahastoa.⁹⁷

Kaupungin ja seurakunnan avustukset

Diakoniatyötä käynnistäessään diakoniatyötoimikunta pyrki saattamaan talouden vakaalle pohjalle. Siinä toimikunta onnistui varsin hyvin.⁹⁸ Jo työkaudella 1896-1897 se sai 400 markan (1 693 €) avustuksen kaupungilta. Seuraavana vuonna diakoniatyötoimikunta päätti edelleen kääntyä kaupunginvaltuuston puoleen, jotta tämä myöntäisi ”jonkun summan viinavoittorahoista diakonaatin käytettäväksi”. Saman vuoden keuhkokuumeen keuhkokuumeen kokouksessa voitiin ilmoittaa, että kaupungin luottamusmiehet olivat lahjoittaneet jälleen 400 markkaa (1 616 €) kirkolliselle diakonaatille. Kun seurakunta vielä itse lahjoitti 300 markkaa (1 212 €), pystyi diakoniatyötoimikunta kustantamaan diakonissan vuotuiset palkkakulut, jotka olivat 600 markkaa (2 424 €).⁹⁹

Ilmeisesti rohkaistuneena kaupungin avustuspäätöksestä diakoniatyötoimikunta anoi vuonna 1898, että ”herrat Valtuusmiehet” korottaisivat apurahan 600 markaksi (2 353 €). Näin diakoniatyön tulevaisuus ja toiminta olisi toimikunnan mukaan turvattu, ja muita varoja voitaisiin ohjata köyhien hyväksi. Edelleen diakoniatyön suurimman tu-

97 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 11.5.1895, vk:t 31.5.1896, 30.6.1897; Rimpiläinen 1975, 13, 34.

98 Rimpiläinen 1975, 34.

99 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 10.3.1897, vk 30.6.1897; II Ca 1-2 Kk ptk 14.2.1897; III Gl:2, 4-5 Kaupungin avustukset 1896-1898 tilikirjoissa; JKA Ca 7-8 Joensuun kaup.valt kok ptk 29.5.1896 § 7, 4.5.1897 § 4; Könönen 1904, 388.

loerän muodostivat kaupungin avustus ja seurakunnan antama 225 markan (882 €) avustus. Syksyllä 1899 pidetyssä vuosikokouksessa toimikunta tyytyväisenä totesi, että kaupunki oli suostunut edellä mainittuun avustuksen korotuspyyntöön.¹⁰⁰

Joensuun kaupunginisät avustivat kirkollista diakoniatyötä myöhemmin vuosittain 600 markalla aina työkauteen 1906-1907 saakka. Vuonna 1906 diakonaatin rahastot siirrettiin seurakunnan ja ”kirkkoväärtin” hoitoon. Edellä mainitun avustuksen lisäksi kaupunginvaltuusto alkoi 1900-luvun alusta lähtien maksaa vuosittain 200 markan (751 €) avustusta ompeluseuran omalle rahastolle.¹⁰¹

Kaupungin taloudellisen tuen vastaanottamista ei koettu moraalisesti aivan ongelmattomaksi diakoniatyön piirissä, kuten *Hannu Mustakallion* Oulun Diakonissakotia käsittelevästä tutkimuksesta ilmenee. Avustusasioista tuli joillekin diakonissakodin vastuuhenkilöille kipeä moraalinen omantunnon kysymys, sillä varat olivat kaupungin anniskeluyhtiön voittorahoja. Näin ollen raittiutta korostava idealismi ja taloudellinen realismi saattoivat joutua vastakkain. Oulun Diakonissakodin tapauksessa taloudellinen hyöty useimmiten ohitti moraaliset näkökannat.¹⁰²

Joensuussa väkevien ja mietojen alkoholijuomien myynti oli 1890-luvun loppupuolella keskitetty kahdelle kaupungin monopoliyhtiölle, mikä oli ollut erityisesti maltillisen raittiusväen vaatimus. ”Väkijuomien vähittäismyynti osakeyhtiö Joensuussa”, joka oli perustettu jo vuonna 1887, jakoi osan voitosta siveellisyyttä edistäviin kohteisiin ja muihin yleishyödyllisiin tarkoituksiin. Myös vuonna 1895 perustetun miedompien juomien myyntiin keskittyneen ”viinikauppaosakeyhtiön” toiminta-ajatuksena oli yleishyödyllisyys ja juoppouden ehkäiseminen. Joensuussa kokeiltiin kunnallisen kieltolain toimivuutta vuosina 1907-1909, mutta kielteisten kokemusten takia palattiin entiseen käytäntöön. Diakoniatöimikunnan jäsenistä ainakin puheenjohtajana toiminut kaupunginsaarnaaja Laamanen tunnettiin innokkaana ja kiivaana-kin ehdottoman raittiuden puolestapuhujana.¹⁰³

Hieman yllättävää on, ettei Joensuun seurakunnassa käyty asiakirjojen mukaan

100 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk:t 30.6.1898, 20.9.1899; III Gl:2, 4-5 Kaupungin avustukset 1899-1900 tilikirjoissa; JKA Ca 10 Joensuun kaup.valt kok ptk 16.5.1899 § 3.

101 JSKA III Gl:2, 4-5 Kaupungin avustukset 1901-1907 tilikirjoissa; JKA Ca 11-16 Joensuun kaup.valt kok ptk 3.5.1900 § 5, 9.5.1901 § 4, 15.5.1902 § 8, 14.5.1903 § 6, 5.5.1904 § 2, 3.5.1905 § 4, 22.5.1906 § 2; JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 15.2.1906 § 1; JSKA II Ab 2 Srkk 1907 kirjeessä kontrahitrovastille 16.2.1907; JSKA II De 1 srkk 1907.

102 Mustakallio 2001, 191-194.

103 Könönen 1904, 179, 181, 315, 464-465. Kaupunginsaarnaaja Laamanen oli ollut mukana Joensuun raittiusliikkeen toiminnassa 1880-luvulta lähtien. Ahonen 1985, 469-471, 473-474, 526-527. Laamanen toimi myös wrightiläishenkisessä Joensuun työväenyhdistyksessä. Hänen raittiusaatteensa leimasi voimakkaasti yhdistyksen imagoa 1880-luvun lopulla ja 1890-luvulla. Lampinen 1998, 301-302; Laitinen 2006, 97.

minkäänlaista moraalista keskustelua, joka olisi liittynyt kaupungin avustusten vastaanottamiseen. Salaperäisyyden verhoon jää erityisesti kaupunginsaarnaaja Laamasen ajattelu ja toiminta, kun otetaan huomioon hänen raittiusihanteensa. Ilmeisesti diakoniatoimikunnan jäsenet kuuluivat siihen maltilliseen joensuulaiseen raittiusväkeen, joka kannatti rajoituksia ja alkoholin myynnin keskittämistä monopoliyhtiöille juoppouden vastaisessa taistelussa. Täten he eivät ehkä nähneetkään mitään moraalista ristiriitaa, joka olisi liittynyt ”viinavoittorahojen” jakamiseen, tai sitten yksinkertaisesti taloudellinen realismi häivytti moraalisen ristiriidan kuten kävi Oulussa.

Hyvän kuvan kaupungin avustuksen merkityksestä diakoniatyölle antaa vuosikerromuksen tulopuolen jakaantuminen vuosisadan vaihteessa. Kaupungilta tulleen 600 markan (2 222 €) avustuksen lisäksi muita tuloja olivat korkotulot 25,85 markkaa (96 €), sairaanhoidosta saadut maksut 64 markkaa (237 €) ja kolehdit 28,28 markkaa (105 €). Diakonissa teki työtä vähävaraisten keskuudessa mutta ei useimmiten perinyt hoitomaksua vallitsevan köyhyyden takia.¹⁰⁴

Vuodesta 1911 lähtien Joensuun kirkollisella diakonaatilla oli palveluksessaan kaksi diakonissaa, kuten edellä on käynyt selville. Toisen diakonissan palkkaukseen kaupunginvaltuusto alkoi jälleen antaa avustusta.¹⁰⁵ Oheinen laskelma (taulukko 1) kuvaa kaupungin avustusten kehitystä 1910-luvulla.

Taulukko 1. Joensuun kaupungin avustukset kirkolliselle diakonaatille 1910-1917¹⁰⁶

Vuosi	Kaupungin avustus (mk)	Ostovoima 2004 (€)
1910	720,00	2 430
1911	855,00	2 780
1912	780,00	2 476
1913	780,00	2 476
1914	900,00	2 856
1915	-	-
1916	-	-
1917	900,00	919

104 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk 30.9.1900; Rimpiläinen 1975, 13, 34.

105 JSKA II Ab 2 Srkk 1912 kirjeessä Pielisensuun kontrahtirovastille 16.3.1912; II De 1 Srkk 1912; II Dd 2 Kertomus synodaalikokousta varten 1917; Kar 32/1917, Rimpiläinen 1975, 34.

106 JKA Ca 20-27 Joensuun kaup.valt kok ptk 14.4.1910 § 4, 18.5.1911 § 3, 14.5.1912 § 4, 17.4.1913 § 2, 14.5.1914 § 2, 16.12.1915 § 10, 13.4.1916 § 31, 13.12.1917 § 9; Kar 32/1917.

”Joensuun Väkijuomain Vähittäismyyntiosakeyhtiön” ehdotuksesta kaupunginvaltuusto myönsi avustuksia edellisen vuoden nettovoitosta yleishyödyllisiin tarkoituksiin. Ennen tuen saamista kirkollisen diakonaatin oli annettava selvitys varojen käyttökohteista. Vuosina 1915-1916 diakonaatti ei saanut ollenkaan kaupungin tukea. Vuonna 1915 kaupunki tuki vain sellaisia yhdistyksiä, joiden toiminta olisi muuten saattanut keskeytyä. Seuraavana vuonna mitään joensuulaista yhdistystä ei tuettu ”viinavoittovaroilla”, koska alkoholin myynti ja voitto oli edellisenä vuonna ollut vähäistä. Vuoden 1917 lopulla kaupungin päättäjät kohdensivat – viinan huonosta menekistä huolimatta – jäljellä olleet vuoden 1915 alkoholin myyntitulot yleishyödyllisiin kohteisiin.¹⁰⁷

Ulkoapäin tuleva avustus kattoi vuosisadan vaihteessa yli 80 % diakoniarahaston tuloista. Kaupunki tarvitsi aloittelevaa Joensuun seurakunnan diakoniaa paikkaamaan omaa sairaan- ja vaivaishoitoaan. Osittain ”kaupungin auttava käsi” kertoo myös päättäjien vilpittömästä mielenkiinnosta ja myötämielisyydestä uutta kirkollista työmuotoa kohtaan. Toisaalta hyöty oli molemminpuolinen, sillä seurakunnallinen diakonia Joensuussa tuskin olisi päässyt niin ripeästi alkuun, ellei se alkuvuosina olisi saanut avustuksia niin kaupungilta kuin omalta seurakunnalta.

Lahjoitusrahastot

Diakoniarahaston lisäksi Joensuun kirkollisella diakonaatilla oli mahdollisuus hyödyntää avustustyössään monia muita lahjoitusrahastoja. Näiden rahastojen korkotuloja voitiin usein käyttää diakoniatyön avustuskohteisiin. Tärkeimpiä rahastoja olivat kauppaneuvos Frithiof Neppenströmin vaimonsa Maria Neppenströmin ja tyttärensä Elin Parviaisen muistoksi 1898 lahjoittama rahasto, kirjuri Risto Kauppisen, tohtori Simo Parviaisen, Julia Hällströmin ja Hanna Wallen rahastot sekä uskonpuhdistuksen 400-vuotismuistojuhlan rahasto vuodelta 1918.¹⁰⁸

Joensuun kirkollinen diakonaatti sai keväällä 1897 ”Risto Kauppi -vainajan” tekemän huomattavan testamenttilahjoituksen, jonka arvo oli kaikkiaan 20 000 markkaa (80 797 €). Kuolinpesän selvitysmiehinä alkoivat toimia ”ruununvouti” K. J. Collan ja kaupunginsaarnaaja Laamanen. Risto Kauppisen omaiset olivat kuitenkin riitauttaneet asian, joten diakoniatoimikunnassa valmistauduttiin pitkään odotukseen rahojen saamiseksi avustustyöhön. Laamanenkin alkoi vähitellen pesän hoitajana

---

107 JKA Ca 20, 25-27 Joensuun kaup.valt kok ptk 14.4.1910 § 4, 16.12.1915 § 10, 13.4.1916 § 31, 21.5.1917 § 8, 13.12.1917 § 9.

108 Kar 32/20.3.1917; Rimpiläinen 1975, 13.

epäillä, tulisiko diakonaatti ylipäänsä koskaan saamaan mitään kyseisestä testamentista. Kaiken lisäksi käräjäoikeus jatkoi Kauppisen testamentista jatkui Viipurin hovioikeudessa.¹⁰⁹

Collanin muutettua pois Joensuusta hänen tilalleen selvitysmieheksi valittiin lehtori Wegelius. Vuosisadanvaihteessa Laamanen irtaantui kokonaan pesänhoitajan tehtävistä, ja kaikki pesän asiakirjat jäivät Wegeliukselle.¹¹⁰ Lisää ongelmia oli kuitenkin kasaantumassa kaupunginsaarnaajalle sekä koko diakoniatoimikunnalle. Tilintarkastajat eivät voineet ehdottaa tilivapautta, koska 450 markkaa (1 666 €) pesän varoja oli vielä Laamasen hallussa. Kaupunginsaarnaaja ei pystynyt maksamaan kyseistä summaa. Hän myönsi tehneensä muodollisesti väärin, kun ei ollut tallettanut rahoja pankkiin, mutta piti kuitenkin tekoaan vähäpätöisenä. Kaupunginsaarnaaja tunsu surua ja pettymystä, koska häneen kohdistettiin epäluottamusta.¹¹¹

Loppujen lopuksi sekä Collanille että Laamaselle myönnettiin tili- ja vastuuvapaus joulukuussa 1900, ja K. A. Wegelius alkoi virallisesti hoitaa Kauppisen pesän asioita. Laamaselle maksettiin 200 markkaa (741 €) palkkiota pesän hoidosta hänen jättäessään tehtävänsä. Kaupunginsaarnaaja piti summaa ”varsin riittämättömänä”, sillä hän oli jo aikaisemmin vaatinut 450 markan (1 666 €) palkkiota. Risto Kauppisen varat Yhdyspankissa olivat 19 445 markkaa (73 022 €), josta puhdasta rahaa oli 5 945 markkaa (22 325 €), ja loppuosa oli kiinni yksityisessä velkakirjassa. Kauppisen testamenttiasian vuosikausia kestänyt käsittely valituksineen sai diakoniatoimikunnan kannalta tyydyttävän ratkaisun, kun keisarillinen senaatti vuonna 1902 vahvisti Risto Kauppisen diakonaatin hyväksi tekemän testamentin.¹¹²

Kauppisen testamenttiasiaasta muodostui melkoinen koettelemus diakoniatoimikunnalle ja erityisesti pesän selvitysmiehille. Asiaa koskevien pöytäkirjamerkintöjen runsaudesta päätellen diakoniatoimikunta joutui käyttämään suhteettoman paljon aikaa Kauppisen testamenttiin liittyvien asioiden käsittelyyn. Tämä aika oli luonnollisesti pois diakoniatoimikunnan varsinaisten tehtävien hoitamisesta.

Erityisesti vastuuvapausasiassa myös henkilösuhteet joutuivat luultavasti koetukselle. Tämän luottamuspuolan Laamanen pettyneenä myös totesi. Ajoittain tapahtumien keskipisteessä olleesta kaupunginsaarnaajasta välittyy kuva kutsumustyölleen täysin antautuneena pappismiehenä mutta myös hieman omapäisenä ja omavaltaisena

109 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 10.3.1897, vk 30.6.1897, vk 30.6.1898, 29.3.1900 § 1; Kar 32/20.3.1917.

110 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 30.5.1900 § 1, 4, 13.6.1900 § 1-2.

111 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 22.9.1900 § 2-3.

112 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 20.12.1900 § 2-4, vk 20.11.1901, 22.10.1902 § 1, vk 29.4.1903.

räiskyvänä persoonana, joka pyrki pitämään kiinni omista oikeuksistaan vaikkapa häntä itseään koskevissa talousasioissa.

Tietty ristiriitaisuus sävyttääkin sitä kuvaa, jonka kirkolliset asiakirjat ja aikalaiskuvaukset antavat kaupunginsaarnaaja Laamasesta. Häntä luonnehdittiin hilpeäksi, hyväntuuliseksi aitokarjalaiseksi kansanmieheksi, joka ”osasi saarnata hyvinkin, kun vain tahtoi”. Toisaalta hän sai vuonna 1902 tuomiokapitulin julkisen varoituksen virran huolimattomasta hoitamisesta ja niskoittelusta esimiehiä vastaan. Vanhemmalla iällä kaupunginsaarnaaja ilmeisesti kuitenkin tasoittui luonteeltaan. Herätysliiketaustaltaan evankelista Laamasta pidettiin kiivaudestaan huolimatta ihmistuntijana ja sielunhoitajana, jolle oli ominaista maltillisuus ja suvaitsevaisuus vaikkapa muita uskonnollisia liikkeitä ja sosialismia kohtaan. Hän kuului myös niihin pappeihin, jotka ymmärsivät sosiaalisten kysymysten oleellisuuden ja tärkeyden niin kirkon kuin yksittäisen papin työssä. Nils Johan Laamanen kuoli vuonna 1915 keuhkotulehdukseen.¹¹³

Vuoden 1898 lopulla kirkollinen diakonaatti sai kauppaneuvos F. Neppenströmin testamenttilahjoituksen, jonka arvo oli 5 000 markkaa (19 606 €). Testamentin ehtona oli, että sen korkotuloja käytettäisiin sellaisten köyhien hyväksi, jotka ”ovat joutuneet taloudelliseen ahdinkotilaan, eivätkä voi turvautua kunnan yhteisen avun alaisiksi”. Mikäli kirkollinen diakonaatti jostakin syystä lopetettaisiin, testamentin ehtojen mukaan rahastosta alkaisi huolehtia ”kaupungin valtuuskunta”. Tässä tapauksessa korkotuloja olisi käytettävä köyhien koulutuksen tukemiseen ”lutherilaisessa kansakoulussa”.¹¹⁴ Neppenströmin testamentin ehdoina toteutui kaikkien aikojen keskeinen diakoniatyön periaate: pyrittiin auttamaan sellaisia hädässä olevia ihmisiä, jotka eivät enää voineet saada apua mistään muualta.

Diakonaatti sai vuonna 1915 lahjoituksena tohtori Simo Parviaisen 1 000 markan (2 640 €) rahaston. Sen varoja tuli käyttää talvikuukausien aikana apuna varattomille hädänalaisille köyhille ja heidän perheilleen polttopuiden, ruuan tai lääkkeiden hankkimiseksi. Vuonna 1917 kuollut – ja diakoniatyöimikunnassa 20 vuotta rahastonhoitajana toiminut – Julia Hällström lahjoitti diakoniatyöimikunnalle 2 000 markkaa (2 043 €). Samana vuonna tulivat testamenttilahjoitukset Maria Karoliina Sinkkoselta ja edesmenneeltä leskirouva Rosa Charlotta Harlinilta, kummatkin lahjoitukset 500 markkaa (511 €). Seuraavana vuonna diakonaatti vastaanotti myös diakoniatyöimikun-

---

113 Savonlinnan hpk ppkptk 1917 muistosanat; Laasonen 1971, 149, 151-152, 170, 216.

114 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 13.12.1898; Könönen 1904, 388; Kar 32/20.3.1917.

nan jäsenen, Hanna Wallen nimeä kantavan rahaston, joka käsitti kuusi Yhdyspankin osaketta.¹¹⁵

Uskonpuhdistuksen 400-vuotisen muistojuhlan rahasto syntyi vuonna 1917 järjestetyn keräyksen tuloksena. Kirkkoneuvosto ehdotti kirkkokoukselle, että tämä ryhtyisi toimiin vapaaehtoisen rahankeräyksen toteuttamiseksi, jotta voitaisiin muodostaa uskonpuhdistusjuhlan rahasto. Kirkkokokous hyväksyi kirkkoneuvoston ehdotuksen juhlarahaston muodostamisesta diakonia-asian hyväksi uskonpuhdistuksen 400-vuotisjuhlan yhteydessä toteutettavan keräyksen avulla. Kyseistä hanketta varten kirkkokokous asetti oman toimikunnan. Uskonpuhdistusjuhlassa diakonian hyväksi kerätty summa oli 5 489,30 markkaa (5 608 €). Siitä päätettiin muodostaa ”uskonpuhdistuksen 400-vuotisen muistojuhlan rahasto”, jonka korot voitiin käyttää vuosittain diakoniaan. Kuitenkin yksi prosentti pääoman koroista ja mahdolliset lahjoitukset oli vuosittain liitettävä pääomaan, kunnes se kasvaisi 25 000 markaksi. Tämän jälkeen vain korkotuloja voitiin käyttää diakoniatyön hyväksi.¹¹⁶

Joensuun kirkollisen diakonaatin varallisuus kasvoi tutkittavalla aikakaudella melko nopeasti merkittävien lahjoitusten ansiosta. Vuonna 1907 diakonaattirahaston varat olivat jo 26 840,67 markkaa (94 163 €) ja viisi vuotta myöhemmin 28 829,25 markkaa (91 510 €). Seurakuntakertomuksen mukaan kirkollisella diakonaatilla oli vuonna 1917 5 000, 1 000 ja 23 052 markan rahastot, mikä teki yhteensä 29 052 markkaa (29 679 €). Joensuun seurakunnallinen diakoniatyö rahoitettiin Suomen itsenäistymiseen saakka yksityisin lahjoituksin ja kaupungin avustuksella.¹¹⁷ Rahastojen kasvussa on kuitenkin otettava huomioon rahan arvon ja sen ostovoiman heikkeneminen. Jos vuoden 1917 rahastojen arvoa verrataan vuoden 1912 tasoon, niin niiden ostovoiman voidaan huomata laskeneen noin kolmannekseen alkuperäisestä.

Seurakunnan kolehdit

Kolehdit muodostivat diakoniatyön alkuvaiheessa vain pienen osan lahjoituksista. Tilikaudella 1899-1900 kaikkien diakoniatyön hyväksi kerättyjen kolehtien yhteissumma oli 28,28 markkaa (106 €). Savonlinnan hiippakunnan tuomiokapituli viittasikin

---

115 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 13.12.1915 § 2, 7.5.1917 § 10, 20.10.1917 § 2, 22.11.1917 § 2; Kar 32/20.3.1917.

116 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 20.10.1917 § 8, 22.11.1917 § 3; II Ca 1-2 Kk ptk 14.10.1917 § 6, 30.12.1917 § 3; II Cb 1 Kn kok ptk 2.10.1917 § 6, 28.12.1917 § 3.

117 JSKA II Ab 2 Srkk 1907 kirjeessä kontraktirovastille 16.2.1907; II Ab 2 Srkk 1912 kirjeessä Pieliensuun kontraktirovastille 16.3.1912; II De 1 Srkk 1912; II Dd 2 Kertomus synodaalikokousta varten 1917.

vuonna 1902 lähettämässään kiertokirjeessä hiippakunnan kirkollisen diakonaatin sääntöihin huomauttaen, että jumalanpalveluksessa toisella haavilla kannettu kolehti oli käytettävä seurakunnallisen diakonian tarpeisiin. Saman vuoden synodaalikokouksessa todettiin piispan antaneen tarkastuksillaan määräyksen, että toisella haavilla kannetut kolehdit oli ehdottomasti ohjattava seurakunnan diakoniakassaan. Myös ensimmäisen haavin tuotto oli suunnattava omalle seurakunnalle, ellei toisin ollut määrätty.¹¹⁸

Kolehtiasiaan palattiin Savonlinnan hiippakunnan synodaalikokouksessa vuonna 1907. Aessori Josua Johansson kiinnitti huomiota siihen, että kolehtien kanto oli laiminlyöty seurakunnissa ja niiden tuotto oli huono. Kolehtikukkaroiden sijaan oli alettu käyttää erilaisia keräyslaatikoita, jotka saatettiin asettaa jopa ”kirkkojen porstuaan”, ei siis kirkon sisälle. Aessorin mukaan niistä eivät välittäneet papit eivätkä seurakuntalaiset. Alustajan mielestä kolehti ei ollut kuitenkaan vähäpätöinen asia; hän viittasi samalla alkuseurakunnan käytäntöön. Pappien oli tärkeää kehottaa seurakuntalaisia auttamiseen, jotta nämä tulisivat osallisiksi siunauksesta, jonka iloisen antaja saisi. Johansson ehdotti tuomiokapitulin esityksen mukaisesti, että saarnan jälkeen ilmoitettaisiin kolehdin tarkoitus. Virrenveisuun aikana kolehtien keräämiseen oli käytettävä ”kukkaroita”.¹¹⁹

Joensuun kaupunginsaarnaaja raportoi vuonna 1907 kontrahtirovastille, että kaupungissa esiintyi paljon yksityistä hyväntekeväisyyttä. Kolehdit olivat hänen mukaansa ajoittain jopa ”runsaatkin”.¹²⁰ Tuomiokapitulin laupeudentyötä koskevilla kehoituksilla oli luultavasti vaikutusta seurakuntalaisten anteliaisuuden lisääntymiseen Joensuun kaupunkiseurakunnassa.

O. I. Colliander pyrki vuoden 1910 piispantarkastuksessa Joensuussa tehostamaan seurakunnan ”haavinkantoa”. Kirkon ovensuussa olleet keräyslaatikot eivät hänen mielestään saaneet korvata perinteistä haavinkantoa. Silloinkin kun kyseessä oli seurakunnasta muualle menevä kolehti, keräys oli suoritettava kahdella haavilla. Ulosmenevä kolehti oli otettava ensimmäisestä haavista, ja muu osa kolehdista oli käytettävä seurakunnan omaan diakoniaan. Seurakuntalaisille oli tiedotettava entistä paremmin kolehtien tarkoituksesta, jolloin piispan mukaan myös tuotto paranisi. Colliander kehotti kantamaan kolehteja myös ”köyhien jumaluusopin ylioppilaiden

118 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk 30.9.1900; Savonlinnan hpk tklin kiertok. 14/13.4.1898, 70/7.11.1902; Savonlinnan hpk ppkptk 1902, 105-107.

119 Savonlinnan hpk ppkptk 1907 liitteet, 21-23; Colliander 1910, 15. Aessori Josua Johansson oli Juvan kirkkoherra.

120 JSKA II Ab 2 Srkk 1907 kirjeessä kontrahtirovastille 16.2.1907.

avustamiseen papeiksi”. Näistä kolehdeista Savonlinnan tuomiokapituli jakoi stipendejä köyhien perheiden papiksi opiskeleville pojille.¹²¹

Diakoniatyön hoitomaksut

Tutkittavalle kaudelle oli tunnusomaista, että useimmilla diakonissan asiakkailla ei ollut varaa itse maksaa hoitoa. Kaupunginsaarnaaja Laamanen kertoi vuonna 1896 tuomiokapitulille, että Joensuun seurakuntaan palkatusta diakonissasta oli ollut runsaasti apua, vaikkakin hän oli työskennellyt köyhien hyväksi hoitomaksua perimättä. Diakonissa saattoi hoitaa sairaita maksua ottamatta jopa useita kuukausia.¹²² Kirkollinen diakonaatti luokitteli asiakkaansa joko maksukykyisiin varakkaisiin tai ilmaiseksi hoidettaviin puutteenalaisiin, erityisessä hädässä oleviin ihmisiin. Vuoden 1900 toimintakertomuksen mukaan diakonissa Aliina Hellgren oli hoitanut lääkärin neuvon mukaan köyhiä ja sairaita maksutta. Myös varakkaammat ihmiset olivat käyttäneet hänen apuaan, jolloin hoitomaksut oli kerätty. Sairaanhoidosta oli kertynyt diakoniakassaan edellä mainitulla työkaudella 64 markkaa (237 €).¹²³ Vuosina 1902 ja 1903 hoidetuista 182 potilaasta suurin osa sai ”kuten tavallista” hoitoa ilmaiseksi.¹²⁴

Jo vuonna 1896 diakoniatoimikunta määritteli sairaanhoitomaksut perittäväksi ”varakkailta, jotka käyttävät diakoniaa”. Maksukykyisiltä henkilöiltä päätettiin periä vuorokausimaksua 1,50 markkaa (6,35 €) ensimmäisen viikon ajalta ja jokaiselta ylimenevältä vuorokaudelta yksi markka (4,23 €). Satunnainen päiväpalvelus maksoi 75 penniä (3,17 €) ja yöpalvelus yhden markan (4,23 €). Diakoniatoimikunta tarkisti maksukäytäntöään vuonna 1898 ja päätti alentaa satunnaisen avun maksun 50 penniin (1,96 €) kerralta ja 25 penniin (0,98 €) kerralta, mikä tämän yli tarvittiin.¹²⁵

Vuonna 1911 diakonissan kertakäynti maksoi 50 penniä (1,63 €), kaksi kertakäyntiä samana päivänä 75 penniä (2,44 €), yö 1,25 markkaa (4,06 €) ja koko vuorokausi kaksi markkaa (6,5 €). Sairaanhoitomaksuja tarkistettiin jälleen vuonna 1917, jolloin vuorokausimaksu säilyi kahtena markkana (2,04 €), päivämaksu oli yhden markan (1,02 €), yömaksu nousi 1,50 markkaan (1,53 €), kun taas kertakäynti päivällä säilyi ennallaan eli 50 penninä (0,51 €). Seuraava tarkistus suoritettiin vuonna 1918, jolloin

---

121 JSKA II Cf 1 Ptptk Joensuu 24-28.10.1910. Collianderin ajatuksia kolehtiasiasta Colliander 1907, 114-115.

122 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk 31.5.1896; OMA OTA KD 224/1896 (Ylärakarjalan rovastikunta).

123 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 6.5.1896, vk 30.9.1900; II De 1 Srkk 1896; II Ab 2 Srkk 1896 kirjeessä/11.2.1896.

124 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk:t 20.10.1902, 30.4.1903, 5.1.1905, 20.6.1905.

125 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 6.5.1896, 9.11.1898.

vuorokausimaksu nousi kolmeen markkaan (0,9 €), yömaksu kahteen markkaan (0,6 €) ja kertakäynti yhteen markkaan (0,3 €).¹²⁶ Samoihin aikoihin Hollolan seurakunnassa hoitomaksu oli koko 1900-luvun alkupuolen yksi markka vuorokaudelta. Vasta vuonna 1919 maksu nostettiin kahteen markkaan.¹²⁷

Joensuulaisessa diakoniatyössä korostui toiminnan alkuvaiheesta lähtien tietynlainen ammattimainen päämäärätietoisuus ja suunnitelmallisuus, mitä edisti taloudellisen tilanteen kohentuminen ja vakiintuminen. ”Professionaalisuus” näkyy myös edellä käsitellyissä hoitomaksujen määrittelyissä. Diakoniatuimikunta pyrki pysymään ajan hermolla tarkistamalla hoitomaksuja säännöllisin väliajoin ja käyttämällä hienojakoista maksukäytäntöjärjestelmää. Diakoniatyön professionaalisuus – varovasti tuohon aikaan suhteutettuna – oli Joensuun kaupunkiseurakunnassa todennäköisesti astetta korkeammalla tasolla kuin monessa muussa diakoniatyötä aloittelevassa Suomen seurakunnassa.

Erilaiset keräykset

Alusta lähtien myös keräyslistat kuuluivat olennaisena osana diakoniatuiminnan varainhankintaan. Ne mainitaankin keskeisiksi keräysmuodoiksi jo ensimmäisissä vuosikertomuksissa.¹²⁸ Vuonna 1916 diakoniatuimikunta päätti kääntyä ”parempiosaisten seurakunnan jäsenten puoleen” jouluvuoden keräämiseksi varattomille henkilöille ja perheille. Tätä silmällä pitäen varsinkin joulun aikaan asetettiin keräyslistoja sopiviin paikkoihin kaupungilla. Ihmisillä oli mahdollisuus lahjoittaa avustuksensa joko ”luonnossa tai rahassa”. Hyvää asiaa tehtiin tunnetuksi myös ilmoitusten avulla.¹²⁹ Vuoden 1916 joulukeräys tuotti 794 markkaa (811 €), minkä lisäksi luontaistuotteina saatiin mm. kauraryynejä, ruisjauhoja, ohraryynejä ja perunoita. Seuraavana vuonna edellisen vuoden tapaan järjestetyn joulukeräyksen tuotto oli 1 219,95 markkaa (1 246 €).¹³⁰

Keräykset saattoivat olla hyvinkin mittavia kuten jo aikaisemmin mainittu uskonpuhdistusjuhlan keräys vuonna 1917. Tuon keräyksen ansiosta voitiin perustaa suurehko lahjoitusrahasto diakoniatuimen hyväksi. Pienimuotoisempaa keräysmenetelmää edustivat erityiset ”säästölaatikot”, joita levitettiin kaupungille. Ihmisillä oli samalla mahdollisuus lahjoittaa vanhoja vaatteita, joista ompeluseura sitten aikanaan

126 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 19.11.1911, 20.10.1917 § 7, 22.10.1918 § 4.

127 Ryökäs 2005, 57.

128 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk:t 31.5.1896, 30.6.1897; Kar 32/20.3.1917.

129 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 19.12.1916 § 1-3, 22.11.1917 § 7.

130 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 19.1.1917 § 1, 31.1.1918 § 7.

valmisti pitovaatteita köyhille perheille.¹³¹ Konstit olivat monet diakoniatyön varojen hankinnassa. Syksyllä 1917 diakoniatoimikunta myi huutokaupalla perunoita, jotka oli kasvatettu kirkon vieressä olevalla pellolla. Huutokaupassa perunoista saatiin 210 markkaa (215 €).¹³²

Joensuun seurakunnan kirkollisen diakonaatin toiminta rahoitettiin vapaaehtoisin lahjoituksin ja kaupungin antaman avustuksen turvin. Diakoniavarat kasvoivat jatkuvasti tutkittavalla kaudella yksityisten lahjoitusten ja keräysten avulla. Hiippakunnalliselle diakonialle oli tunnusomaista, että sen ylläpitoon ei sanottavasti käytetty seurakuntien verotuloja. Erilaiset listakeräykset muodostuivat tutkittavan kauden loppua kohden merkittäväksi lisätulonlähteeksi joensuulaiselle diakonialle. Toiminnan vilkastuminen näkyi erityisesti 1910-luvun puolivälissä, jolloin pastori Anselm Pärnänen tuli Joensuun kaupunginsaarnaajaksi ja diakoniatoimikunnan puheenjohtajaksi.¹³³ Sota-aika ja taloudellisen tilanteen epävarmuus yhteiskunnassa ilmeisesti pakottivat diakoniatoimikunnan tehostamaan omaa varojenhankintaa, jota tarvittiin kaupungintuen lisäksi.

3. Diakonissojen työsuhdeasiat

Diakonissan palkka - elämisen ehto

Diakoniatoimikunta päätti toukokuussa 1895 maksaa ensimmäiselle diakonissalle 750 markkaa (3 225 €) vuodessa. Jo seuraavassa diakoniatoimikunnan kokouksessa heinäkuussa palkka tarkistettiin 500 markan (2 150 €) suuruiseksi. Kaikki muut asiakirjat kuitenkin osoittavat, että Joensuun kaupunkiseurakunnan ensimmäisen diakonissan Anna Rytkösen vuosipalkka oli 1.8.1895 alkaen 600 markkaa (2 580 €). Hänelle maksettiin 50 markkaa (215 €) kuukaudessa, ja ensimmäisellä työkaudella hänen vuotuiset kokonaistulonsa olivat kaiken kaikkiaan 425 markkaa (1 828 €). Diakonissa joutui itse maksamaan asuntonsa vuokran, mutta diakoniatoimikunta hankki

---

131 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 20.10.1917 § 8-9.

132 JSKA II Cb 1 Kn kok ptk 15.8.1917 § 2.

133 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk:t 31.5.1896, 30.6.1897; II De 1 Srkk 1896; II Dd 2 Kertomus synodaalokokousta varten 1917; Kuopion hpk ppkptk 1962 muistosoanat, 56. Anselm Pärnänen (1882-1960) oli syntynyt Tohmajärvellä, vihittiin papiksi vuonna 1908 ja tuli vuonna 1914 ylimääräiseksi papiksi Joensuuhun. Rimpiläinen 1975, 8, 34, 60. Anselm Pärnänen toimi Joensuun kaupunkiseurakunnan virallisena apulaisena 1914-1915, vt. kaupunginsaarnaajana 1915-1919, Joensuun seurakunnan vt. kirkkoherrana 1918-1919, komministerinä 1919-1925 ja kirkkoherrana vuodesta 1925 lähtien.

hänelle ”talouskapineita”, jotka kuitenkin edelleen säilyivät diakonaatin omistuksessa. Diakoniatoimikunta suostui maksamaan myös diakonissa Rytkösen ensimmäisen kuukauden vuokran.¹³⁴

Oheisessa taulukossa (taulukko 2) on esitetty diakonissan vuosiansioiden kehitys kymmenen vuoden aikana 1895-1905. Diakonissan palkan kehitys Joensuun kaupunkiseurakunnassa oli nouseva, joten diakoniatoimikunta ilmeisesti pyrki parhaansa mukaan rajallisine resursseineen ottamaan huomioon diakonissan elinkustannusten nousun ja tekemään palkkaan ”inflaatiotarkistuksia”. On huomattava, että diakonissan työkauden ansiot eivät välttämättä kerro hänen todellista kalenterivuoden palkkaansa. Diakonissahan saattoi tulla toimeensa kesken työkauden, jolloin hänelle ei luonnollisesti kertynyt täyttä palkkakautta. Edellä mainittu koskee erityisesti työkautta 1899-1900.

Taulukko 2. Diakonissalle työkaudella maksetun palkan kehitys Joensuun kaupunkiseurakunnassa 1895-1905¹³⁵

Työkausi	Palkka (mk)	Ostovoima 2004 (€)
1895-1896	425,00	1 828
1896-1897	600,00	2 539
1897-1898	565,00	2 283
1898-1899	600,00	2 353
1899-1900	450,00	1 690
1900-1901	670,00	2 481
1901-1902	720,00	2 704
1902-1903	720,00	2 704
1903-1904	720,00	2 704
1904-1905	780,00	2 929

Myös Sortavalan laitoksesta tulleille työharjoittelijoille maksettiin pientä palkkaa. Diakoniatoimikunta maksoi vuoden 1900 sopimuksen mukaisesti sairaanhoitokurssin

¹³⁴ JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 11.5.1895, 6.7.1895, vk 31.5.1896, 30.6.1897. Diakonissan palkka on muista lähdetiedoista poiketen 500 markkaa ptk 6.7.1895. II Ab 2 Srkk 1896 kirjeessä 11.2.1896 (ei nimiä); II De 1 Srkk 1896; Könönen 1904, 387; Rimpiläinen 1975, 35; Kansanaho 1960, 308; Mustakallio 2001, 115.

¹³⁵ JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk:t 31.5.1896, 30.6.1897, 30.6.1898, 20.9.1899, 30.9.1900, 20.11.1901, 20.10.1902, 30.4.1903, 5.1.1905, 20.6.1905. Kirkollisen diakonaatin tilikausi oli 1.5 - 30.4.

suorittaneelle diakonissan apulaiselle apurahaa 25 markkaa (93 €). ”Apulaisdiakonissan” palkka työkaudella 1900-1901 oli 150 markkaa (555 €), mikä summa maksettiin kirkollisen diakonaatin varoista.¹³⁶

Diakonissan palkan kehitystä on mielenkiintoista tarkastella myös kuukausipalkan osalta. Diakoniatöimikunta korotti diakonissan kuukausipalkkaa ensimmäisen kerran syksyllä 1900, jolloin se nousi 50 markasta 60 markkaan (222 €). Samalla diakonissa sai yhteensä 30 markkaa (111 €) lisärahaa avustukseksi matkoja ja huonekalujen ostoa varten. Tilikauden 1904-1905 aikana diakonissan palkka nostettiin 65 markkaan (246 €) kuussa, ja muutamaa vuotta myöhemmin, 1.9.1907 alkaen kuukausipalkka oli 70 markkaa (246 €). Vuoden 1914 alusta diakonissan palkka oli 75 markkaa (238 €) kuussa, mutta jo seuraavana vuonna diakoniatöimikunta joutui turvautumaan ”ylimääräiseen” 125 markan (330 €) kalliinajan korvaukseen molemmille diakonissoille. Pelkän rahapalkan varassa eläville maksettiin ”kalliinajanpalkanlisäystä” elintarvikkeiden niukkuuden ja kalleuden takia. Vuoden 1916 lopulta lähtien diakonissan palkka oli 100 markkaa (199 €) kuussa. Vuoden 1917 ”kalliin ajan korotus” nosti diakonissan kuukausipalkan 130 markkaan (133 €).¹³⁷

Taloudellista epävarmuutta Joensuussa niin kuin muuallakin Suomessa lisäsi ensimmäisen maailmansodan syttyminen 1914, mikä taas aiheutti Suomessa viennin pysähtymisen kaupan alalla. Rahanarvon aleneminen ja yleinen elintarvikepula vain pahentuivat Suomen ajautuessa traagiseen kansalaissotaan.¹³⁸ Hintojen ja palkkojen ”kilpajuoksu” näkyi myös joensuulaisen diakonissan palkkakehityksessä.

Vuoden 1918 alussa suoritetun korotuksen jälkeen diakonissan palkka oli kalliinajanlisineen ilman muita etuisuuksia 175 markkaa (52 €). Vielä samana vuonna kuukausipalkka nousi 275 markkaan (82 €). Diakonissalle myönnettiin ilmainen asunto, jonka lämmityksen ja valaistuksen hän kustansi kuitenkin itse.¹³⁹ Kuten jo aikaisemmin on käynyt selville, diakonissan palkankorotuksissa on nähtävissä voimakas inflaatiokehitys Suomessa varsinkin 1910-luvun puolivälin jälkeen. Diakonissan palkan ostovoima laski romahdusmaisesti kansalaissodan aikoihin. Raskaan työn ohella joensuulaisella diakonissalla lienee ollut huoli myös omasta selviytymisestään sodan aiheuttaman puutteen ja niukkuuden keskellä. Tiukassa oli diakonissankin leipä ku-

---

136 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 29.3.1900 § 3, vk 20.11.1901.

137 JSKA IV: 1, 1 dtmk kok ptk 22.9.1900 § 4, 13.12.1915 § 1, 30.11.1916 § 3, 7.5.1917 § 8, 20.10.1917 § 5; III Gl:2, 4-5 Kuukausipalkat 1895-1918; Savonlinnan hpk tklin kiertok. 318/19.12.1918.

138 Kansanaho 1964, 152, 154; Ahonen 1985, 466.

139 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 31.1.1918 § 5, 22.10.1918 § 3.

ten niin monella tuon ajan Suomessa.

Monilla paikkakunnilla diakonissojen vuosipalkka oli 600 markkaa (203 €) aina vuoteen 1920 saakka. Suomalaisen terveydenhuollon uranuurtaja, Oulun piirilääkäri Konrad Relander esitti ohjesääntöehdotuksessaan vuonna 1898 kunnallisen kiertävän sairaanhoitajan palkaksi 600 markkaa (2 353 €) tai vaihtoehtoisesti 500 markkaa (1 961 €) ja vapaata asuntoa. Esimerkiksi Nilsiässä diakonissan vuotuiset tulot olivat vuoden 1911 alussa vain 500 markkaa, mikä teki 40 markkaa kuussa. Hollolan seurakunnassa, jonka molempia diakonisoja voidaan pitää varsin hyväpalkkaisina, kokonaispalkka oli vuoden 1918 korotuksen jälkeen 1 200 markkaa (359 €) vuodessa. Sisarten palkkaa oli Hollolassa korotettu inflaation takia.¹⁴⁰

Savonlinnan hiippakunnassa diakonissojen palkka vaihteli melkoisesti seurakunnittain, sillä vuonna 1907 Käkisalmen seurakunnan diakonissa sai 300 markkaa (1 052 €) vuodessa, kun samaan aikaan virkakisaren palkka Joensuussa oli 720 markkaa (2 526 €). *Sinikka Hiltunen* toteaa Nilsiä seurakunnan diakoniatyöstä tekemässään tutkimuksessa, että diakonissojen palkka lienee ollut Suomessa melko yhtenäinen.¹⁴¹ Edellä mainitun perusteella toteamus ei näytä pitävän paikkaansa ainakaan Savonlinnan hiippakunnan osalta. Diakonissat olivat palkan suhteen hyvin eriarvoisessa asemassa. Joensuun diakonissat olivat palkkaukseltaan paremmassa asemassa kuin monet virkakisarensa Suomen seurakunnissa. On myös muistettava, mikä merkitys Joensuun kaupungin palkkausavustuksella¹⁴² oli seurakunnan diakoniatyölle. Maksoihan kaupunki käytännössä kokonaan toisen diakonissan palkan.

Välikirja - ”diakonissan työehtosopimus”

Diakonissan työsuhteeseen liittyvät asiat vahvistettiin niin sanotussa välikirjassa, jonka neuvotteluosapuolina olivat Sortavalan diakonissalaitos ja Joensuun seurakunta. Diakoniatyön seurakunnallistuminen vuosina 1904-1906 edellytti, että nimenomaan kirkonkokous vahvisti tämän sopimuksen. Diakoniatyötoimikunta siis käsitteli Sortavalan laitoksen ehdotuksen ja esitteli sen sitten kirkonkokoukselle. Vuonna 1909 kirkonkokous vahvisti tällaisen kahden osapuolen välisen ”työehtosopimuksen”.¹⁴³

Välikirja määritteli diakonissan työn nimenomaan seurakunnalliseksi vaivais- ja sairaanhoidoksi, jonka johdossa oli oltava kirkonkokouksen asettama toimikunta.

140 Mustakallio 2001, 209-210, 236; Hiltunen 2004, 22; Ryökäs 2005, 60.

141 Colliander 1907, 106; Hiltunen 2004, 34.

142 JSKA II De 1 Srkk 1912; II Dd 2 Kertomus synodaalikokousta varten 1917.

143 JSKA II Ca 1-2 Kk ptk 21.11.1909 § 6; Rimpiläinen 1975, 34.

Kyseiseen toimikuntaan oli kuuluttava ”myöskin” naisjäseniä. Välikirjan mukaan diakonissan alkupalkka oli 800 markkaa (2 700 €) vuodessa, minkä jälkeen sitä oli korotettava 10 prosentilla viiden, kymmenen ja 15 vuoden välein. Kesällä diakonissa oli oikeutettu myös kuukauden lomaan, palkkaa vähentämättä. Diakonissan sairastuessa kirkollisen diakonaatin oli maksettava hänen hoitonsa ja lääkkeensä.¹⁴⁴

Diakoniatoimikunta oli velvollinen kustantamaan diakonissan työssä tarvittavat työkalut samoin kuin hänen matkakulunsa Joensuuhun työsuhteen alkaessa. Sopimuksen mukaan seurakunnan diakonaattirahastosta oli maksettava Sortavalan laitokselle 75 markan (253 €) vuosittainen apuraha. Välikirjassa sovittiin lisäksi kahden kuukauden irtisanomisajasta diakonissan ja seurakunnan välillä.¹⁴⁵

Diakonissan työkyvyttömyyden ja vanhuuden turvaamiseksi Sortavalan diakonisalaitos velvoitti työnantajan maksamaan laitokselle vuosittain diakonissan henkivakuutusmaksun ja erillisen kannatusmaksun. Esimerkiksi Hollolan seurakunta maksoi vuoden 1908 välikirjan mukaan 50 markkaa (167 €) henkivakuutusmaksua ja 25 markkaa (83 €) apurahaa.¹⁴⁶ Samankaltaisesta sopimuksesta oli kysymys myös Joensuussa. Maksukäytäntö näyttää ainakin olleen yhtenäinen.

Sortavalan laitoksen johtajatar Jenny Ivalo (aik. Ingman) ehdotti vuonna 1918, että diakonissalla tulisi olla seurakunnan puolesta ainakin asunto ja mahdollisesti myös huonekaluja. Tällä vältettäisiin diakonissan monet muutot vuoden aikana oudolla paikkakunnalla. Kyseinen tapa oli Ivalon mukaan käytössä usealla paikkakunnalla, ja myös seurakunnan ja laitoksen yhteisessä välikirjassa mainittiin hänen mukaansa diakonissan asunto.¹⁴⁷ Vuonna 1909 sovitussa välikirjassa ei vielä mainittu diakonissan asunnosta mitään, joten myöhemmissä sopimuksissa ilmeisesti pyrittiin kiinnittämään huomiota diakonissojen asuinoloihin.

Diakoniatoimikunta vuokrasikin keväällä 1918 yhden kamarin ja keittiön muodostaman huoneiston kirkonpalvelija Heikki Veistolalta 35 markan (10 €) kuukausivuokralla. Diakonissat saivat itse hankkia tarvittavat polttopuut ja kalusteet. Kesän kynnyksellä toimikunta suostui kuitenkin hankkimaan diakonissojen asuntoon kalusteita sekä talous- ja liinavaatteita. Nyt heille yksiselitteisesti määriteltiin kuuluvaksi tietyn palkkatason lisäksi myös ilmainen asunto. Polttopuut ja valaistuksen diakonissat kustansivat edelleen itse.¹⁴⁸ Näin Joensuun seurakunnan diakonissat olivat saaneet

144 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 9.11.1909 § 1.

145 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 9.11.1909 § 1; Kar 32/1917.

146 Kansanaho 1964, 47; Ryökäs 2005, 58.

147 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 31.1.1918 § 3-4; Rimpiläinen 1975, 35.

148 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 19.3.1918 § 2, 22.5.1918 § 4, 22.10.1918 § 3; Rimpiläinen 1975, 19.

merkittävästi kohennettua yleistä asumisen tasoaan suurelta osin Jenny Ivalon ansiosta unohtamatta tietenkään diakoniatoimikunnan myötämielisyyttä ja ammatillista asennetta.

4. Diakoniatyön tehtäväkenttä

Sairaanhoito - pioneerityötä Joensuussa

Diakonissaoppilaat kouluttautuivat lyhyillä kursseilla Sortavalassa lähinnä sairaanhoitajiksi, joskin myös köyhäinhoito oli oleellinen osa koulutusta. Vuonna 1903 Sortavalan diakonissalaitos laati kaksi malliohjesääntöä, joiden mukaan diakonissan varsinaisena työnä oli joko seurakunnallinen vaivaishoito tai varattomien sairaanhoito. Vaivaishoitoon kuului hengellisistä tarpeista huolehtiminen, turvattomien lasten kasvatusta, köyhyyden syihin puuttuminen sekä sielunhoitotarpeesta kertominen papistolle. Jälkimmäisessä ohjesäännössä annettiin yksityiskohtaisia ohjeita sairaiden hoidosta unohtamatta potilaan hengellisen tilan huomioon ottamista. ”Helliteltävissä tapauksissa” diakonissan oli hoidettava myös maksukykyisiä avuntarvitsijoita.¹⁴⁹

Ohjesääntöjen mukaan diakonissan työtä valvoi sekä diakoniatoimikunnan esimies että lääkäri. Sairaanhoidon osalta – käytännössä siis kiertävänä sairaanhoitajana – hänen oli noudatettava lääkärin määräyksiä ja pidettävä päiväkirjaa sairaustapauksista. Erityisesti ohjesäännöt varoittivat diakonissaa omin päin toimimisesta. Diakonissan tunnusmerkkejä olivat kristillinen rakkaus ja lempeys niin sairaan- kuin köyhäinhoidossa. Edellä mainitusta huolimatta diakonissojen työ painottui seurakunnissa lähinnä sairaanhoitoon.¹⁵⁰ *Maija Sorvettula arvioi* suomalaista hoitotyön historiaa käsittelevässä tutkimuksessaan, että kiertäviä sairaanhoitajia tarvittiin paitsi väestön terveyden edistämiseen myös mahdollistamaan lääkäreiden täysipainoinen työ.¹⁵¹ Voisi kai sanoa, että sairaanhoidossa joensuulaiset diakonissat työskentelivät eräänlaisina kaupunginlääkärin ”assistentteina”.

Joensuulaisilla diakonissoilla oli alkuaikoina eriytynyt työnkuva, mutta vuonna 1918 diakonissojen työnjakoa uudistettiin Jenny Ivalon ehdotuksesta siten, että mo-

---

35, 65. Kirvesmies Heikki Veistola (aikaisemmin Vänskä) toimi suntiona 36 vuotta. Könönen 1904, 374.

149 Kansanaho 1960, 307; 1964, 44; Mustakallio 2001, 487.

150 Sorvettula 1998, 100, 102-103. Niin kuntien kuin seurakuntienkin laatimat ohjesäännöt kiertäville sairaanhoitajille olivat yleispiirteissään hyvin samanlaisia. Mustakallio 2002, 213-214.

151 Sorvettula 1998, 98.

lemmat työntekijät alkoivat työskennellä sekä sairaanhoidossa että köyhäinhoidossa. Diakonissa Saara Sokan toiminta-alueena oli tästä lähtien Koskikadusta katsottuna eteläinen piiri ja Sofia Alanteella vastaavasti pohjoispiiri.¹⁵² Ivalo teki vuosittain kymmeniä matkoja eri seurakuntiin viiptyen niissä usein viikkokausia. Näin hän oppi tuntemaan perusteellisesti seurakuntien diakoniatyön.¹⁵³ Todennäköisesti Sortavalan johtajatar pyrki parhaansa mukaan myös aivan henkilökohtaisesti opastamaan ja neuvomaan joensuulaisia diakonissoja työn suunnittelussa. Ivalolle oli tärkeää pitää yhteyttä laitoksesta valmistuneisiin diakonissoihin ja huolehtia heidän ammatillisesta kehitymisestään.

Erityisesti diakonissa Rasoniuksen traagisen kuoleman takia toimikunta joutui pohtimaan diakonissojen terveyteen ja jaksamiseen liittyviä asioita. Se vetosi sairaiden omaisten vastuuseen varsinkin pitkien hoitojaksojen aikana. Omaisten oli tällöin huolehdittava, että diakonissalla oli mahdollisuus säännölliseen yölepoon omassa kodissaan. Toivottavaa oli, että sairauden ollessa pitkäaikainen omaiset pyrkivät hankkimaan yksityishoitajan. Kun diakonissa joutui valvomaan öitä sairaan luona, hänen oli saatava nukkua joka kolmas yö kotonaan. Yövalvonnasta päätettäessä oli neuvoteltava lääkärin kanssa. Diakoniatoimikunta painotti jokaisen diakonissan yksilöllisyyden huomioon ottamista. Kunkin diakonissan kyky levätä ja valvoa saattoi diakoniatoimikunnan mielestä olla tapauskohtaisesti hyvin erilainen.¹⁵⁴

Diakonissan työ Joensuussa oli alusta pitäen paljolti sairaanhoitoa. Hänen työnkuvaansa kuuluivat lisäksi köyhäinhoito, ompeluseurat, diakonissaharjoittelijoiden ohjaus sekä pyhäkoulutyö. Sairaanhoito oli ”köyhäin sairasten hoitoa” lääkärin neuvon mukaan ja erilaisen neuvonta-avun tarjoamista suurimmaksi osaksi ilmaiseksi. Joensuun ensimmäinen diakonissa kävi ensimmäisenä toimintavuonna yhdeksän kuukauden aikana sairaiden luona 630 kertaa, mikä teki keskimäärin 70 käyntiä kuukaudessa. Sairaiden ja köyhien auttaminen tapahtui yleensä kotona, mutta varsinkin huonokuntoisia vanhuksia hoidettiin myös kaupungin ylläpitämässä vaivaistalossa.¹⁵⁵

Joensuun kaupungin ylläpitämä vaivaistalo perustettiin vuonna 1896 Rantalan tilalle, joka sijaitsi Pielisjoen itärannalla nykyisen Suvantosillan kohdalla. Vaivaistalossa asui vanhuudenheikkoja, sairaita, lapsia – vaikkakaan sitä ei pidetty lapsille so-

---

152 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 31.1.1918 § 2; Rimpiläinen 1975, 35.

153 SKSLS kert 1910, 14, 1916, 10; Kansanaho 1964, 145.

154 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 19.1.1917 § 5, 19.3.1918 § 5, 22.5.1918 § 2; Kar 32/1917.

155 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk 31.5.1896, 30.6.1897, vk:t 30.9.1900, 20.10.1902, 30.4.1903, 5.1.1905, 20.6.1905; II De 1 Srkk 1896; II Ab 2 Srkk 1896 kirjeessä 11.2.1896 (ei nimiä); Rimpiläinen 1975, 35.

pivana kasvuympäristönä – ja myös osa mielisairaista sijoitettiin sinne. Vaivaistalon johdossa oli johtaja ja hänen apulaisensa, joiden väärinkäytökset saattoivat johtaa myös asukkaiden valituksiin. Asukkailla oli työvelvollisuus, mikä tarkoitti esimerkiksi polttopuiden ja peltotöiden tekemistä, tavaroiden korjausta, katujen lakaisua, siivousta, pesemistä ja ompelua. Rantalassa asukkaat saivat tottua kovaan kuriin: poistumiskielto ja putka olivat yleisiä rangaistuksen muotoja. Alkoholi ja tupakka olivat kiellettyjä nautintoaineita, eikä kahviakaan saanut tarjota kuin tiettyinä kirkollisina juhlapyhinä. Monelle köyhälle ja sairaalle ihmiselle muutto Rantalan huonokuntoiseen vaivaistaloon oli kaikin puolin äärimmäinen vaihtoehto.¹⁵⁶

Kaupunginlääkärin johdolla tapahtuvaa sairaiden hoitoa luonnehdittiin vuonna 1907 kontrahtirovastille lähetetyssä raportissa hyväksi. Kirkollisen sairaanhoidon johdossa oli diakonaatti, jonka diakonissa hoiti sairaita kaupunginlääkärin antamien ohjeiden mukaan, huolehti ruuan ja lääkkeiden hankkimisesta sairaille ja auttoi muun muassa kuolemantapauksissa.¹⁵⁷

Oheisesta tilastosta (taulukko 3) voidaan huomata, että diakonissan päivät olivat 1900-luvun alussa varsin työntäyteisiä. Työkaudella 1903-1904 diakonissa Aliina Hellgrenillä oli 970 sairaskäyntiä, mikä teki keskimäärin 80 käyntiä kuukaudessa ja noin 2.7 käyntiä päivää kohden. Tämän lisäksi hän teki kotikäyntejä köyhiin perheisiin. Ottaen huomioon, että diakonissa kulki työmatkansa pääasiassa jalan sekä huolehti sairaan- ja köyhäinhoidon lisäksi monista muistakin tehtävistä, on selvää, että Joensuun seurakunnan diakonissan työmäärä oli huomattava, kuten *Olavi Rimpiläinen* tutkimuksessaan toteaa.¹⁵⁸

Taulukko 3. Diakonissan sairaan- ja köyhäinhoidon määrät Joensuun kaupunkiseurakunnassa 1901-1904¹⁵⁹

<i>Tilikausi</i>	<i>Hoidettuja sairaita</i>	<i>Köyhäinhoito-käyntejä</i>
1901-1902	97	90
1902-1903	85	130
1903-1904	59 (970 käyntiä)	132

156 JSKA II Ab 2 Srkk 1907 kirjeessä kontrahtirovastille 16.2.1907; Könönen 1904, 258; Ahonen 1985, 451. 'Vaivaistalo' muuttui 'kunnalliskodiksi' vuonna 1914. Mustaniemi 1996, 19; Issakainen 1998, 256-263.

157 JSKA II Ab 2 Srkk 1907 kirjeessä kontrahtirovastille 16.2.1907. Lähettäjänä oli todennäköisesti kaupunginsaarnaaja Laamanen. Kirjediariin sisältyvässä raportissa ei ole allekirjoitusta.

158 Rimpiläinen 1975, 35.

159 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk:t 20.10.1902, 30.4.1903, 5.1.1905.

”Seurakuntasisaren” päiväkirjoista voi hajahuomioita tehden päätellä keskeisiä sairaanhoidon syitä. Yleisiä sairauksia olivat keuhkotauti, keuhkokuume, lavantauti, punatauti, ”influenza”, erilaiset rokot kuten tulirokko ja tuhkarokko, sydän- ja maksa- taudit, hinkuyskä, tavallinen yskä, hermotauti tai kaulatauti. Diakonissa joutui hoitamaan myös erilaisia onnettomuuden seurauksia, palovammoja ja mielenterveyteen liittyviä sairauksia. Vanhukset asuivat tuohon aikaan kotona, joten yleinen ”vanhuuden huonous” vaati diakonissan apua usein kotona.¹⁶⁰ Edellä mainituista taudeista pahimpia – erityisen tartuntavaaransa takia – olivat lavantauti ja tulirokko sekä kurkkumätä.¹⁶¹ Myös keuhkotauti eli tuberkuloosi oli 1800- ja 1900-luvun vaihteessa kasvava kansanterveydellinen ongelma Suomessa. Diakonissan keskeisenä tehtävänä kiertävänä sairaanhoitajana oli taistella erilaisia kulku- ja tarttuvia tauteja vastaan.¹⁶²

Vuonna 1910 yleistä terveydentilaa kaupungissa luonnehdittiin terveydenhoitolautakunnan kertomuksessa tyydyttäväksi. Erityisen runsaasti kyseisen vuoden loppupuolella esiintyi hinkuyskää ja tuhkarokkoa. Tartuntatautitapaukset hoidettiin kaupunginsairaalassa, jossa neljä yleisintä hoidettua sairautta olivat tuona vuonna lavantauti, tuhkarokko, kurkkumätä ja tulirokko. Marraskuussa 1910 kaupungin kiertävänä sairaanhoitajana toiminut diakonissa Hellgren joutui olemaan viikon ajan ”lainassa” sairaalassa tulirokkoepidemian takia. Edellisenä vuonna hän ei maaliskuussa ollut ehtinyt oikeastaan ollenkaan käydä köyhissä perheissä, koska oli työskennellyt koko kuukauden sairaalassa.¹⁶³ Joensuussa oli vuonna 1907 avattu uusi kaupunginsairaala eli kuumesairaala. Se oli tarkoitettu nimenomaan kuumesairaita varten, mutta mikäli tilaa oli, sinne voitiin ottaa muitakin potilaita.¹⁶⁴

Savonlinnan hiippakunnassa seurakuntien diakoniatyö oli vuonna 1912 edelleen läheisessä yhteydessä kunnalliseen vaivais- ja sairaanhoitoon. Koska valtion ja kuntien auttamisjärjestelmässä oli aukkoja, kirkon oli paikattava tämä puute ”vapaalla rakkauden toiminnallaan”. Keskeisenä ajatuksena oli, että molemmat osapuolet työskentelivät sovussa omalla työalallaan samalla huolehtien työnjaosta. Edellä mainitusta diakoniatyön ”paikkaamistehtävästä” oli keskusteltu Kuopion hiippakunnassa jo

---

160 JSKA III Fb:4, 1-4 Srk.sisaren pvk:t 1901-1918. Nimike ’seurakuntasisar’ esiintyy asiakirjoissa harvoin ennen vuotta 1937, jolloin sitä alettiin käyttää ’huoltosisaren’ sijaan.

161 Mustaniemi 1998, 267.

162 Sorvettula 1998, 104, 113.

163 JSKA III Fb:4, 1-4 Hellgrenin päiväkirjamerkintä maaliskuuta 1909 ja marraskuuta 1910; JKA Db 2 Terveydenhoitoltk vk 1910; Rimpiläinen 1975, 35.

164 JSKA II Ab 2 Srkk 1907 kirjeessä kontrahtirovastille 16.2.1907. Kyse oli mittavasta rakennushankkeesta Joensuun kaupungin terveydenhuollossa, kun kustannusarvio oli 60 000 mk (noin 210 000 €). Joensuun kaup.kert 1907, 238; Ahonen 1985, 457; Mustaniemi 1996, 35.

1896, kun ensimmäisen diakonissan tehtäviä oli määritelty.¹⁶⁵

Köyhäinhoito - apua arjen keskellä

Apua tarvitsevien määrä alkoi vuodesta 1902 lähtien kasvaa, joten kaupunki alkoi jakaa nyt myös raha-avustuksia. Tätä ennen kunnallinen vaivaishoito oli pyrkinyt ohjaamaan kaikki autettavat Rantalan vaivaistaloon. Tilanteen nopeaan muuttumiseen vaikutti erityisesti vuoden 1902 kato ja Utran sahan lopettaminen. Vuonna 1909 vaivaishoitohallitus arvioi, että kunnallisen köyhäinhoidon rasiitusta lisäsivät väkiluvun kasvu, kasvaneet terveydenhuollon menot sekä ihmisten jättäytyminen yhteiskunnan avun varaan. Joensuussa oli 1900-luvun alussa keskimääräistä enemmän köyhiä, jotka saivat kuitenkin keskimääräistä pienempiä avustuksia verrattuna muihin kaupunkeihin.¹⁶⁶

Savonlinnan hiippakunnan piispa O. I. Colliander yhtyi edellä mainittuun käsitykseen, että ihmisten kasvava halu käyttää röyhkeästi hyväksi järjestelmää lisäsi kunnallisen vaivaishoidon menoja. Vuosien 1912 ja 1917 synodaalokokouksissa hän toteusi, että sosialismista oli levinnyt kansan pariin vääränlaista ajattelua. Vaivaishoitovaroja pidettiin ”jonkunlaisena eläkelaitoksena”, josta ”vaaditaan” apua ei ”anota”. Piispan mielestä köyhät ajattelivat olevansa ’oikeutettuja’ saamaan apua yhteiskunnalta. Collianderin mielestä häpeämätön tyytymättömyys oli levinnyt kansalaisten keskuuteen.¹⁶⁷ Piispa Colliander arvosteli ankarasti sosialismin aatetta, koska hän piti sitä kirkon ja kristillisyyden uhkana. Collianderin beekiläisestä raamattuteologiasta kummunnut mustavalkoinen ajattelu ja voimakas sosialismin pelko estivät häntä kuitenkin näkemästä yhteiskunnallisten epäkohtien rakenteellisia syitä. Piispan ajattelun mukaan epäkohdat johtuivat ensi sijassa ihmisen synnillisestä sieluntilasta.¹⁶⁸ Edellä mainitun perusteella piispa Collianderin oli todennäköisesti vaikea nähdä ja ymmärtää ihmisten todellista hätää Savonlinnan hiippakunnassa. Collianderin mielestä yhteiskunnan tarjoama apu vähäosaisille ei ollut vähäisessäkään määrin mikään jokamiehen subjektiivinen oikeus, kuten modernissa hyvinvointiyhteiskunnassa on totuttu ajattelemaan.

Joensuun seurakunnan köyhäinhoidossa diakonissa pyrki tukemaan ja auttamaan varattomia perheitä ja erityisesti niiden äitejä monenlaisissa arjen askareissa. Hän

---

165 Kuopion hpk ppkptk 1896, 28-29; Colliander 1912; Savonlinnan hpk ppkptk liitteet 1912, 96-97.

166 Ahonen 1985, 451-454.

167 Colliander 1912; 1917, 249-252.

168 Toiviainen 2005, 28-29, 148-150, 172, 306.

siivosi, silitti, ompeli, paikkasi vaatteita, leipoi, laitto ruokaa tai vaikkapa hoiti jonkin asioinnin äidin puolesta. Keskeisiin tehtäviin kuului myös lasten kansanopetuksen tukeminen. Sen lisäksi, että diakonissa usein kylvetti lapsia, hän myös luetutti ja neuvoi heitä. Diakonissa saattoi neuvoa lapsia esimerkiksi vaatteiden paikkaamisessa, ja äiti sai keskusteluapua puhtauteen, siisteyteen, työn siunauksellisuuteen tai ahkeruuteen liittyvissä asioissa. Vierailuillaan diakonissalla oli mahdollisuus viedä myös konkreettista apua köyhille perheille kuten raha-avustuksia tai lääkkeitä. Hengellisen kirjallisuuden lukemisen ohella myös laulaminen kuului keskeisesti diakonissan käyntiohjelmaan.¹⁶⁹

Diakonissa Aliina Halme (aik. Hellgren) kertoo päiväkirjamerkinnässään toukokuulta 1912 lyhyesti ja kokoavasti diakonissan tehtävistä köyhissä perheissä:

Näissäkin kodeissa on tehty pieniä Martan toimia ja viety apua, luettu.

Diakonissa Selma Kokko, joka toimi Joensuun seurakunnassa väliaikaisena työntekijänä syyskuusta 1916 elokuun alkuun 1917, kuvaili yhteenvedossaan köyhien perheiden auttamista seuraavaan tapaan:

Näissä perheissä käydessä on tehty pieniä palveluksia viety avustusta jaettu hengellistä kirjallisuutta sekä luettu ja laulettu.¹⁷⁰

Kaiken kaikkiaan joensuulaisen diakonissan työnkuva oli aikamme ammatillisin käsittein ilmaistuna kotisairaanhoidoa, kotipalvelua ja sielunhoidollisesti orientoitunutta diakoniatyötä. Diakonissa pyrki mahdollisuuksiensa mukaan hoitamaan ihmistä kokonaisvaltaisesti, holistisesti, niin että ihmisen niin fyysinen, psyykkinen, sosiaalinen kuin hengellinenkin hätä tulisi huomioon otetuksi. Tuon ajan köyhyys ja niukkuus vaativat ”sopan ja saippuan” priorisointia diakonissan työssä, mutta esimerkiksi keskusteluapu sielunhoidollisena menetelmänä kuului varsin usein köyhäinohoitokäynteihin. Tuskinpa sairaanhoidokaan oli puhtaasti pelkkää toimenpiteiden suorittamista.

Olavi Rimpiläisen tutkimuksen mukaan Joensuun seurakunnan diakonissa Aliina

169 JSKA III Fb:4, 1-4 Hellgrenin pvk:t 1901-1913 (vain osittain säilyneet); JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk:t 20.10.1902, 30.4.1903, 5.1.1905, 20.6.1905; SKSLS kert 1913, 14-15. Sortavalan laitoksen diakonissakoulutuksessa korostettiin myös kirkollista pientenlasten opetusta; laitoksessa oli mahdollista suorittaa ”kiertokouluopettajakurssi”. Kar 32/1917; Rimpiläinen 1975, 35.

170 JSKA III Fb:4, 1-4 Halmeen päiväkirjamerkintä toukokuu 1912, Kokon päiväkirjamerkintä huhtikuu 1917. Rimpiläisen (1975, 35) mukaan Selma Kokko oli väliaikaisena diakonissana vasta vuonna 1917. Hänen päiväkirjamerkintänsä alkavat kuitenkin jo syyskuussa 1916.

Halme hoiti 1901-1912 keskimäärin 106 sairasta vuodessa ja teki 128 köyhäinhoitokäyntiä. Määrät eivät vaihdelleet kovinkaan paljon kyseisellä aikavälillä. Maksukykyisten potilaiden osuus sairaanhoidossa oli 9-29 %. Vuoden 1908 kunnalliskertomuksessa on ensimmäinen maininta Halmeesta ”kaupungin diakonissana”. Seuraavasta vuodesta lähtien seurakunnan diakonissa toimi käytännössä ”kaupungin kiertävänä sairaanhoitajattarena”.¹⁷¹

Oheisissa tilastotiedoissa (taulukot 4 ja 5) on esitetty Joensuun kaupunkiseurakunnan sairaan- ja köyhäinhoidon määriä vuosina 1908-1918. Erityisesti huomio kiinnittyy sairaustapausten suureen kasvuun 1910-luvun vaihteessa. Vuonna 1910 hoidettujen potilaiden määrä kasvoi noin 70 % edellisen vuoden tasoon verrattuna. Köyhäinhoitokäyntien määrä näyttää olleen 1910-luvun vaihteessa hieman suurempi kuin *Rimpiläisen* esittämä keskivertoluku. Diakonissa Halmeen työn kuormittavuuden on täytynyt joka tapauksessa olla huomattava vuonna 1910.

Vuodesta 1911 lähtien sairaan- ja köyhäinhoidon määrät nousivat, mutta nyt oli myös kaksi diakonissaa tekemässä työtä. Diakonissan työn määrällinen kuormitus sairaanhoidon osalta nousi 1911-1918 verrattuna *Rimpiläisen* esittämään vuosisadan alun keskivertolukuun (106), sillä tilastolukujen mukaan kummallakin diakonissalla oli vuosittain keskimäärin 115 hoidettavaa potilasta. Erityisen suuri ihmisten hätä Joensuussa oli kansalaissodan vuonna 1918, jolloin diakonissojen työn määrä lähes kaksinkertaistui edellisvuoteen verrattuna sekä sairaan- että köyhäinhoidossa.

Kaiken kaikkiaan sairaanhoidon osuus joensuulaisen diakonissan työssä kasvoi Suomen itsenäisyyden kynnyksellä, samalla kun köyhäinhoitokäyntien määrissä ei tapahtunut suuria muutoksia lukuun ottamatta vuosia 1914 ja 1918. Yhden diakonissan köyhäinhoitokäyntien määrä kuitenkin laski verrattuna *Rimpiläisen* esittämään vuosisadan alkupuolen tilanteeseen, sillä diakonissalla oli vuosina 1911-1918 keskimäärin noin sata käyntiä¹⁷² köyhissä perheissä, kun vuosina 1901-1912 luku oli ollut lähes 130. Diakonissan työ sai entistä enemmän sairaanhoidollisen luonteen, mitä vielä osittain korosti työskentely kaupungin kiertävänä sairaanhoitajana.

Diakonissan sairaanhoitoa saaneista potilaista maksukykyisiä oli 9-29 %, saman verran kuin vuosisadan alkupuolellakin. Vuonna 1914 diakonissan potilaiden maksukykyisyys oli suurimmillaan, samalla kun muutenkin avuntarve näyttäisi olleen alhaisinta. Hoitomaksunsa pystyi 1910-luvulla maksamaan kuitenkin jo noin joka nel-

---

171 Joensuun kaup.kert 1908, 68; 1909, 83; Rimpiläinen 1975, 35.

172 Keskiarvoa laskettaessa ei ole otettu huomioon vuosia 1913 ja 1916, joiden tilastotiedot puuttuvat.

jäs diakonissan huolenpitoa saaneista potilaista.

Taulukko 4. Diakonissan apua saaneet sairaat ja köyhät Joensuussa 1908-1910¹⁷³

<i>Vuosi</i>	<i>Maksukykyisiä sairaita</i>	<i>Varattomia sairaita</i>	<i>Yht.</i>	<i>Maksukykyisten sairaiden osuus %</i>	<i>Köyhäinhoito-käyntejä</i>
1908	10	102	112	9	173
1909	19	91	110	17	150
1910	24	163	187	13	140

Taulukko 5. Kahden diakonissan apua saaneet sairaat ja köyhät Joensuussa 1911-1918¹⁷⁴

<i>Vuosi</i>	<i>Maksukykyisiä sairaita</i>	<i>Varattomia sairaita</i>	<i>Yht.</i>	<i>Maksukykyisten sairaiden osuus %</i>	<i>Köyhäinhoito-käyntejä</i>
1911	39	234	273	14	140
1912	44	134	178	25	153
1913	44	120	164	27	..
1914	39	95	134	29	83
1915	37	110	147	25	160
1916	..	..	185	..	..
1917	62	201	263	24	222
1918	132	368	500	26	430

Pyhäkoulu - lasten hartaushetki

Pyhäkoulutoiminta oli käynnistynyt Joensuussa 1880-luvun alussa, kun kristillisen yhdistyselämän puuhanaisiin kuuluneet Hällströmin sisarukset Julia ja Emilia olivat alkaneet pitää pyhäkoulua kaupungissa. Joensuun Kirkollisen Diakonaatin tultua perustetuksi vuonna 1895 diakonissan yhdeksi keskeiseksi tehtäväksi määriteltiin pyhäkoulutyö.¹⁷⁵

Diakonissa piti pyhäkoulua toiminnan alkuvaiheessa ja 1900-luvun alkupuolella

173 JKA Db 1 Terveystietokanta vuodelta 1908; Joensuun kaup.kert 1908, 68; 1909, 83; 1910, 94.

174 Joensuun kaup.kert 1911, 118; 1912, 123; 1913, 111; 1914, 130; 1915, 117; 1916, 313; 1917, 321-322; 1918, 330-331.

175 Rimpiläinen 1975, 28.

useissa paikoissa kuten kirkossa, kodeissa tai vaikkapa kansakoululla. Sunnuntaikoulu, kuten työmuotoa aluksi kutsuttiin, alkoi jumalanpalveluksen jälkeen, ja se käsitti päivän evankeliumin läpikäymisen kyselemällä ja selittämällä. Laulu oli olennainen osa sunnuntaikoulua, samoin erilaiset kertomukset. Hartaushetkiluonteinen pyhäkoulu alkoi ja myös päättyi rukoukseen. Sunnuntaikoulussa oli alkuvuosina keskimäärin noin 40 oppilasta. Vuosikertomusten mukaan sunnuntaikoululla oli hyvä vaikutus nuorisoon. Hartaushetket olivat tuottaneet varmasti ”suurta hyötyä näille kansanlapsille”.¹⁷⁶

Joensuun seurakunnan diakonissa kokosi lapsia yhteiseen hartaushetkeen 34 sunnuntaina tilikaudella 1901-1902 ja seuraavana kautena 32 sunnuntaina. Sopivien ja pysyvien kokoontumistilojen puute häiritsi pyhäkoulutoiminnan jatkumista. Diakoniatuimikunta etsikin sopivia huoneita pyhäkoulun pitoa varten. Joensuun kirkollisen sisälähetyksen vastavalmistunut rukoushuone toi ratkaisun tilaongelmaan. Diakoniatuimikunta alkoi vuonna 1906 vuokrata rukoushuonetta pyhäkoulun pitoa ja ompeluseuraa varten. Vuokraa se maksoi 50 markkaa (180 €) vuodessa.¹⁷⁷

Vuonna 1907 myös NNKY aloitti pyhäkoulutoiminnan kirkossa tai tyttökoululla. Sen kantavina voimina toimivat edellä mainitut Hällströmin sisarukset sekä tyttökoulun johtajatar Thilda Beyrath. Kaikki kolme ”yhdistysnaista” olivat vastuunkantajina myös Joensuun seurakunnallisessa diakoniatyössä. Diakonissan pitämä pyhäkoulu rukoushuoneella alkoi yleensä sunnuntaina kello 12. Toiminta keskittyi lähinnä syksyyn ja talveen. Molemmat pyhäkoulut olivat luonteeltaan hartaushetkiä, joihin kuului virren veisuuta ja Raamatun selitystä. Lapset ottivat yleensä mielellään osaa näihin tilaisuuksiin.¹⁷⁸

Ompeluseura - yhteisöllistä itseapua

Diakonissan tehtävänä oli myös organisoida ompeluseurojen toiminta. Joensuun seurakunnallisen diakoniatyön piirissä ensimmäinen ompeluseura käynnistyi vuonna 1897. Ompeluseurat perustettiin nimenomaan köyhiä naisia varten, jotta näillä olisi mahdollisuus saada vaateapua. Ompeluseuroja siis pidettiin ”köyhien auttamiseksi”. Pientä korvausta vastaan köyhät äidit saattoivat ostaa kangasta ja valmistaa siitä vaat-

---

176 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk:t 31.5.1896, 30.6.1897, 20.9.1899, 30.9.1900; Kar 32/1917; Rimpiläinen 1975, 28.

177 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk 20.10.1902, vk 30.4.1903, vk 5.1.1905, vk 20.6.1905, 15.2.1906 § 4; Rimpiläinen 1975, 28.

178 JSKA II De 1 Srkk 1907; II Ab 2 Srkk 1907 kirjeessä kontrahtirovostille 16.2.1907; Rimpiläinen 1975, 28.

teita sekä itselleen että perheelleen. Ompeluseura sai avustuksia yksityisiltä lahjoittajilta, mutta myös kaupunki alkoi maksaa sille erillistä 200 markan apurahaa vuodesta 1900 lähtien. Vuonna 1906 ompeluseura alkoi kokoontua rukoushuoneella.¹⁷⁹

Muu avustus-, kurssi- ja juhlatoiminta

Rahastojen korkotuloja diakoniatöimikunta pystyi jakamaan avustuksiin vuosisadan vaihteesta lähtien kuutena vuotena peräkkäin yhteensä 1 395 markkaa, mikä teki keskimäärin yli 200 markkaa vuodessa. Avustukset olivat lähinnä ruoka-apua köyhille ja sairaille. Tarkastelujakson ensimmäisenä työ kautena avustus oli 203 markkaa (764 €) ja työkaudella 1904-1905 247 markkaa (928 €).¹⁸⁰ Vuonna 1915 kannettu kolehti ”häntää kärsivien hyväksi” tuotti kaikkiaan 220 markkaa (581 €). Tuosta avustussummasta pääsi kirkkoneuvoston päätöksellä osalliseksi 18 henkilöä summien vaihdella 5-20 markkaan.¹⁸¹

Diakoniatöimikunta jakoi vuoden 1916 joulukeräyksen tuotosta avustusta 45 markkaa (46 €) seitsemälle henkilölle ja perheelle, jotka asuivat kaupungin ulkopuolella Mutalassa, ja Joensuuhun 109 perheelle 749 markkaa (765 €). Samalla koteihin vietii hengellisiä lehtiä muun, muassa Nuorten Airut -lehden joulunumero. Kaupunginsaarnaaja Anselm Pärnänen ja diakonissa Kokko toimittivat avustukset perille henkilökohtaisesti.¹⁸² Vuoden 1917 joulukeräyksen tuotto oli 219,95 markkaa (1246 €), josta jaettiin 1 100 markkaa (1 124 €) 126 henkilölle tai perheelle. Avustuksen saaneista 13 asui Joensuun kaupungin ulkopuolella. Lopuilla rahoilla hankittiin perunoita varattomille ihmisille.¹⁸³

Diakoniatöimikunta saattoi joissakin tapauksissa harjoittaa lainaustoimintaa. Vuonna 1906 se myönsi 6 000 markan (21 616 €) lainan ajuri Sinkkoselle kiinnitystä ja takuita vastaan.¹⁸⁴ Asiakirjalähteestä ei käy tarkemmin selville, mihin tarkoitukseen laina myönnettiin. Todennäköisesti diakoniatöimikunnan ”pankkitoiminta” oli suhteellisen harvinaista, mutta ainakaan ajuri Sinkkosen tapauksessa se ei ollut kovin pienimuotoista. Kyse oli merkittävästä summasta.

---

179 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk:t 30.6.1898, 20.9.1899, 30.9.1900, 20.10.1902, 30.4.1903, 5.1.1905, 20.6.1905, kok ptk 15.2.1906 § 4; JKA Ca 11 Joensuun kaup. valt kok ptk 3.5.1900 § 5; Kar 32/1917; Rimpiläinen 1975, 35.

180 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk vk:t 30.9.1900, 20.11.1901, 20.10.1902, 30.4.1903, 5.1.1905, 20.6.1905.

181 JSKA II Cb 1 Kn kok ptk 8.1.1915 § 3.

182 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 19.1.1917 § 1.

183 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 31.1.1918 § 7.

184 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 6.3.1906 § 2.

Kirkkoneuvosto myönsi 1910-luvulla avustuksia Valkonauha-yhdistykselle lastenkaitsijan tai ”poikainkaitsijan” palkkaukseen kesäksi. Avustusten suuruus vaihteli 100-150 markkaan vuodessa. Vuonna 1912 kirkkoneuvosto myönsi määrärahan, jolla hankittiin Raamattuja varattomille vihkipareille ja ostettiin Uusia testamentteja köyhille rippikoululaisille. Myös Pyhäkouluyhdistyksen paikallisosasto pääsi osalliseksi kirkkoneuvoston jakamista avustuksista.¹⁸⁵

Uhkaavan nälänhädän vuoksi toukokuussa 1917 kirkon ympärillä oleva osin viljely maa päätettiin antaa kesän ajaksi maksutta sitä tarvitseville köyhille ihmisille. Seuraavana vuonna kirkkoneuvosto päätti vuokrata osan kirkonmäen pellostä, mutta antaa muokkaamattoman osan siitä ilmaiseksi tarvitseville. Varattomilla perheillä oli mahdollisuus kasvattaa kirkonmäellä perunaa, joskin pellostä varattiin ensin diakonialle ja lastentyöhuoneelle kuuluva osuus. Seurakunta huolehti tarpeellisesta muokaus- ja kylvökynnöstä.¹⁸⁶

Taloudellisen avustamisen lisäksi diakoniatoimikunta tarjosi köyhille ja varattomille myös kurssitoimintaa. Kotiteollisuussihteeri T. Tuovinen esitteli diakoniatoimikunnan kokouksessa vuonna 1917 ”tallukkakenkien” valmistamista, mikä johti siihen, että Joensuussa pidettiin seuraavana vuonna seitsemän päivää kestäneet ”tallukkakenkäkurssit” opettajiksi aikoville. Etusijalla olivat kotiteollisuusseuran ja diakoniatoimikunnan valitsemat henkilöt, joille opetus kursseilla oli maksutonta. Kurssille osallistui 23 henkeä, joista maksavia oli vain kuusi. Osa kurssilaisista sitoutui toimimaan joulun aikaan apulaisopettajina varattomille ihmisille järjestetyillä kursseilla.¹⁸⁷

Tallukkakenkäkurssien järjestäminen edusti vahvistuvaa uudenlaista ajattelua ja toimintaa joensuulaisessa kristillissosiaalisessa työssä. Vähävaraisia pyrittiin entistä enemmän aktivoimaan omaehtoiseen toimintaan ja itseapuun perinteisen suoran avustustoiminnan lisäksi. Modernia ajattelua seuraten voidaan sanoa, että diakoniatoimikunta pyrki toiminnallaan lisäämään autettavien niin sisäistä kuin ulkoista elämänhallintakykyä. Toiveena oli, että esimerkiksi tallukkakenkäkurssin käynyt henkilö muuttuisi passiivisesta avunsaajasta aktiiviseksi toimijaksi. Sisäänrakennettuna – ei ehkä kuitenkaan julkilausuttuna ja tiedostettuna – ajatuksena oli, että kurssin käynyt voisi itsetunnon ja ihmisarvontunteen lisääntyessä paremmin integroitua yhteis-

---

185 JSKA II Cb 1 Kn kok ptk 11.10.1913 § 3, 26.1.1914 § 2, 11.5.1915 § 3, 10.4.1916 § 6, 20.4.1917 § 3; Rimpiläinen 1975, 34.

186 JSKA II Cb 1 Kn kok ptk 18.5.1917 § 1, 24.2.1918 § 7, 27.4.1918 § 5; Ahonen 1985, 451-452.
’Lastenhuoneyhdistys’ ylläpiti kaupungin avustamana lasten työkotia 1902-1918; sen yhteyteen perustettiin orpokoti vuonna 1910. Kaupungin oma lastenkoti avattiin vuoden 1918 lopulla.

187 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 22.11.1917 § 4, 31.1.1918 § 8; Rimpiläinen 1975, 35.

kunnan ”kelpo jäseneksi” ja jakaa uutta osaamistaan omalle yhteisölleen. *Panu Pulman* tutkimuksen perusteella voi myös todeta, että pyrkimys vastasi tuon ajan sosiaalipolitiikan moraaliskasvatuksellisia tavoitteita. Kestäviin tuloksiin oli mahdollista päästä vain ”kasvattamalla köyhät auttamaan itse itseään”.¹⁸⁸

Avustustoiminnan ohessa Joensuun seurakunnan diakoniatyöhön kuuluivat erilaiset juhlat. Sortavalan laitoksesta kutsuttiin puhujia rukoushuoneella järjestettyihin diakoniajuhliin, jotka käsittivät hengellistä ohjelmaa ja tiedon välittämistä diakonias-ta. Pääpuhujia tuli usein Sortavalasta, ja Jenny Ivalo olikin usein nähty vieras Joensuussa. Hän oli pääpuhujana muun muassa rukoushuoneella Marian ilmestyspäivänä vuonna 1918 pidetyssä diakoniaillalla. Kuvaavaa on vuoden 1918 asiakirjamaininta, jonka mukaan Jenny Ivalo oli ”jälleen” tulossa Joensuuhun.¹⁸⁹

Onnistuiko diakoniatyö tehtävässään?

Pirjo Markkola toteaa tutkimuksessaan, että kristillissosiaalinen työ oli ennalta ehkäisevää köyhäinhoitoa ja lakisääteistä sosiaalipolitiikkaa täydentävää kristillistä palvelutyötä. Sen lopullinen tavoite oli tuonpuoleisessa, ja maallinen hyvä oli vain välikappale iankaikkisen autuuden saavuttamiseksi. Herätyskristillisyyden näkökulma määritteli työntekijän suhtautumisen maallisiin asioihin.¹⁹⁰

Tämä luultavasti piti osittain paikkansa myös joensuulaisessa diakoniatyössä väheksymättä kuitenkaan vahvaa sosiaalista ulottuvuutta, joka siihen alusta pitäen kuului. Hieman ongelmalliselta ja yksinkertaistavalta tuntuu kuitenkin *Markkolan* selkeä jako maalliseen ja hengelliseen diakonissan työssä. Oliko joensuulaisen diakonissan ”immanenttinen” sairaan- ja köyhäinhoitotyö vain alisteista ja instrumentaalista korkeammalle tavoitteelle eli hengellisen herätyksen aikaansaamiselle? Ainakaan asiakirjojen valossa diakonissan työ ei näyttäyty pelkästään ”autettavien pilkkomisena” eri osiin. Joensuulaisen diakoniatyön tavoitteena oli köyhän ja kurjan pelastaminen iankaikkiseen elämään, mutta se ei merkinnyt tämänpuoleisen hyvän väheksymistä. Oliko hädässä oleva ihminen joensuulaiselle diakonissalle ”kokonainen ihminen” vai ”osiensa summa”? Holistista ihmiskuvaa sekä siitä kumpuavaa lähimmäisen ja hänen hätänsä kohtaamista ei voida ainakaan kokonaan rajata pois tutkittavan kauden joensuulaisesta diakoniatyöstä.

---

188 Pulma 1999, 174.

189 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 30.11.1916 § 4, 19.1.1917 § 2, 31.1.1918 § 6, 19.3.1918 § 3, 22.10.1918 § 9; Rimpiläinen 1975, 35.

190 Markkola 2002, 162.

III Diakoniatyö ”kahden isännän” palveluksessa (1919-1936)

1. Diakoniatyö seurakunnan hallinnossa ja taloudessa

Muutokset toimintaympäristössä

Senaatti oli jo vuonna 1912 päättänyt perustaa Joensuun ja Pielisensuun itsenäiset seurakunnat. Entisten viranhaltijoiden palkkaetuihin liittyneet riidat viivästyttivät kuitenkin päätöksen toteutumista, joten Pielisensuun seurakunta aloitti toimintansa vuonna 1915 ja Joensuun seurakunta vasta 1.5.1918. Itsenäistyneen Joensuun seurakunnan alueeseen kuuluivat varsinaisen kaupunkialueen lisäksi Ilosaari, Niskasaari ja Pielisjoen toiselta puolelta aseman alue, Tikkamäki ja Peltola. Tämä liitosaluekehitys oli alkanut jo kaupunkiseurakunnan aikana.¹⁹¹ Diakoniatyön kannalta seurakunnan laajentuminen johti siihen, että diakonissan työmatkat pitenivät ja ulottuivat nyt kaupungin keskustan lisäksi myös kasvaviin lähiöihin.

Hiippakunnallisella tasolla tapahtui myös muutos, kun Savonlinnan piispanistuin siirrettiin vuonna 1925 Viipuriin. Samalla hiippakunnan uudeksi nimeksi tuli Viipurin hiippakunta. Lisäksi Ylä-Karjalan rovastikunnan nimi muuttui Joensuun rovastikunnaksi. Sen muodostivat Joensuun, Pielisensuun, Liperin, Kuusjärven, Polvijärven, Kontiolahden, Enon ja Ilomantsin seurakunnat.¹⁹²

Vuonna 1918 toteutui seurakuntadiakoniaa koskeva kirkkolain muutos, joka oli päätös diakonian tulevaisuudesta 1910-luvulta lähtien käydylle keskustelulle. Kirkkolain pykälässä diakonia tunnustettiin kirkon viralliseksi työmuodoksi. Muutos oli kuitenkin tappio Sisälähetysseuran johtajalle Otto Aarnisalolle ja hänen tukijoilleen, koska uudessa pykälässä todettiin vain laimeasti, että kirkkoherran oli pyrittävä edistämään laupeudentoimen ylläpitämistä seurakunnassa. Flidneriläisen sisarkotijärjestelmän kannattajat edustivat vapautta korostavaa kristillistä rakkaudenpalvelua ja vastustivat Aarnisalon kirkollis-hierarkkista diakonianäkemystä. He painottivat diakoniatoimikunnan roolia ja vapautta esimerkiksi diakonissan valintaprosessissa. Diakoniatyö ei saanut joutua liiaksi kirkkoneuvoston eikä etenkään tuomiokapitulin määräysvaltaan ja seurantaan kuten vastapuolella kaavailtiin.¹⁹³ Joensuun seurakunnan itsenäistyttyä diakoniatyön asema ja sen ”seurakunnallisuuden aste” tuli jälleen ajankohtaiseksi, mikä liittyi läheisesti toimintaympäristössä tapahtuneisiin muutok-

---

191 Rimpiläinen 1975, 45, 59.

192 Suomen kirkon vuosikirja 1929, 273, 298-300; Pirinen 1969, 22; Rimpiläinen 1975, 64; Toiviainen 2004, 45, 49.

193 Mustakallio 2001, 539, 544-545, 556-557; 2002, 215-216.

siin.

Kirkkovaltuusto diakoniatyön johtoon

Joensuun seurakuntaan perustettiin vuonna 1919 uusi hallintoelin kirkkovaltuusto, jonka erikoisalaa olivat seurakunnan talouskysymykset. Se hyväksyi talousarvioehdotukset, joita seurakunnassa vuonna 1922 alettiin laatia. Näin kirkonkokouksen merkitys väheni, ja sen tärkeimmäksi tehtäväksi jäi lähinnä luottamusmiesten valitseminen kirkkovaltuustoon ja kirkkoneuvostoon. Myös kirkkovaltuuston työmäärä alkoi 1920-luvulla vähetä, kun Joensuun seurakuntaan perustettiin kirkkohallintokunta, virkatalolautakunta ja kirkkopuistolautakunta. Uusien hallintoelinten syntyessä perinteisen kirkkoneuvoston tehtävät ja merkitys vähenivät. Sen tehtäväksi muodostui aloitteiden tekeminen ja lausuntojen antaminen. Itsenäistä toimivaltaa kirkkoneuvostolla oli vain vähän.¹⁹⁴

Kirkkovaltuusto pyysi vuonna 1920 diakoniatoimikunnalta lausuntoa seurakunnan diakoniasta. Vastauksessa ehdotettiin, että diakoniatoimikunta edelleen ”pysytettäisiin”. Diakoniatoimikunnan mielestä sen sopiva koko olisi 10 jäsentä ja puheenjohtaja, jotka valittaisiin viideksi vuodeksi kerrallaan. Toimikunta valmistelisi kaikki diakoniaa koskevat asiat kirkkovaltuustolle, mutta vastaisi itse diakonissojen palkkaamisesta ja erottamisesta. Myös vapaaehtoisen avustuksen hankkiminen kuuluisi lausunnon mukaan diakoniatoimikunnalle. Kaikki erillään olevat rahastot olisi yhdistettävä kirkonisännän hoitoon, joskin toimikunnalla olisi ”harkintansa mukaan” oltava mahdollisuus osoittaa rahaston käyttövaroja apua tarvitseville ihmisille.¹⁹⁵

Kirkkovaltuusto käsitteli diakoniatoimikunnan ehdotuksen. Se päätti säilyttää diakoniatoimikunnan ja korosti, että diakonia oli Joensuussa selkeästi ”seurakunnallinen toimi”. Kirkkovaltuuston vuosittain viideksi vuodeksi eteenpäin valitseman diakoniatoimikunnan puheenjohtajana toimisi Joensuun seurakunnan kirkkoherra. Joka vuosi kaksi toimikunnan jäsentä olisi erovuorossa, ja nämä ratkaistaisiin arpaa heittämällä. Kirkkovaltuuston mielestä diakoniatoimikunnan tehtäviin kuului ”huolenpito seurakunnan köyhistä ja sairaista” sekä varojen hankkiminen vapaaehtoistoiminnan avulla. Diakoniatoimikunta sai myös harkinnanvaraisesti käyttää diakoniarahastoa hädänalaisten auttamisessa. Kaikki diakoniatoimikunnan hallussa olevat rahastot oli yhdistettävä kirkonisännöitsijän hoidettaviksi, ja toimikunnan oli tilitettävä kaikki hankki-

---

194 Rimpiläinen 1975, 60-61. Neiti Augusta Petrelius, joka valittiin vuonna 1926 kirkkoneuvostoon, oli Joensuun seurakunnan ensimmäinen naispuolinen luottamushenkilö.

195 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 20.2.1920 § 1.

mansa varat ensin kirkonisännöitsijälle ja hänen välityksellään kirkkovaltuustolle. Kirkkovaltuusto kuitenkin muutti ehdotuksen sisältöä päättämällä, että diakonisojen valintaa tai erottamista koskevat asiat oli alistettava sille itselleen. Keskeisenä periaatteena oli, että diakoniatoimikunta valmisteli seurakunnan diakoniatointia koskevat asiat kirkkovaltuustolle. Samalla vanha nimi 'Joensuun Kirkollinen Diakonaatti' muuttui virallisesti 'diakoniatoimikunnaksi'. ”Muutos merkitsi työn lopullista seurakunnallistumista”, kuten *Olavi Rimpiläinen* ytimekkäästi toteaa tutkimuksessaan.¹⁹⁶

Diakoniatyön lopullisen seurakunnallistumisen jälkeenkin naisten määrä säilyi korkeana diakoniatoimikunnassa¹⁹⁷. Sukupuolijakauma oli koko tutkittavan kauden naisten hyväksi 7- 4, kun diakoniatoimikunnan kokoonpanoon lasketaan myös puheenjohtajana toiminut kirkkoherra. On huomattava, että vuosittain erovuorossa olleet diakoniatoimikunnan jäsenet valittiin käytännössä hyvin usein uudelleen jatkokaudelle. Diakoniatoimikunnasta alkoi muotoutua aiempaa moniammatillisempi ja eri yhteiskunnan aloja edustanut asiantuntijaryhmä. Koulumaailman edustajat eivät kuitenkaan enää olleet yhtä näkyvästi edustettuina diakoniatoimikunnassa kuin aikaisemmin. Sen sijaan entistä enemmän kauppiaita tai heidän puolisojaan kuului diakoniatoimikuntaan. Oliko tässä kyse diakoniatoimikunnan vähittäisestä sekularisoitumisesta, siihen on vaikea ottaa kantaa. Samaan aikaanhan diakoniatoimikunnan jäsenenä oli jopa kaksikin papin rouvaa. Huomionarvioista on, että kunnallisella köyhäinhoidolla oli pitkän aikaa oma edustajansa diakoniatoimikunnassa. Tällä todennäköisesti pyrittiin varmistamaan diakoniatyön ja kunnallisen auttamisjärjestelmän hyvä yhteistyö aivan kuten nykyisessä hyvinvointiyhteiskunnassamme.

Kuten edellisessä pääluvussa ilmeni, Joensuun Kirkollinen Diakonaatti oli alusta pitäen pappisjohtoinen ja läheisesti seurakunnan toimintaan kytkeytynyt työmuoto. Toisaalta se ammensi voimansa vapaaseen rakkaudenpalveluun perustuvasta sisälähetys- ja yhdistyskristillisyydestä, jolle oli ominaista maallikkoaktiivisuus. Vuonna 1904 alkanut kehitys diakoniatyön integroimiseksi myös hallinnollisesti kiinteäksi osaksi Joensuun seurakuntaa päättyi edellä kuvatulla tavalla vuonna 1920. Asiakirjojen perusteella kehitys näyttää olleen suhteellisen kivuton, eikä mitään suuria erimielisyyksiä joensuulaisen diakoniatyön suunnasta esiintynyt.

Jotakin diakoniatoimikunnan vahvasta identiteetistä ja halusta säilyttää tietty va-

---

196 JSKA II Cc 1-2 Kv kok ptk 23.2.1920; II Cb 1 Kn kok ptk 14.12.1926 § 10; Rimpiläinen 1975, 79.

197 Liite 1: Kirkkovaltuuston valitsevat diakoniatoimikunnan jäsenet Joensuun seurakunnassa 1920-1944.

paus ja itsenäisyys kertoo edellä mainittu dialogi kirkkovaltuuston kanssa. Diakonia-toimikunta halusi viimeiseen asti pitää kiinni oikeudestaan itse valita ja irtisanoa seurakunnan diakonissat. Luultavasti tuohon oikeuteen liittyi diakoniatoimikunnan identiteetin näkökulmasta jotakin niin perustavanlaatuisia ja keskeistä, että siitä ei haluttu luopua. Mahdollisesti valtuuston päätös horjutti jossakin määrin diakoniatoimikunnan ammatillista ja yhteisöllistä identiteettiä. Asiakirjat eivät kuitenkaan mainitse siitä mitään.

Esimerkkitapauksena diakoniatoimikunnan ja kirkkovaltuuston välisestä työnjaosta oli uuden diakonissan valitsemisprosessi vuonna 1922. Silloin kirkkovaltuusto hyväksyi yksiselitteisesti työnsä jättävän diakonissan irtisanoutumisilmoituksen ja sen jälkeen vahvisti diakoniatoimikunnan päätöksen uuden työntekijän valitsemiseksi seurakunnan diakoniatyöhön.¹⁹⁸ Edellä mainittu lähdetieto ja muut havainnot kirkollisista asiakirjoista vahvistavat käsitystä, että diakoniatoimikunta nautti kirkkovaltuuston luottamusta asiantuntijaelimenä ja oli varsin itsenäinen etenkin työntekijävalinnoissa. Kirkkovaltuusto ei halunnut puuttua diakonissan valintaprosessiin muuten kuin vahvistamalla vaalin.

Kirkkovaltuusto käsitteli diakoniatyön osalta viime kädessä myös diakonissan virkavapausasiat ja palkankorotukset sekä nimesi kirkkoneuvoston esityksestä diakoniatoimikunnan. Kirkkoneuvosto valmisteli sille myös seuraavan vuoden talousarvion.¹⁹⁹ Ensimmäinen diakonissojen palkat sisältänyt talousarvio laadittiin vuodelle 1923.²⁰⁰

Diakoniatyön seurakunnallista luonnetta korostettiin eri yhteyksissä 1920- ja 1930-luvuilla. Joensuun seurakunnallinen diakonia huolehti köyhien ja sairaiden hoidosta. Sen palveluksessa oli kaksi diakonissaa, joiden toimintaa johti ja valvoi kirkkoherra sekä kirkkovaltuuston valitsema 10-henkinen toimikunta. Joensuulainen seurakuntadiakonia oli ”Herramme ja Vapahtajamme rakkauden käskyn toteuttamista”. Jokaisen ihmisen elämää arvioitiin kerran sen mukaan, missä määrin kukin oli ”elänyt rakkauselämää” lähimmäisensä hyväksi.²⁰¹

Myös rovastikunnan tasolla joensuulainen diakonia korostui nimenomaan seurakunnallisena työmuotona. Vuodelta 1927 peräisin olevassa rovastikunnan kertomuk-

---

198 JSKA II Cc 1-2 Kv kok ptk 22.5.1922 § 1.

199 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk:t 1919-1936; II Cc 1-2 Kv kok ptk:t 1919-1936; II Cb 1 Kn kok ptk:t 1919-1936.

200 JSKA II Cc 1-2 Kv kok ptk 30.11.1922 § 8.

201 JSKA II De 1 Srkk 1925, 1932; II Dd 2 Kert piispantarkastusta varten 1925, kert synodaalikokousta varten 1927, srkk 1927-1931 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten.

nessa todettiin, että Joensuun seurakunnan diakonissat nostivat palkkansa seurakunnan yhteisestä rahastosta. Yhdeksän vuotta myöhemmin laaditussa kertomuksessa viitattiin niihin rovastikunnan seurakuntiin, jotka kustansivat diakoniatyön ja diakonissojen palkat erityisellä määrärahalla. Muissa rovastikunnan seurakunnissa kuin Joensuussa kyse oli lähinnä lähinnä diakoniayhdistysten ylläpitämästä diakoniasta, joka oli vapaaehtoisen kannatuksen, kunnan sekä seurakunnan avustuksen varassa.²⁰²

Rahastojen järjestely

Diakoniavarojen uudelleenjärjestely toteutettiin vuonna 1921. Ensimmäisen diakoniatuimikunnan jäseniin kuuluneiden Julia Hällströmin ja Hanna Vallen rahastot yhdistettiin diakoniarahastoksi, johon ohjattiin seurakunnan avustukset sekä Joensuun kaupungin myöntämä taloudellinen tuki. Diakoniarahastosta maksettiin erityisesti diakonissojen palkat.²⁰³ Joensuun seurakunnan diakoniarahaston varat olivat 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa 34 785,26 markkaa (9 092 €). Vertailun vuoksi todettakoon, että samoihin aikoihin Pielisensuun seurakunnan diakoniarahastossa oli 4 198,63 markkaa (1 097 €) ja lähes saman verran velkoja. Markkamäärät ovat siinä mielessä verrannollisia, että molemmissa ”joen seurakunnissa” oli vuonna 1929 viitisentuhatta asukasta.²⁰⁴

Monia uusiakin diakoniarahastoja perustettiin 1920- ja 1930-luvulla. Kun Rouvasväenyhdistys lopetti toimintansa vuonna 1926, se lahjoitti varansa 6 133,49 markkaa (1 635 €) Joensuun seurakunnalliselle diakoniale. Rahaston nimeksi tuli ”Rouvasväenyhdistyksen rahasto”. Rouvasväenyhdistys perusteli toimintansa lopettamista sillä, että molemmilla – niin Joensuun seurakunnallisella diakonialla kuin yhdistykselläkin – oli sama päämäärä: työskennellä puutteen- ja hädänalaisten hyväksi. Lahjakirjan ehtojen mukaan rahasto oli säilytettävä 6 000 markan suuruisena, ja korkotulot oli käytettävä jouluavustuksiin ”Joensuun kaupungin vähävaraisille vanhoille naisille”. Kirkkovaltuusto otti lahjoituksen kiitollisena vastaan.²⁰⁵ Hällströmien suku kietoutui edelleen tiiviisti joensuulaisen diakoniatyön historiaan, sillä olihan piirilä-

---

202 JoMA JRA Ka 1 Kert rk:n tilasta synodaalikokousta varten 1927, kert piispantarkastusta varten Joensuussa 1931, kert rk:n tilasta 1932-1936 synodaalikokousta 1937 ja kirkolliskokousta 1938 varten.

203 Rimpiläinen 1975, 63.

204 JSKA II Dd 2 Kert synodaalikokousta varten 1927, srkk 1927-1931 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten; JoMA JRA Ka 1 Kert rk:n tilasta synodaalikokousta varten 1927; Ahonen 1986, 6; Elsinen 1986, 423.

205 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 25.11.1926 § 3; II Cb 1 Kn kok ptk 22.9.1926 § 3; II Cc 1-2 Kv kok ptk 30.9.1926 § 3; II Dd 2 Kert synodaalikokousta varten 1927.

käri Henrik Hällströmin puoliso Sofie Lovisa perustanut rouvasväenyhdistyksen ja perheen tyttäret olivat olleet keskeisessä asemassa diakoniatyötä käynnistettäessä.

Kansakoulunopettaja Elise Parviaisen²⁰⁶ omaiset lahjoittivat vuonna 1929 vainajan toivomuksen mukaisesti 5 000 markkaa (1 287 €) seurakunnalliselle diakoniatyölle. Myös tämän rahaston korkotulot oli käytettävä ”köyhien jouluavuksi”. Tämän lisäksi diakoniatyö sai 2 000 markkaa käytettäväksi muuhun toimintaan, joten lahjoituksen kokonaissumma nousi 7 000 markkaan (1 802 €).²⁰⁷ Vuonna 1930 lahjoituksin saadut diakoniarahastot yhdistettiin diakonian lahjoitusrahastoksi, johon alettiin liittää myös myöhempiä lahjoituksia. Lahjoitusrahaston korkotuloja käytettiin erilaisiin varattomille suunnattuihin avustuksiin.²⁰⁸

Joensuun seurakunta sai vuonna 1932 yhteiskoulunopettaja Elli Malmin kärsivien ihmisten auttamiseen testamenttaamia varoja 19 000 markkaa (5 850 €). Pari vuotta myöhemmin seurakunnan luottamushenkilönä toiminut kansakoulunopettaja neiti Augusta Petrelius lahjoitti testamentissaan 4 000 markkaa (1 283 €) diakonian hyväksi. Vuonna 1933 perustetun Kukkasrahaston – joka ei ollut diakoninen rahasto – varsinaisena tarkoituksena oli mahdollistaa adressien toimittaminen hautajaisiin maksua vastaan. Seurakunnan Kukkasrahaston tavoitteena oli kuitenkin myös lievittää sitä taloudellista hätää, johon monet perheet joutuivat Joensuussa menetettyään huoltajansa. Kukkasrahaston sääntöjen mukaan korkotulot oli käytettävä tällaisten perheiden avustamiseen. Kirkkoneuvoston mukaan perheille voitiin myöntää joko ”kertakaikkinen tai vuosittainen avustus”.²⁰⁹ Joensuun seurakunnan diakonialla oli vuonna 1936 erilaisia lahjoitusvaroja kaiken kaikkiaan noin 50 000 markkaa (15 794 €).²¹⁰

Diakonialle kerätyt kirkkokolehdit

Vuoden 1927 tienoilla seurakuntalaisten keskuudesta löytyi ”uhrautuvaisuutta” Joensuussa, mikä näkyi erityisesti diakonialle kerättyjen kolehtien tuotossa.²¹¹ Oheisen tilaston (taulukko 6) mukaan seurakuntalaisten uhrautuvaisuus kuitenkin katosi jo seu-

206 Könönen 1904, 407. Elise Susanna Parviainen oli kauppias H. Parviaisen tytär. Tuunanen 1986, 336.

207 JSKA II Cb 1 Kn kok ptk 6.12.1929 § 10; II Cc 1-2 Kv kok ptk 13.12.1929 § 24.

208 Rimpiläinen 1975, 63.

209 JSKA II De 1 Srkk 1932, 1934; II Cb 1 Kn kok ptk 13.3.1934 § 1 liite; II Cc 1-2 Kv kok ptk 15.3.1934 § 4; Könönen 1904, 407. Augusta Petrelius oli nimismies J. E. Petreliuksen tytär. Rimpiläinen 1975, 63; Tuunanen 1986, 336, 358.

210 JSKA II Dd 2 Srkk 1932-1936 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten.

211 JSKA II Dd 2 Kert synodaalikokousta varten 1927, huomioita srkk:een 1922-1927 vuoden 1928 kirkolliskokousta varten.

raavana vuonna – syystä tai toisesta. Tämän jälkeen vuosina 1929-1930, aivan pulakauden²¹² kynnyksellä, diakoniatiedot kasvoivat jälleen nopeasti mitä seurasi taantumisen. On kuitenkin huomattava, että pahimpinakin pulavuosina seurakuntalaisilla näyttää riittäneen kohtuullisesti hyvää tahtoa jakaa omastaan. Diakonialle kerätyissä kirkkokolehdeissa ei tapahtunut mitään vuoden 1928 kaltaista romahdusta, vaan tuotto pysyi suhteellisen tasaisena. Vuoden 1935 notkahdus on mielenkiintoinen siksi, että silloin pahin lama-aika alkoi jo oikeastaan olla ohi Joensuussa.

Joensuun rovastikunnassa diakonian harrastus oli kuitenkin yleisesti ottaen ”laimmaa” vuosina 1932-1936, eikä seurakuntalaisten keskuudesta tuntunut löytyvän kaivattua uhrimieltä. Rovastikunnassa kerättiin diakonialle kirkkokolehteja vuosina 1932-1936 yhteensä 17 446,22 markkaa (5 511 €), mistä vuoden 1936 tuotto oli 5 335,75 markkaa (1 685 €).²¹³ Joensuun seurakunnassa diakoniatyön hyväksi kannetut kirkkokolehdit olivat vuosina 1932-1936 taulukon 6 mukaan yhteensä 4 161,15 markkaa (1 314 €). Joensuun seurakunnan osuus rovastikunnan kaikista diakonialle kerätyistä kirkkokolehdeista oli kyseisenä ajanjaksona siis lähes neljännes. Viimeisenä vuonna osuus lähenteli jo kolmekymmentä prosenttia.

---

212 Ahonen 1986, 223-228.

213 JoMA JRA Ka 1 Kert rk:n tilasta 1932-1936 synodaalokokousta 1937 ja kirkolliskokousta 1938 varten.

Taulukko 6. Kirkkokolehdit diakoniatyölle Joensuun seurakunnassa 1927-1936²¹⁴

Vuosi	Kirkkokolehdit diakoniale (mk)	Ostovoima 2004 (€)
1927	501,86	131
1928	167,75	43
1929	1 131,61	291
1930	1 603,95	448
1931	893,10	271
1932	976,40	301
1933	606,80	191
1934	728,55	234
1935	327,95	104
1936	1 521,45	481
Yht.	8 459,42	2672

Kaupungin taloudellinen tuki

Joensuun kaupunki myönsi parin vuoden tauon jälkeen vuonna 1920 3 500 markkaa (1 181 €) avustusta seurakunnan toisen diakonissan palkkaukseen.²¹⁵ Vuodesta 1924 lähtien kaupungin avustus jatkui säännöllisenä aina tutkittavan kauden loppuun. Palkkausavustuksen suuruus oli vuonna 1924 12 000 markkaa (3 234 €), vuosina 1925-1927 14 400 markkaa (3 744 €) ja loppukautena 1928-1936 15 900 markkaa (4 068-5 022 €). Vuoden 1925 avustussumman korotuksessa oli kyse normaalista diakonissan palkantarkistuksesta, sen sijaan vuoden 1928 lisäys oli tarkoitettu diakonissan verojen maksuun. Käytäntönä oli, että kirkkovaltuusto valtuutti yleensä seurakunnan rahastonhoitajan nostamaan Joensuun kaupungilta toisen diakonissan palkkaukseen tarkoitetun avustussumman. Esimerkiksi vuonna 1928 ”tirehtööri Ristimäki” valtuutettiin edellisten vuosien tapaan tähän tehtävään.²¹⁶

²¹⁴ JSKA II Dd 2 Srkk 1927-1931 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten, srkk 1932-1936 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten. Kirkkokolehdit eivät sisällä joinakin vuosina kerättyjä jouluavustuskolehteja, jotka myös kerättiin diakoniale.

²¹⁵ JKA Ca 1 Terveystoimitalk kok ptk 3.3.1919 § 2; JKA Ca 29 Joensuun kaup.valt kok ptk talousarvio 1920 30.12.1919.

²¹⁶ JKA Ca 2 Terveystoimitalk kok ptk talousarvioehdotukset 24.9.1925 § 6, 5.10.1926 § 1, 13.10.1927 § 7; JKA Ca 33-46 Joensuun kaup.valt kok ptk talousarviot 1924-1936 29.12.1923 § 212, 30.12.1924 § 175, 21.12.1925 § 210, 21.12.1926 § 166, 21.12.1927 § 151, 20.12.1928 § 154, 19.12.1929 § 158, 19.12.1930 § 154, 28.12.1931 § 113, 16.12.1932 § 96, 15.12.1933 § 98, 14.12.1934 § 126, 13.12.1935 § 112; JSKA II Cb 1 Kn kok ptk 20.5.1924 § 3, 12.2.1925 § 4,

2. Työntekijät Sortavalasta ja Oulusta

Sivutoimien ja laitosten houkutus

Diakonissa Sofia Alanne sai vuonna 1919 diakoniatoimikunnalta luvan toimia neljän kuukauden ajan Valkonauha-yhdistyksen palveluksessa lastenkaitsijana. Hänen täytyi kuitenkin pitää huolta sopivan sijaisen palkkaamisesta. Myös seuraavana kesänä – nyt kirkkovaltuuston lopullisella päätöksellä – Alanne työskenteli sivutoimisena lastenkaitsijana samaisen yhdistyksen alaisena neljä ja puoli tuntia päivässä kolmen kuukauden ajan.²¹⁷ Valkonauha kuului niihin Joensuussa vaikuttaviin kristillisiin yhdistyksiin, joilla oli sekä jäseniensä että aatemaailmansa kautta läheiset yhteydet seurakuntaan. Valkonauha eli naisten kristillinen raittiusyhdistys ajoi ehdotonta raittiutta, naisten aseman parantamista ja vastusti siveettömyyttä. Sisälähetyskentässä ennen kaikkea lapset olivat ennalta ehkäisevän työn kohderyhmänä.²¹⁸

Diakonissa Saara Sokka sai vuoden 1921 lopulla kuuden kuukauden virkavapauden ja lähti hoitamaan sairaanhoitajan virkaa Halilan keuhkotautiparantolaan. Kyseinen tuberkuloosin hoitolaitos sijaitsi Uudenkirkon pitäjässä Karjalan kannaksella. Hän luultavasti suunnitteli jäävänsä sinne pysyvästi kuten diakoniatoimikunnassa jo hieman ounasteltiin. Sokkan sijaisena toimi Sortavalan laitoksen koediakonissa, Pyhännällä syntynyt (1881) Anna Mari Paavontytär Pesonen, joka vuonna 1922 valittiin vakinaiseksi työntekijäksi Sofia Alanteen irtisanouduttua toimestaan. Diakonissa Anna Pesonen oli kirkollisen maininnan mukaan ”kansalaisluottamusta ja kirkollista äänioikeutta nauttiva” Suomen kansalainen.²¹⁹ Kirkkovaltuusto maksoi Inkerinmaalta kotoisin olleelle diakonissa Sokalle edellä mainittuna vuonna avustusta 500 markkaa (137 €), koska kansalaisoikeuksien hakeminen oli tullut hänelle kalliiksi. Lisäksi hän oli hoitanut molempien diakonissojen tehtäviä puolen kuukauden ajan ja tuonut näin säästöä seurakunnalle.²²⁰

Sokka haki kuitenkin vuonna 1923 uudelleen virkavapautta, sillä hän oli saanut

---

22.11.1932 § 3; II Cc 1-2 Kv kok ptk 22.10.1924 § 5, 18.2.1925 § 9, 18.12.1925 § 11, 15.12.1926 § 15, 13.12.1927 § 17, 19, 14.12.1928 § 10; II Dd 2 Kert piispantarkastusta varten 1925, kert synodaalikokousta varten 1927, kert piispantarkastusta varten Joensuussa 1931, srkk 1927-1931 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten. Diakonissan palkkaan ei ole edellä mainituissa kertomuksissa sisällytetty ”veroavustusta”.

217 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 3.6.1919 § 1, 12.5.1920 § 1; II Cc 1-2 Kv kok ptk 17.5.1920 § 8.

218 Rimpiläinen 1975, 54; Markkola 2002, 189, 214. Valkonauha pyrki niin sanotun moraalireformin toteuttamiseen yhteiskunnassa.

219 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 11.11.1921 § 1, 10.4.1922 § 2; II Cc 1-2 Kv kok ptk 22.5.1922 § 1; I Ba 5 Pesosen muuttotiedot 1922; I Jba 32 Pesosen muuttokirja 1922; SKSLS kert 1922, 43; Rimpiläinen 1975, 79; Sorvettula 1998, 114.

220 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 24.1.1923 § 2; II Cc 1-2 Kv kok ptk 23.3.1923 § 4.

uuden paikan Kuusjärveltä. Seuraavana vuonna diakonissa Sokka ilmoittikin lopullisesti luopuvansa diakonissan toimesta. Diakoniatoimikunta päätti julistaa paikan haettavaksi, nyt ensimmäistä kertaa Kotimaa-lehdessä. Joensuun seurakunnan toiseksi diakonissaksi valittiin ainoana hakijana ”ansioituneiden todistustensa perusteella” Oulun diakonissalaitoksesta valmistunut ja sen jälkeen lastenkodin johtajana toiminut Anna Sundell.²²¹ Purmossa vuonna 1887 syntynyt ja äidinkielenään ruotsia puhunut diakonissa Sundell oli vuosikurssin 1913-1915 oppilaita ja työskennellyt valmistumisvuonnaan Alatorniolla ja sen jälkeen ainakin Helsingin pitäjän Tikkurilassa vuosina 1915-1917.²²²

Erkki Kansanahon tutkimuksen mukaan diakonissoja siirtyi seurakuntien palveluksesta sairaaloihin sekä kuntien ja tehtaiden sairaanhoitajiksi. Yleensä erilaiset laitokset pystyivät tarjoamaan työntekijöilleen paremmat taloudelliset edut kuin seurakunnat. Laitoksissa diakonissan työnkuva oli myös selväpiirteisempi ja tarkemmin määritelty kuin seurakunnissa.²²³ *Maija Sorvettulan* mielestä kiertäviä sairaanhoitajia siirtyi laitosten palvelukseen, koska heidän työnsä oli merkittävydestään huolimatta täysin aliarvostettua. Lisäksi kiertävän sairaanhoitajan palkka oli huonompi kuin laitoksissa ja työ raskaampaa, enemmän uhrauksia vaativaa ja yksinäisempää kuin esimerkiksi sairaalatyö.²²⁴

Lähdetiedot eivät anna minkäänlaista vihjetä siitä, miksi diakonissa Sokka ei ilmeisesti oikein viihtynyt seurakunnan diakoniatyössä. Todennäköisesti edellä mainitut syyt saivat hänet hakeutumaan laitostyöhön, jossa työ oli kevyempää kuin seurakunnallisessa diakoniassa. Epäselväksi myös jää, miksi diakoniatoimikunta myönsi – tietysti kirkkovaltuuston vahvistuksella – niin helposti melko pitkiäkin virkavapauksia diakonissoille. Tämähän oli vain omiaan vaikeuttamaan diakoniatyön tavoitteiden asettamista ja toteutumista.

Sairaanhoidollisen pätevyyden korostuminen

Virkavapaalle jäänyt diakonissa Anna Pesonen ilmoitti vuonna 1926 eroavansa virasta siirtyäkseen Joensuun kaupungin lastenkodin palvelukseen.²²⁵ Diakoniatoimikun-

---

221 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 15.8.1923 § 1, 5.3.1924; II Dd 2 Srkk 1927-1931 synodaalokokousta ja kirkolliskokousta varten; Rimpiläinen 1975, 79.

222 JSKA I Ba 6 Sundellin muuttotiedot 1925; I Jba 35 Sundellin muuttokirja 1925; Mustakallio 2003, 420, 578, 593.

223 Kansanaho 1964, 283, 293.

224 Sorvettula 1998, 111-112.

225 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 17.5.1926 § 2.

nan puheenjohtaja sopi Sortavalan laitoksen kanssa, että Pesosen tehtäviä hoitaisi toistaiseksi diakonissa Maria (Maikki) Emilia Sorsa (s. 1886). Liperistä kotoisin ollut ja Sortavalan laitoksesta vuonna 1914 valmistunut diakonissa Sorsa oli työskennellyt muun muassa lastenkodin johtajana Kuusjärvellä. Hän kuitenkin sanoi itsensä irti seurakunnan palveluksesta, koska aikoi solmia avioliiton, jolloin diakoniatoimikunta asetti viran yleiseen hakuun. Kelpoisuusvaatimuksena oli ”tuberkelkurssin” suorittanut diakonissa, mutta myös ”diakonissan velvollisuudet täyttävä sairaanhoitajatar” saattoi tulla kysymykseen tointa täytettäessä. Tätä perusteltiin sillä, että Joensuun kaupunki otti osaa toisen diakonissan palkkaukseen. Kaupunginlääkäri Olavi Albin Kosonen²²⁶ oli ilmoittanut, että ”tällainen ajatus oli kyllä paikallaan”. Palkkaa tulevalle työntekijälle luvattiin 1 200 markkaa (320 €) kuussa ilman luontaisetuja, ja irti-sanomisaika oli kaksi kuukautta. Lehti-ilmoitus avoimena olevasta diakonissan toimesta julkaistiin sekä Kotimaassa että Uudessa Suomessa.²²⁷

Tuberkuloosin vastustamisyhdistys järjesti keuhkotaudin vastaisessa taistelussa erityisiä kursseja sairaanhoitajille ja diakonissoille. Ensimmäinen tällainen kurssi oli järjestetty jo vuonna 1913 Helsingin diakonissalaitoksella, ja viimeinen diakonissoille tarkoitettu tuberkuloosikurssi toteutettiin vuonna 1932. Toisaalta edellä käsitellyssä diakonissan hakumenettelyssä oli kyse myös kiertävän sairaanhoitajan työnkuvan muuttumisesta. Uusi työnkuva saattoi sisältää niin kiertävän sairaanhoitajan, kouluhoitajan kuin tuberkuloosihuoltajankin tehtäviä.²²⁸

Virkaa haki neljä naista, jotka olivat kotoisin Viipurista, Antreasta, Enosta ja Laihialta. Valituksi tuli Iida Saarela Laihialta, sillä vain hän täytti kelpoisuusehdot. Sairastumisen takia Saarela ei kuitenkaan voinut ottaa diakonissan virkaa vastaan. Näin ollen Joensuun seurakunnan diakonissaksi valittiin varasijalta, Sotkamosta kotoisin ollut Kaisa (Katri) Kananen (s. 1897), joka oli valmistunut Oulun diakonissalaitoksesta.²²⁹ Oulussa diakonissojen koulutus painottui vielä enemmän sairaanhoitoon kuin Sortavalan laitoksessa, jossa 1920- ja 1930-luvulla suunniteltiin perinteisen sairaanhoitokurssin rinnalle erityistä sielunhoitoon suuntautuvaa ”huoltosisaren” koulu-

---

226 Joensuun kaup.kert 1909, 79; Joensuun kaupunki 1949, 120; Ahonen 1985, 455; 1986, 237. O. A. Kosonen työskenteli kaupunginlääkärinä 1909-1945.

227 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 17.5.1926 § 2; I Ba 6 Sorsan muuttotiedot 1926; SKSLS kert 1922, 41.

228 Sorvettula 1998, 110-111, 116-117.

229 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 18.6.1926 § 2, 25.11.1926 § 2. Pöytäkirjoissa mainitaan ilmeisen virheellisesti, että K. Kananen olisi ollut kotoisin Enosta. II Dd 2 Srkk 1927-1931 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten; I Ba 6 Kananen muuttotiedot 1926; I Jba 35 Kananen muuttokirja 1926; Rimpiläinen 1975, 79.

tusta.²³⁰

Työntekijän valintaprosessi kieli jo selkeästi siitä, että joensuulaisen diakonissan työ oli muuttunut hyvin sairaanhoitopainotteiseksi. Vaadittiinhan työntekijältä nyt myös erikoisosaamista. Kelpoisuusvaatimuksilla pyrittiin vastaamaan puhtaasti sairaanhoidollisiin haasteisiin, eikä edes työntekijältä vaadittavaa diakonissakoulutusta pidetty enää välttämättömänä. Edellä mainitun lisäksi diakonissan hakuehdoissa näkyivät toisen isännän eli kaupungin terveydenhuollon intressit ja kasvava vaikutusvalta. Kun kaupunki osallistui diakonissojen palkkauskustannuksiin, sillä oli omalta osaltaan oikeus vaatia tulevalta työntekijältä tiettyä koulutusta ja tehtävänkuvaa. Luultavasti oululainen sairaanhoitopainotteinen diakonissakoulutus pystyi parhaiten vastaamaan diakoniatyön tarpeisiin 1920-luvun Joensuussa.

Sortavalassa vuonna 1920 pidetyssä valtakunnallisessa diakoniakonferenssissa enakoitiin, etteivät diakonissalaitokset pystyisi tulevina vuosina kouluttamaan tarpeeksi diakonissoja seurakuntien palvelukseen.²³¹ Joensuun seurakunnan diakoniatomikunta totesikin vuonna 1927 kaupunginvaltuustolle lähettämässään diakonissan palkankorotusta koskeneessa esityksessä, että diakonissojen saaminen oli ”vilkkaan kysynnän vuoksi” vaikeaa ja jopa mahdotonta, koska Oulun diakonissalaitoksen oli pakko sijoittaa diakonissat palkkausvälikirjan hyväksyviin seurakuntiin.²³² 1930-luvulla diakonissoista oli yleisesti pulaa koko Suomessa, koska entistä vähemmän naisia hakeutui diakonissalaitosten koulutukseen. Samaan aikaan diakonissojen kysyntä seurakunnissa kuitenkin kasvoi. Sortavalan diakonissalaitoksessa suoritetun kyselyn mukaan suurin este kouluttautumiselle oli korkeaksi ja vaativaksi koettu diakonissan kutsumustietoisuus. Sekularisoituvassa maailmassa ”täydellisen diakonissan” ihanne asetti riman liian korkealle, eikä se enää houkuttellut naisia diakonissakoulutukseen samaan tapaan kuin aikaisemmin.²³³

3. Diakonissan työsuhdeturva – eläkesääntö?

Diakonissan kuukausipalkka

Diakonissan palkkaa tarkistettiin edelleenkin varsin säännöllisesti erityisesti 1920-luvulla. Oheisessa tilastossa (taulukko 7) on esitetty diakonissan kuukausipalkat koro-

---

230 Mustakallio 2002, 212, 216.

231 Kansanaho 1964, 197.

232 JKA Ca 37 Kaup.valt kok ptk 21.12.1927 § 151, esityslista n:o 17.

233 Kansanaho 1964, 296-297.

tusten jälkeen. Osa palkankorotuksista oli aikaisempien vuosien tapaan niin sanottuja kalliinajan lisiä kuten esimerkiksi vuoden 1921 korotus.²³⁴ Diakonissan perus- eli pohjapalkaksi määriteltiin vuonna 1923 600 markkaa (165 €) kuukaudessa, minkä perusteella hänelle maksettiin palveluvuosi- ja varsinaiset palkankorotukset.²³⁵ Diakonissoille saatettiin maksaa myös asuntotukea, joka sisällytettiin maksettavaan kuukausipalkkaan. Kirkkovaltuusto myönsi taulukon 7 mukaan vuonna 1922 150 markkaa (42 €) asuntolisää kummallekin diakonissalle ja lisäsi kyseisen korotuksen diakonissojen palkkamenoihin vuoden 1923 talousarvioon. Asuntotuki voitiin joskus maksaa takautuvasti erillään palkasta. Vuonna 1924 diakonissat saivat kumpikin 600 markkaa (162 €) korvausta kohonneeseen vuokraan kyseisen vuoden syys-joulukuun ajalta.²³⁶

Vuoden 1927 palkankorotus oli erityislaatuinen, sillä se oli tarkoitettu kattamaan diakonissan veroluonteiset maksut.²³⁷ Joensuun diakonissan palkka oli suurin piirtein samansuuruinen kuin saman seurakunnan kanttori-urkurin. Kirkkomusiikin ammattilainen nimittäin sai vuonna 1925 palkkaa 1 250 markkaa (325 €) kuukaudessa, kun taas esimerkiksi suntion kuukausipalkka oli vain 500 markkaa (130 €).²³⁸

Riikka Ryökkään Hollolan seurakunnan diakoniaa käsittelevän tutkimuksen mukaan diakonissalle maksettiin 700 markkaa (183 €) kuussa vuoden 1927 palkankorotuksen jälkeen. Tämän jälkeen molempien Hollolan diakonissojen palkka pysyi useita vuosia samana aina vuoteen 1941 saakka.²³⁹ Rovastikunnallisen kertomuksen mukaan Pielisensuun seurakunnassa diakonissan vuosipalkka oli 8 840 markkaa (2 792 €), mikä teki 737 markkaa (233 €) kuussa. Lisäksi diakonissalle kuului ilmainen asunto. Myös Kontiolahdella ja Enossa diakonissat saivat vuonna 1936 palkkaa yli 8 000 markkaa vuodessa eli noin 667 markkaa (211 €) kuussa.²⁴⁰

Joensuun seurakunnan diakonissa näyttää edelleen nauttineen keskimääräistä parempaa palkkaa verrattuna moneen muuhun seurakuntaan. Olihan hänen palkkansa lähes kaksi kertaa niin suuri kuin kollegalla Pielisjoen toisella puolen tai vaikkapa Hollolan seurakunnassa. Toki Pielisensuun seurakunnan tarjoama asuntoetu oli mer-

---

234 JSKA II Cb 1 Kn kok ptk 20.12.1920 § 1; II Cc 1-2 Kv kok ptk 28.1.1921 § 3.

235 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 24.1.1923 § 1; II Cc 1-2 Kv kok ptk 23.3.1923 § § 4.

236 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 16.5.1922 §, 20.8.1924 § 1; II Cc 1-2 Kv kok ptk 22.5.1922 § 1, 30.11.1922 § 8.

237 JSKA II Cc 1-2 Kv kok ptk 15.12.1926 § 13.

238 JSKA II Cb 1 Kn kok ptk 11.12.1925 § 4 liite; II Cc 1-2 Kv kok ptk 18.12.1925 § 1.

239 Ryökäs 2005, 79.

240 JoMA JRA Ka 1Kert rk:n tilasta 1932-1936 synodaalikokousta 1937 ja kirkolliskokousta 1938 varten.

kittävä hyvinvointia ja turvallisuutta edistävä tekijä diakonissan elämässä. Lähdeaineiston perusteella ei kuitenkaan selviä, miksi diakonissojen palkkoja ei Joensuun seurakunnassa korotettu pitkään aikaan vuoden 1927 jälkeen. Kiintoisaa on, että samanlaista palkkapolitiikkaa harjoitettiin juuri noihin aikoihin myös Hollolan seurakunnassa.

Taulukko 7. Joensuun seurakunnan diakonissan korotetut kuukausipalkat 1919-1936²⁴¹

Vuosi	Kuukausipalkka (mk)	Ostovoima 2004 (€)
1919	350,00	118
”	450,00	152
1920	500,00	169
1921	700,00	189
1922	850,00	235
1923	1 000,00	275
1925	1 200,00	312
1927	1 325,00	346

Asuntopula diakonissan riesana

Erityisesti vuokra-asuntojen puute oli polttava ongelma Joensuun kaupungissa varsinkin 1920-luvun alkupuolella. Esimerkiksi talvella 1922 asunnottomia perheitä majoitettiin Louhelankadun makasiineihin ja sairaalan varistorakennuksiin. Kovimpien pakkasten aikaan lapsia sijoitettiin lastenkotiin ja Rantalan vaivaistaloon. Joensuu olikin vuonna 1930 kustannustasoltaan kalliimpi kaupunki kuin esimerkiksi Kuopio, Savonlinna tai Mikkeli. Yksi keskeisimpiä kustannustekijöitä Joensuussa olivat vuokrat.²⁴² Joensuun seurakunnan diakonissan velvollisuutena oli etsiä itselleen vuokra-asunto, mutta asuntopulan vuoksi diakoniatoimikunta avusti usein asunnon tiedustelussa. Vuonna 1924 tilanne oli erityisen huono, sillä diakoniatoimikunta päätti hätätilassa kääntyä kaupungin köyhäinhuoltohallituksen²⁴³ puoleen ja pyytää kama-

241 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 5.9.1919 § 2, 8.12.1920 § 1, 16.5.1922 § 1, 20.8.1924 § 1; II Cb 1 Kn kok ptk 22.7.1920 § 2, 20.12.1920 § 1, 4.9.1923 § 3, 17.10.1924 § 10, 11.12.1925 § 4 liite, 22.11.1932 § 3; II Cc 1-2 Kv kok ptk 28.11.1919 § 7, 26.7.1920 § 2, 28.1.1921 § 3, 30.11.1922 § 8, 5.12.1923 § 1, 22.10.1924 § 5, 15.12.1926 § 13, 13.12.1927 § 17.

242 Ahonen 1986, 194-196, 207.

243 Ahonen 1986, 216. Vuoden 1922 köyhäinhuoltoilaisissa 'vaivaishoidon' nimi muuttui virallisesti 'köyhäinhoidoksi' ja 'vaivaishoitohallituksesta' tuli 'köyhäinhuoltohallitus'.

ria kunnalliskodilta.²⁴⁴ Asuntoasia saatiin ilmeisesti sillä kertaa kuntoon, mutta diakoniatoimikunnan pöytäkirjoista ei käy ilmi, joutuivatko diakonissat ”kunnalliskodin asukeiksi”.

Diakoniatoimikunta pyrki parhaansa mukaan edistämään diakonissojen asuntoasia vetoamalla päättävään elimeen eli kirkkovaltuustoon. Vuonna 1925 kirkkovaltuustolle esitettiin toivomus, että seurakunnan tulisi järjestää diakonissoille ”kunnallinen asunto huonekaluineen”. Diakoniatoimikunnan huoleksi jäi selvittää, kuinka tarpeellista oli uusia diakonissa Sundellin leposohvan päällys, samoin kuin arvioida diakonissa Pesosen huonekalujen tarve. Seuraavana vuonna diakonissa Sundellille saatiinkin hankittua kirjoituspöytä, piironki ja kaksi tuolia 700-800 markalla (213 €). Diakonissat ilmaisivat 1920-luvun lopulla selkeän toiveensa saada asunto seurakunnan puolesta.²⁴⁵

Kaupunki avusti diakoniatointia muullakin tavoin kuin maksamalla vuosittaista palkkausavustusta. Diakoniatoimikunta kääntyi vuonna 1927 kaupungin viranomaisien puoleen puhelimen saamiseksi diakonissojen asuntoon, koska työn määrä kasvoi koko ajan. Tarvetta perusteltiin seurakunnan ja kaupungin välisellä yhteistyöllä. Kaupunkihan otti osaa diakonissojen palkkaukseen, kun sillä ei ollut omia ”kunnallisia kiertäviä sairaanhoitajattaria”. Diakoniatoimikunnan mielestä kaupunki – järjestämällä puhelinyhteydet – samalla palvelisi paremmin kuntalaisiaan. Perustelut vakuutivat kaupunginvaltuuston, ja diakonissat saivat kotipuhelimen heti seuraavan vuoden alussa. Vuonna 1936 Joensuun kaupunki hankki diakonissoille myös toisen puhelimen.²⁴⁶

Kirkkoneuvostossa kiinnitettiin vuonna 1935 huomiota siihen tosiseikkaan, että diakonissat joutuivat käyttämään asuntoaan myös sairaiden vastaanottohuoneena. Diakonissat asuivat yhteisessä asunnossa vuoteen 1936 saakka, jolloin he muuttivat kumpikin asumaan omaan piiriinsä. Diakonissojen hoitopiirien rajaksi oli vuonna 1926 määrätty Koskikadun sijaan Suvantokatu, koska eteläpiiri oli suurentunut Peltolan ”uudella kaupungin osalla”.²⁴⁷ Helpottaakseen diakonissojen liikkumista yleisessä sairaanhoidossa kaupunki hankki heille 1930-luvun vaihteessa polkupyörän. Diako-

---

244 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 5.9.1919 § 2, 27.8.1924.

245 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 26.4.1925 § 3, 17.11.1925 § 6, 13.4.1926 § 1, 25.11.1926 § 5, 30.10.1930 § 2.

246 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 22.11.1927 § 3; JKA Ca 37 Joensuun kaup.valt kok ptk 21.12.1927 § 151 esityslista, 150; JKA Ca 9 Terveystoimitus kok ptk 3.7.1936 § 85.

247 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 17.5.1926 § 4, 27.11.1935 § 5, 9.9.1936 § 1; JKA Ca 9 Terveystoimitus kok ptk 3.7.1936 § 85.

nissojen toimintapiiri oli laajentunut, koska Joensuuhun oli syntynyt uusia kaupunginosia. Esimerkiksi Hasanniemen ja Peltolan kaupunginosat olivat kaukana toisistaan, joten jalankulku oli rasittavaa ja samalla myös diakonissan työajan hukkaamista.²⁴⁸

Työ ja vapaa-aika – jos jälkimmäistä termiä edes on mielekästä käyttää – nivoutuivat diakonissan elämässä todennäköisesti kiinteästi yhteen. Yksityisyyttä joensuulaiselle diakonissalle tuskin suotiin kovin paljoa, ja kutsumusajattelulle se olikin tavallaan vierasta. Toisaalta voidaan kysyä, kertooko kirkkoneuvostossa käyty keskustelu ja diakonissojen muutto erilleen kenties jostakin muutoksesta diakonissojen kutsumusajattelussa 1930-luvulla.

Kuten jo aikaisemmin diakonissan palkkauksen yhteydessä on käynyt selville, diakonissoille maksettiin eräänlaista ”palkan lisää” kohonneen vuokratason vuoksi. Epäilemättä diakonissan oli varsinkin 1920-luvulla vaikea saada vuokra-asuntoa Joensuussa, minkä lisäksi tuntuvat vuokrankorotukset aiheuttivat hänelle ajoittain taloudellista turvattomuutta. Tällä saattoi taas olla hyvinkin kokonaisvaltainen vaikutus joensuulaisen diakonissan jaksamiseen. Diakoniatoimikunta pyrki toimimaan aktiivisesti diakonissojen asuntoasiassa, mutta kirkkovaltuusto ei myöntänyt ilmaista asuntoa diakonissoille.

Seurakunta- ja eläkemaksut

Joensuun seurakunta alkoi vuonna 1922 maksaa 600 markkaa (166 €) niin sanottua seurakuntamaksua jokaista Sortavalan laitoksesta tullutta diakonissaa kohden. Tuosta summasta 400 markkaa meni diakonissalaitokselle ja 200 markkaa diakonissojen eläkerahastoon. Sopimuksen syntymiseen vaikutti myös se, että ”muillakin vastaavilla laitoksilla on samat vaatimukset”.²⁴⁹ Taloudellisten ongelmien välttämiseksi diakonissalaitokset pyrkivät tiivistämään yhteistyötään 1920-luvun alussa. Tätä tarkoitusta varten oli vuonna 1921 perustettu diakoniatyön keskusvaliokunta.²⁵⁰ Sortavalan laitos pyrki parantamaan diakonissojen eläke-etuja, mikä *Erkki Kansanahon* mukaan johti aatteellisen eron pienenemiseen Sortavalan diakonissalaitoksen ja niin sanottujen fliedneriläisten laitosten välillä.²⁵¹

---

248 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 30.10.1930 § 2; JKA Ca 3 Terveystoimikunta kok ptk 7.11.1930 § 91; JKA Ca 40 Joensuun kaup.valt kok ptk talousarvio 1931 19.12.1930 § 154. Talousarvio-liite puuttuu.

249 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 10.4.1922 § 1; II Cc 1-2 Kv kok ptk 22.5.1922 § 1.

250 Kansanaho 1964, 197.

251 Kansanaho 1964, 140.

Kirkkovaltuusto hyväksyi vuonna 1926 Oulun diakonissakodin ja Joensuun seurakunnan ”välikirjan”, jossa diakonissakodin ehtona oli, että seurakunta maksaisi diakonissan kunnallis- ja kirkollismaksut ja vastaisi myös hänen lakimääräisen tapaturmavakuutuksensa ottamisesta vuotuisen 14 400 (3 764 €) markan palkan lisäksi. Seurakunnan vuosimaksu Oulun diakonissalaitokselle oli 500 markkaa (133 €).²⁵² Diakonissalaitoksille vuosina 1932-1936 maksetun vuosimaksun suuruus vaihteli Joensuun rovastikunnassa 500-900 markan (158-284 €) välillä.²⁵³ Käytännössä diakonissan ”verovapaus” toteutettiin palkankorotuksena kuten aiemmin on käsitelty.

Vuoden 1926 talousarviossa ”eläkelaitoksille” meneviä diakoniatyön maksuja oli kaiken kaikkiaan 1 100 markkaa (293 €).²⁵⁴ Kun Sortavalan laitos uusi sääntönsä vuonna 1925, niistä poistettiin monimutkaiset määräykset diakonissojen vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksista; sen sijaan alettiin viitata erityiseen diakonissojen eläkelaitokseen.²⁵⁵ Edellä mainittu kertonee siitä, että Joensuun seurakunnan diakoniatyön ja Sortavalan laitoksen väliset yhteydet olivat edelleen kiinteät ja läheiset 1920-luvulla; uudet ”sortavalalaiset” käsitteetkin omaksuttiin Joensuussa varsin nopeasti.

Diakonissa Halmeen eläkeanomus

Diakonissa Aliina Halme anoi vuonna 1929 vuosieläkettä Joensuun seurakunnalta. Olihan hänellä takanaan 19 vuoden työkokemus seurakunnassa vuosina 1899-1917. Halme koki uhranneensa ”parhaat voimansa” seurakunnan palvelukseen, ja nyt hän oli niin heikkona, ettei tullut toimeen ilman avustusta. Diakoniatoimikunta suhtautui periaatteessa myönteisesti anomukseen, sillä työskennellessään diakonissana Halme oli hoitanut tehtävänsä ”kiitettävällä ahkeruudella, tunnollisuudella ja taidolla”. Myös piirilääkäri S. F. Parviainen ja kunnanlääkäri O. A. Kosonen yhtyivät edellä mainittuun käsitykseen. Diakoniatoimikunta päätti kuitenkin ensi alkuun esittää kirkkoneuvostolle eläkesäännön laatimista seurakunnan työntekijöitä varten. Kunnallisella puolella sellainen oli jo voimassa ja vahvistettu myös Helsingin seurakunnissa. Diakoniatoimikunnan mielestä diakonissa Halmeelle voitaisiin aluksi maksaa vuosivapautusta, joka myöhemmin korotettaisiin eläkesäännön mukaiseksi vuosieläkkeeksi. Avustuksen suuruus olisi 50 prosenttia senhetkisistä diakonissan 12 000 markan (3

---

252 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 25.11.1926 § 5; II Cb 1 Kn kok ptk 30.11.1926 § 3; II Cc 1-2 Kv kok ptk 15.12.1926 § 13; II Dd 2 Srkk 1927-1931 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten.

253 JoMA JRA Ka 1 Kert rk:n tilasta 1932-1936 synodaalikokousta 1937 ja kirkolliskokousta 1938 varten.

254 JSKA II Cb 1 Kn kok ptk 11.12.1925 § 4 talousarviolite; II Cc 1-2 Kv kok ptk 18.12.1925 § 1.

255 Kansanaho 1964, 198.

088 €) vuosiansioista. Toimikunnan mielestä tämä vastasi suurin piirtein kunnallisen puolen sairaanhoitajille maksettavaa vuosieläkettä.²⁵⁶

Myös kirkkoneuvosto puolsi periaatteessa diakoniatoimikunnan esitystä. Kuitenkin sen mielestä diakoniatoimikunnan ehdottama 500 markan (129 €) kuukausieläke diakonissa Halmeelle oli liian suuri, sillä kirkonpalvelijallekaan ei ollut maksettu kuin 2 000 markkaa (515 €) vuodessa 36 vuoden työurasta. Lisäksi ei pystytty todistamaan, että Halmeen oli ollut pakko erota palveluksesta juuri sairauden takia. Kirkkoneuvoston mielestä Halmeen toimi ei myöskään varsinaisesti ollut seurakunnallinen, vaan hän oli työskennellyt yhdistyksen palveluksessa – joskin seurakunnan sisällä. Lisäksi diakonissa Halme oli ollut poissa seurakunnasta 12 vuotta, joten kohtuullista oli maksaa hänelle vain 150 markan (38,6 €) kuukausiavustus, mikä teki 1 800 markkaa (463 €) vuodessa. Eläkesäännön kehittämistä kirkkoneuvosto piti kannatettavana asiana.²⁵⁷ Mielenkiintoisena ja kysymyksiä herättävänä voidaan pitää kirkkoneuvoston käsitystä, että diakonissa Halme olisi työskennellyt seurakunnan sisällä toimivan yhdistyksen palveluksessa.

Kirkkovaltuusto oli omassa kokouksessaan yksimielinen siitä, että diakonissa Halmeelle kuului jonkinlainen avustus, koska hän oli ollut 18 vuotta seurakunnan palveluksessa. Kirkkoneuvoston esityksen lisäksi kokouksessa tehtiin kaksi muutakin ehdotusta. Rehtori Efraim Elo esitti 2 400 markan (618 €) vuotuista eläkettä, koska diakonissa Halmeella oli niin pitkä työura takanaan ja hän oli ollut seurakunnan päätoiminen työntekijä. Elon mielestä diakoniatyö oli vaatinut Halmeen kaiken ajan. Kuljettaja Nevalainen ehdotti 1 800 markan (463 €) vuosieläkettä vain seuraavaksi vuodeksi, jotta voitaisiin odottaa eläkeohjesäännön valmistumista. Äänestyksessä rehtori Elon ehdotus voitti puheenjohtajan äänellä. Lopullisessa äänestyksessä kirkkoneuvoston ehdotus kuitenkin sai eniten kannatusta. Täten kirkkovaltuusto päätti maksaa diakonissa Halmeelle ”1800 mk.. vuotuisen elinkautisen eläkkeen”. Yhtä mieltä oltiin myös siitä, että seurakunnan olisi luotava eläkeohjesääntö työntekijöitään varten. Eläkeasia ei kuitenkaan edennyt myöhemmin, sillä kirkkoneuvosto päätti seuraavan vuoden lopulla jättää pöydälle seurakunnan toimihenkilöitä koskevan eläkesäännön valmistamisen.²⁵⁸

---

256 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 20.11.1929 § 1.

257 JSKA II Cb 1 Kn kok ptk 27.11.1929 § 2. Kirkonpalvelija oli aikaisemmin esillä ollut Heikki Veistola.

258 JSKA II Cc 1-2 Kv kok ptk 13.12.1929 § 8; II Cb 1 Kn kok ptk 13.11.1930 § 15; Tuunanen 1986, 355. Filosofian maisteri Efraim Elo tuli tyttökoulun johtajaksi Thilda Beyrathin jälkeen vuonna 1925. Sivuseikkana mainittakoon, että Efraim Elo on tullut tunnetuksi 'Elon laskuopista'.

4. Seurakuntadiakonian työnkuva

Sairaanhoito - ”vierasta iestäkö?”

Joensuun seurakunnan palveluksessa olleet kaksi diakonissaa työskentelivät tutkittavalla kaudella entiseen tapaan kaupungin kiertävinä sairaanhoitajina, joilla ei ollut liiemmästi aikaa muuhun seurakunnalliseen työhön. Tämä oli diakoniatyön yleinen ilme koko Joensuun rovastikunnassa.²⁵⁹ Jo vuonna 1922 pidetyssä Savonlinnan hiippakunnan pappeinkokouksessa osanottajat ilmaisivat huolensa kyseisestä kehityksestä. Savonlinnan-Säämingin kirkkoherra tuomiorovasti Antti Villiam Kuusisto totesi alustuksessaan, että kaikki seurakuntatyö oli sekä yksilöiden että kansojen pelastamista synnin vallasta ja johtamista ”pimeydestä Jumalan kirkkauteen”. Diakonia, joka käsitti pyhäkoulutyön, rippikoulun jälkeen jatkuvan nuorisotyön sekä varsinaisen diakoniatoimen, oli yksi seurakuntatyön vakiintuneista työmuodoista. Kirkkolain pykälä 145 velvoitti kirkkoherrat diakoniatyöhön, mutta edelleenkään kaikissa seurakunnissa ei ollut diakonia tai diakonissaa. Kaiken lisäksi diakonissan tehtäviä ei useinkaan voitu suunnitella, koska hänen aikansa meni sairaanhoitoon. Tuomiorovasti Kuusisto korosti erityisesti diakoniatoimikunnan mutta myös piirihenkilöiden ja jopa seurakuntaväen osallistumista diakoniatyön suunnitteluun. Kuusiston mielestä seurakuntatyötä oli tehtävä ”suunnittelun eikä sattuman” mukaan.²⁶⁰ A. W. Kuusisto kuului niihin nuorkirkollisen ohjelman aktiivisiin toteuttajiin, joiden tavoitteena oli kohottaa yleistä kirkko- ja seurakuntatietoisuutta sekä aktivoida maallikoita vastuunkantamiseen seurakuntaelämässä. Kuusisto korosti myös sosiaalisen kristillisyyden merkitystä seurakuntatyössä.²⁶¹ Hiippakunnan papisto ilmeisesti ymmärsi, mihin nurinkurinen tilanne oli johtanut. Diakonissan arkipäivän työnkuva oli jotakin muuta kuin diakoniatyön alkuperäinen tavoite.

Oheinen tilasto (taulukko 6) osoittaa, että papiston ilmaisema huoli 1920-luvun alussa diakoniatyön painottumisesta liiaksi sairaanhoitoon ei ollut liioiteltu, sillä diakonissojen apua tarvitsevien köyhien ja sairaiden määrä yli kaksinkertaistui kyseisellä aikavälillä. Sen sijaan käyntikertojen määrä näyttää pysyneen suhteellisen vakiona

---

259 JSKA II Dd 2 Kert synodaalikokousta varten 1927, srkk 1927-1931 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten, kert piispantarkastusta varten Joensuussa 1931; JKA Db 2 Terveystietokortit vk 1933, 1934, 1935, 1936; JoMA JRA Ka 1 Kert rk:n tilasta synodaalikokousta varten 1927, kert rk:n tilasta 1932-1936 synodaalikokousta 1937 ja kirkolliskokousta 1938 varten; Rimpiläinen 1975, 79.

260 Savonlinnan hpk ppkptk 1922 alustukset, 28, 31; Godenhjelm 1927, 225.

261 Veikkola 2005, 600-601.

sairaanhoidoa saaneiden ihmisten määrän kasvusta huolimatta. Tämä lienee johtunut luonnollisesti siitä, että diakonissat joutuivat työtaakan kasvaessa entistä kriittisemmin arvioimaan käyntitarvetta voidakseen ainakin jollakin tavoin huolehtia kaikista apua tarvitsevista.

Vuosien 1917-1919 poikkeuksellisissa oloissa joensuulaiset olivat joutuneet kärsimään työttömyydestä ja elintarvikepulasta. Olosuhteet helpottuivat vähitellen kansalais sodan jälkeen, ja 1920-luvulla alkoi taloudellinen nousukausi. Joensuussa virisi vilkas rakennustoiminta, jolloin julkinen työttömyys lähes hävisi 1920-luvun puolimaissa. Tilanne kuitenkin muuttui vuonna 1930, jolloin yleismaailmallisen laman vaikutukset levisivät Suomeen. Työttömyys oli 1930-luvun alkuvuosina köyhyyden tärkein syy.²⁶² Taulukko 6 osoittaa taloudellisten suhdanteiden vaikutuksen joensuulaisen diakonissan työhön. Sairastavuuden huippu saavutettiin vuosina 1933-1934, jolloin myös työttömyys ja taloudellinen ahdinko olivat pahimmillaan Joensuussa. Diakonissa lienee pulan aikana kohdannut hyvin monisyistä hätää, jossa niin taloudelliset, sosiaaliset, henkiset kuin hengellisetkin tekijät kietoutuivat toisiinsa tavallisen joensuulaisen elämässä.

Hoitomaksua perittiin maksukykyiseltä asiakkaalta vuonna 1920 viisi markkaa (1,70 €) vuorokaudelta ja kolme markkaa (1 €) käyntikerralta.²⁶³ Kaksi vuotta myöhemmin ”yöhoidosta ja valvonnasta” alettiin periä 10 (2,77 €) tai 15 markkaa (4,15 €) sen mukaan, kumman summan asiakas halusi maksaa. Köyhät ihmiset saivat edelleen diakonissan hoidon ilmaiseksi. Tilityksen helpottamiseksi diakonissoille hankittiin shekkikirjat. Kirkkoneuvosto uskoi vuonna 1925 hoitomaksujen perimisen kirkonpalvelijan tehtäväksi. Ennen perimistä diakoniatöimikunta päätti diakonissan esityksen perusteella, ketkä asiakkaat olivat sen mielestä maksukykyisiä. Lopullisen laskutuksen suoritti seurakunnan rahastonhoitaja.²⁶⁴

Käyntikertojen perusteella (taulukko 8) entistä useampi diakonissan asiakkaista pystyi taloudellisen nousukauden vanavedessä maksamaan hoitonsa 1920-luvun lopulla. Huippu saavutettiin vuonna 1930, jolloin yli puolet diakonissojen hoitokäynneistä suuntautui maksukykyisten ihmisten luokse. Laman vaikutus alkoi purra vuonna 1931, jolloin varattomia asiakkaita oli taas enemmän kuin maksavia. On kuitenkin huomattava, että laman pahimpina vuosinakin noin 40 % diakonissan käyntikerroista

262 Ahonen 1986, 218, 224, 227. Joensuun väkiluku oli vuonna 1933 henkikirjojen mukaan 4 747 henkeä; työttömänä oli 384 kaupunkilaista.

263 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 20.2.1920 § 3,

264 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 16.5.1922 § 2, 8.3.1925 § 4; II Cc 1-2 Kv kok ptk 22.5.1922 § 1; II Cb 1 Kn kok ptk 11.11.1925 § 3.

oli maksullisia. Edellisen tutkittavan kauden lopullahan vain noin neljännes diakonis-
san asiakkaista oli ollut maksukykyisiä. Joensuulaisten taloudellisissa oloissa oli siis
ilmeisesti tapahtunut kohennusta.

Viipurin hiippakunnan piispa Erkki Kaila antoi vuonna 1931 toimittamassaan piis-
pantarkastuksessa Joensuun seurakunnalle tunnustusta erityisestä diakonisesta har-
rastuksesta. Piispa mainitsi eritoten diakonissojen tekemän työn, jota diakoniatoimi-
kunta tuki seurakunnan laupeudentyössä. Piispa Kaila lausui ”kaiken tunnustuksen ja
kiitoksen” diakonissojen työlle.²⁶⁵

Taulukko 8. Kahden diakonisissa apua saaneet sairaat Joensuussa 1926-1936²⁶⁶

<i>Vuosi</i>	<i>Hoidettujen ihmisten määrä</i>	<i>Käyntikerrat/ varakkaat</i>	<i>Käyntikerrat/ varattomat</i>	<i>Sairaskäynnit yht.</i>
1926	280	..	..	2 787
1927	384	1 456	1 732	3 188
1928	343	1 558	1 637	3 195
1929	412	1 571	1 574	3 145
1930	401	1 444	1 284	2 728
1931	410	1 184	1 675	2 859
1932	434	1 334	1 931	3 265
1933	585	1 174	1 918	3 092
1934	666	..	..	2 913
1935	439	..	..	2 674
1936	567	..	..	3 026

Diakonissojen apu lastensuojelulle

Vuoden 1922 köyhäinhuoltolaki korosti niin sanottua ehkäisevää köyhäinhuitoa. Las-
tenhuollossa tämä tarkoitti kotiaivustusten myöntämistä lasten huoltajille, jotta nämä
selviytyisivät kasvatustehtävästään. Kotiaivustusten ohella suosittiin – avohuollon
muotona – myös sijoitushoitoa yksityiskoteihin. Vasta sen jälkeen, jos nämä toimen-

²⁶⁵ JSKA II Cf 1 Pptk Joensuu 29-30.8.1931.

²⁶⁶ JSKA II De 1 Srkk 1926-1936; II Dd 2 Kert synodaalikokousta varten 1927, kert piispantarkas-
tusta varten 1931, srkk 1927-1931 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten. Kyseisen tilaston
luvut eivät aivan täsmää Olavi Rimpiläisen (1975, 80) esittämiin lukuihin. Seurakuntakertomusten
perusteella Rimpiläisen mainitsema vuosi 1929 olisikin todellisuudessa 1928. Rimpiläisen esittä-
missä käyntikertatiedoissa luvut ovat luultavasti vaihtaneet paikkaansa. Lisäksi ´maksavien asiak-
kaiden´ määrä vuonna 1932 olisi kertomusten mukaan 1334 – ei 1634 kuten Rimpiläinen ilmoittaa.
JKA Db 2 Terveystieteiden tutkimuskeskus 1931, 1933.

piteet eivät riittäneet, oli turvauduttava laitoshoittoon. Lastenkodit oli siis tarkoitettu niille apua tarvitseville lapsille, joita ei voitu sijoittaa yksityisperheisiin.²⁶⁷ Joensuun kaupungin ylläpitämä Niinivaaran lastenkoti siirrettiin vuonna 1920 Sirkkalan päärakennukseen ja kymmenen vuotta myöhemmin Lähtelän huvilaan Linnunlahdelle. Kaupungin lastenkotiin oli 1920-luvulla sijoitettuna keskimäärin 20 lasta.²⁶⁸

Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto järjesti vuonna 1922 lastensuojelupäiviä eri paikkakunnilla herättääkseen mielenkiintoa ja harrastusta lastensuojelutyöhön. Lastensuojeluliiton kirjelmän johdosta Savonlinnan hiippakunnan tuomiokapituli kehotti papistoa ottamaan lastensuojelutyön sopivalla tavalla esille saarnoissa.²⁶⁹ Erilaiset uskonnolliset ja hyväntekeväisyysjärjestöt olivat tehneet merkittävää lastensuojelutyötä jo 1800-luvulta lähtien. Näiden järjestöjen merkitys vain kasvoi kansalaisuuden jälkeisissä oloissa, esimerkiksi sotaorpokysymyksessä. Sophie Mannerheimin ja lastenlääkäri Arvo Ylpön yhteisesti vuonna 1920 perustama Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto pyrki keskusjärjestönä kokoamaan suojiinsa yksityisiä lastensuojelualan järjestöjä, mikä ei kuitenkaan poliittisista syistä täysin onnistunut.²⁷⁰

Mannerheimin lastensuojeluliiton Joensuun osasto tiedusteli keväällä 1925 toimikunnalta diakonissojen mahdollisuutta toimia sen rinnalla ”lasten sairashoitotyöhön sopivalla tavalla”. Koska diakonissat olivat ”työllä rasitetut”, toimikunta päätti pyytää lastensuojeluliiton johtokuntaa kääntymään ensin Joensuun terveystoimen puoleen. Mikäli tämä taho ei voinut auttaa, toimikunta palaisi käsittelemään kysymystä. Ennen asian käsittelyä se kuitenkin ensin tiedustelisi kaupunginlääkäriä mielipidettä diakonissan sopivuudesta kyseiseen tehtävään.²⁷¹

Mannerheimin lastensuojeluliitto tarvitsi sairaanhoitajien, kättilöiden ja myös diakonissojen apua lasten ja kouluikäisten terveydenhoidon kehittämiseksi. Uudenlaista työntekijää alettiin kutsua ”lastenhuoltajattareksi” tai ”huoltosisareksi”. Lastensuojeluliitto järjesti vuodesta 1921 lähtien lastenhoitokursseja eri paikkakunnilla, jotta kuntiin saataisiin lastenhuoltoon perehtyneitä kiertäviä sairaanhoitajia. Diakonissoille järjestetyn lastenhoitajakoulutuksen pituus oli neljä kuukautta.²⁷²

Syksyn 1925 diakoniatoimikunnan kokouksessa luettiin ”Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliiton Joensuun osaston” kirjelmä. Toimikunta päätti suostua kirjelmäs-

---

267 Pulma 1987, 162-163; Toikko 2005, 140-141.

268 Ahonen 1986, 216-217.

269 Savonlinnan hpk tklin kiertok 367/11.3.1922.

270 Pulma 1987, 187-188.

271 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 26.4.1925 § 2.

272 Sorvettula 1998, 121.

sä esitettyyn ehdotukseen, että diakonissat oman työnsä ohessa kiinnittäisivät erityistä huomiota pienten lasten hoitoon opastamalla ja neuvomalla äitejä lasten sairaustapauksissa sekä tarvittaessa auttamalla heitä myös terveiden lasten hoidossa. Samalla diakonissojen oli kuitenkin huolehdittava omasta jaksamisestaan ja siitä, ettei heidän varsinainen seurakunnallinen toimintansa siitä kärsisi. Diakonissojen oli raportoitava lapseen kohdistuvasta hoidosta kuukausittain Lastensuojeluliiton Joensuun osastolle. Diakonissat olivat oikeutettuja saamaan korvauksen paikallisosastolta keskinäisen sopimuksen perusteella.²⁷³

Panu Pulma toteaa lastensuojelun historiaa käsittelevässä tutkimuksessaan, että suunnitelmallisen yhteistyön käynnistyminen – sekä yksityisten järjestöjen välille että järjestöjen ja viranomaisten kesken – oli avainasemassa valtion ja kuntien lastensuojelupolitiikan onnistumisen kannalta.²⁷⁴ Diakonissat ilmeisesti nauttivat luottamusta Mannerheimin Lastensuojeluliiton piirissä ammatillisuutensa ja pitkäaikaisen kokemuksensa ansiosta. Joensuun seurakunnallinen diakonia oli varteenotettava ja haluttu yhteistyökumppani lastensuojelutyön vaativalla saralla. Todennäköisesti myös joensuulaiset diakonissat osallistuivat Mannerheimin Lastensuojeluliiton järjestämille lastenhoitokursseille, vaikka tämä ei käykään selville lähdetiedoista.

Varattomien jouluavustukset

Joensuun seurakunnallisen diakonian suurimpana yksittäisenä voimainponnistuksena oli edelleen jokavuotisen joulukeräyksen järjestäminen ja senjälkeinen avustusten jakaminen. Vuonna 1919 yhteiseen neuvonpitoon ”köyhäinjoulun vietosta” kutsuttiin muitakin Joensuussa toimivia kristillisiä yhdistyksiä. Perinteisesti diakoniatuimikunta keräsi listoilla rahaa jouluavustuksiin. Esimerkiksi vuonna 1923 yksi listoista suunnattiin Joensuun opettajakunnalle. Kerääjinä toimivat useimmiten seurakunnan diakonissat, mutta myös muita henkilöitä saattoi olla mukana. Vuonna 1926 käytössä oli kuusi keräyslistaa. Vuoden 1925 keräysalueita olivat Rantakatu, Torikatu, Kaupakatu, Kirkkokatu ja Koulukatu, sen sekä pohjois- että länsipuoli. Lahjoituksia jouluavustuksiin oli mahdollista tehdä entiseen tapaan joko ”rahassa tahi luonnossa”. Erityisesti pula-aikaan 1930-luvulla joulukeräykseen toivottiin lahjoitettavan paitsi ruokaa ja ruokatarpeita myös vaatteita ja kenkiä, koska niistä oli köyhissä perheissä puutetta.²⁷⁵

---

273 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 17.11.1925 § 4.

274 Pulma 1987, 188.

275 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 17.11.1919 § 3, 8.12.1920 § 2, 11.11.1921 § 2, 6.12.1923 § 1,

Avustukset jaettiin joulun alla – usein neljäntenä adventtisunnuntaina – rukoushuoneella järjestetyssä ”köyhien joulujuhlassa”. Vuonna 1920 avustuksia jaettiin 56 perheelle yhteensä 1 255 markkaa (424 €). Perhekohtainen avustussumma vaihteli 15-30 markan välillä. Jouluavustuksiin käytettiin keräystuoton lisäksi myös kannettuja kolehteja ja lahjoitusvarojen korkotuloja. Vuoden 1926 joulujuhlassa jaettiin avustusten lisäksi 200 kappaletta Sortavalan Evankelisen Seuran jouluaiheisia traktaatteja sekä Kotimaan ja Herättäjän joululehtiä; kumpaakin 25 kappaletta.²⁷⁶

Pula-aikana diakoniatoimikunta ryhtyi erityisiin toimiin hädässä olevien auttamiseksi. Lahjavarojen korkoja käytettiin entistä enemmän ”hätään joutuneitten avustamiseen”, ja adventtisunnuntaina kerättiin kolehteja erityisesti Joensuun työttömille. Diakoniatoimikunta korosti avustusten jakamisessa yhteistyön merkitystä kunnallisen köyhäinhoidon kanssa päällekkäisyyden estämiseksi ja avun kohdentamista kaikkein heikoimmassa asemassa oleviin kansalaisiin. Vuoden 1932 jouluavustusten jaosta diakoniatoimikunta totesi lyhyesti etukäteen: ”Lahjat jaetaan pääasiassa luonnossa”.²⁷⁷ Ilmeisesti pula-aikana vaatteiden ja elintarvikkeiden merkitys jouluavustusten jaossa korostui.

Oheista avustustilastoa (taulukko 9) tulkittaessa on otettava huomioon, etteivät jouluavustusten markkamäärät ole aivan suoraan verrannollisia. Todennäköisesti vuosien 1926-1929 jouluavustusvarat kuvaavat lähinnä listoilla kerättyä tuottoa. Vuodesta 1930 lähtien luvut sisältävät listakeräyksen tuoton lisäksi lahjoitusvarojen korkoja. Vuoden 1933 markkamääriin on listakeräyksen ja lahjoitusvarojen korkojen lisäksi arvioitu myös luontaistuotteina jaettujen elintarvikkeiden ja vaatteiden arvo. Vuonna 1933 korkotuottojen osuus jouluavustuksista oli 1 572 markkaa (496 €) eli noin 17 prosenttia²⁷⁸. Listakeräys kattoi siis suurimman osan jouluavustuksista. Tilastosta on havaittavissa, että pula-aika 1930-luvun alussa lisäsi jouluavun tarvitsevien määrää Joensuussa.

17.11.1925 § 2, 25.11.1926 § 4, 3.12.1928 § 4, 11.11.1931 § 3, 24.11.1932 § 1, 22.11.1933 § 2; Rimpiläinen 1975, 79.

276 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 15.12.1920 § 1, 6.12.1923 § 2, 25.11.1926 § 4, 20.11.1929 § 5, 18.12.1929 § 2; Rimpiläinen 1975, 79; JSKA II Cc 1-2 Kv kok ptk 30.9.1926 § 3, 13.12.1929 § 24.

277 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 11.11.1931 § 3, 24.11.1932 § 1; II De 1 Srkk 1931.

278 JSKA II De 1 Srkk 1933.

Taulukko 9. Jouluavustukset ja niitä saaneiden määrät Joensuun seurakunnassa 1926-1933²⁷⁹

Vuosi	Jouluavustusten rahallinen arvo (mk)	Ostovoima 2004 (€)	Avustuksia saaneita perheitä ja yksineläjiä
1926	6 325,00	1 686	145
1927	6 224,49	1 627	140
1928	5 510,00	1 410	122
1929	5 566,60	1 433	..
1930	6 872,65	1 919	137
1931	6 604,00	2 006	171
1932	6 870,00	2 115	172
1933	9 500,00	2 994	183

Vuodesta 1934 lähtien perinteistä joulukeräystä ja varattomien joulujuhlaa ei enää järjestetty, vaan jouluavustuksiin käytettiin lahjoitusvarojen korkoja. Kyseisenä vuonna korkotuloja käytettiin avustuksiin yhteensä 2 000 markkaa (642 €) ja vuonna 1936 2 500 markkaa (790 €). Vuoden 1934 jouluavustukset toimitettiin henkilökohtaisesti kunkin avunsaajan kotiin, mutta pari vuotta myöhemmin vastaavat avustukset olivat noudettavissa ”luonnossa” F. Horttanaisen liikkeestä.²⁸⁰ Pelkät raha-avustukset näyttävät nyt jääneen kokonaan pois. Samoin voi havaita, että joulukeräyksen jäätyä pois jouluavustuksiin oli käytettävissä huomattavasti vähemmän varoja kuin aikaisemmin.

Aikaisempien vuosien tapaan perunaa kasvatettiin kesäisin varattomille ihmisille kirkonmäen pellolla. Keväällä 1919 jaettiin edellisen kesän perunasatoa varattomille perheille yhteensä 56½ kappaa (256.48 litraa) kahden markan (0,68 €) kappahintaan. Saman vuoden jouluna perunoita lahjoitettiin niitä tarvitseville aivan ilmaiseksi.²⁸¹ Seuraavana vuonna diakoniatoimikunta ehdotti, että pastori Anselm Pärnäsen kellarissa säilytettävistä diakoniatoimelle kuuluvista perunoista käytettäisiin siemeniksi

279 JSKA II De 1 Srkk 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933; II Dd 2 Kertomus synodaalikonkokousta varten 1927, huomioita srkk:een 1922-1927 vuoden 1928 kirkolliskokousta varten, kert piispantarkastusta varten Joensuussa 1931; IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 20.11.1929 § 5; JoMA JRA Ka 1 Kert rk:n tilasta synodaalikonkokousta varten 1927.

280 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 20.11.1934 § 2, 27.11.1935 § 3, 8.12.1936 § 1; Rimpiläinen 1975, 79.

281 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 7.3.1919 § 5, 17.11.1919 § 6. Kappojen muuntamisessa on käytetty Turun yliopiston historian laitoksen ’mittojen muuntajaa’ (www.hum.utu.fi/historia/). Yksi kappaa on noin 4.58 litraa.

niin paljon kuin mahdollista. Diakoniatoimikunnan tarkoituksena oli jatkaa perunanviljelyä ”kirkkomäellä”, mikäli se katsottaisiin edulliseksi. Samassa yhteydessä esitettiin myös erityisen perunanviljelystä päättävän toimikunnan perustamista, johon kuului muiden muassa suntio Heikki Veistola.²⁸²

Tapahtumat saivat kuitenkin nopeasti uuden käänteen, kun kirkkoneuvosto vain kolmea päivää myöhemmin päätti antaa kirkkomäellä olevan diakoniatoimikunnan käytössä olleen viljelysmaan vuokralle, koska diakoniatoimikuntakaan ei ollut käyttänyt sitä hyväkseen. Ja pari päivää myöhemmin kirkkovaltuusto päätti välittömästi myydä diakoniatoimikunnan hallussa olleet perunat, kaiken kaikkiaan 10 kappaletta (45,8 litraa).²⁸³ Lähdetiedoista ei käy selville, miksi kirkkomäen perunanviljelystä luovuttiin niin dramaattisesti kuin edellä kuvattiin. Oudolta tuntuu kirkkoneuvoston näkemys diakoniatoimikunnan passiivisuudesta perunanviljelyasiassa, koska jälkimmäinen oli vasta tehnyt uuden ehdotuksen kirkkomäenpellon hyödyntämiseksi. Toisaalta yhtä oudolta vaikuttaa uuden päätöksenteosta vastaavan kirkollisen elimen, kirkkovaltuuston radikaali reagointi peruna-asiassa – kenties sen mielestä kirkkomäen perunanviljely ei ollut niin ”edullista”, kuten jo diakoniatoimikunta oli hieman ounastellut.

Työ- ja ompeluseurat – toiminta katkonaista

Diakoniatoimikunta aloitti vuonna 1921 niin sanotun työseuratoiminnan, jonka johdoon valittiin neiti Emilia Hällström. Diakoniarahaston varoilla oli tarkoitus hankkia raaka-aineita, joista kaupungin vähävaraiset voisivat työstää itselleen valmiita tuotteita. Ompelu- ja työseuralle, ”köyhien ompeluseuroille” myönnettiin jo ensimmäisenä ja samoin seuraavana toimintavuonna 500 markkaa (135 €) avustusta työaineiden ostoon.²⁸⁴ Vuodesta 1925 lähtien seurakunta varasi vuosittain talousarvioonsa edellä mainitun suuruisen määrärahan ”köyhien äitien ompeluseuralle”.²⁸⁵

Köyhien äitien ompelupiiri kokoontui talvisin kerran viikossa rukoushuoneella diakonissojen ja kahden toimikunnan jäsenen johdolla. Vuoden 1925 seurakuntakeretomuksen mukaan kyseisestä ompeluseurasta oli tullut hyvin suosittu, ja ompeluiltoihin pystyttiin ottamaan kerrallaan 20-25 äitiä. Seurakunta kustansi työtarvikkeet, ja äideillä oli mahdollisuus lunastaa valmiit työt puoleen hintaan itselleen. Ompeluseu-

282 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 12.5.1920 § 3.

283 JSKA II Cb 1 Kn kok ptk 15.5.1920 § 3; II Cc 1-2 Kv kok ptk 17.5.1920 § 8.

284 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 20.1.1921 § 1; II Cb 1 Kn kok ptk 8.3.1921 § 4, 3.4.1922 § 2, 15.12.1922 § 1; II Cc 1-2 Kv kok ptk 20.4.1921 § 5.

285 JSKA II Cb 1 Kn kok ptk 11.12.1925 § 4 liite; II Cc 1-2 Kv kok ptk 18.12.1925 § 1.

ran alkutaipaleella työiltoja pidettiin kahdessa jaksossa, mutta myöhemmin jouduttiin tyytymään yhteen jaksoon taloudellisen tilanteen vuoksi. Työn lomassa ompeluilloissa luettiin jotakin ”sopivaa” kirjaa ja nautittiin myös kahvia.²⁸⁶

Köyhien äitien ompeluseuralla oli vuonna 1927 kuusi ompeluiltaa, joissa oli mukana 26 äitiä. Seuraavana vuonna yhtä monessa kokoontumisessa oli 23 osanottajaa. Vuonna 1929 köyhille äideille tarkoitettuja ompeluiltoja ei enää järjestetty, vaan työtarvikkeet vaatteiden valmistamista varten jaettiin koteihin. Vuoden tauon jälkeen kirkollisissa asiakirjoissa esiintyy taas maininta, että vuonna 1930 Joensuun seurakunnassa toimi talvisaikaan varattomien äitien ompelupiiri.²⁸⁷ *Olavi Rimpiläisen* mukaan ompeluseuran toiminta muuttui katkonaiseksi, koska se ei enää ollut diakonissan hoidossa.²⁸⁸ Tämä pitää varmasti paikkansa, sillä ompeluseuran vetäminen oli osittain uskottu myös maallikoille eli diakoniatoimikunnan jäsenille. Todennäköisesti diakonissalla ei myöskään ollut aikaa paneutua ompeluseuran toimintaan aikaisempien vuosien tapaan, koska kiertävä sairaanhoito vei suurimman osan hänen työajastaan.

Papisto kunnallisessa köyhäinhoidossa

Vuonna 1922 voimaan tullut uusi köyhäinhoitolaki korosti aiempaa ”vaivaishoitoa” enemmän yhteiskunnan vastuuta heikompiosaisista. Lain mukaan vanhuksia tuli hoitaa ensisijaisesti kotona eli avohoidossa. Mikäli huoltoa ei enää voitu järjestää vanhuksen kotiin, kunnalliskodin tehtävänä oli tarjota hänelle suojaa ja turvaa. Joensuun uusi ensiluokkainen kunnalliskoti valmistui vuonna 1929 entiselle Koppolan tilalle kolmen kilometrin päähän kaupungista, minne se siirtyi Rantalan huonokuntoisesta kiinteistöstä.²⁸⁹

Joensuun kunnallinen köyhäinhoito perustui pitkälti juuri kunnalliskotijärjestelmään ja kotiaivustuksiin. Kunnalliskodin johto ja yleensäkin kunnallisen köyhäinhuollon viranomaiset suhtautuivat edelleen myötämieleisesti papiston eri laitoksissa järjestämään sielunhoitoon. Kunnallisen köyhäinhuollon henkeä luonnehdittiin kauttaaltaan kristilliseksi. Papistolla oli täysi vapaus järjestää hartaushetkiä kunnalliskodilla, silloin kun se halusi, ja kyytikin saattoi olla ilmainen. Papisto kävi noin seitsemän kertaa vuodessa kunnalliskodilla. Kunnalliskodin asukkailla oli lisäksi mahdollisuus

286 JSKA II De 1 Srkk 1925; II Dd 2 Kert piispantarkastusta varten Joensuussa 1925.

287 JSKA II De 1 Srkk 1927, 1928; 1929; II Dd 2 Kert piispantarkastusta varten Joensuussa 1931.

288 Rimpiläinen 1975, 79.

289 JSKA II Dd 2 Srkk 1927-1931 synodaalokokousta ja kirkolliskokousta varten; Ahonen 1986, 216-217, 221; Toikko 2005, 141.

kuunnella jumalanpalveluksia radion välityksellä joka sunnuntai.²⁹⁰ Yleisradiohan alkoi lähettää jumalanpalveluksia jo vuonna 1926. Radioaamuhartauksien lähetykset aloitettiin kuusi vuotta myöhemmin, ja ensimmäinen radioitu iltahartaus välitettiin suomalaiskoteihin vuonna 1938.²⁹¹

Vuonna 1922 voimaan astuneen köyhäinhoidon lakimuutoksen jälkeen Joensuun seurakunnan papeille ei enää ilmoitettu kunnallisista köyhäinhoitolautakunnan kokouksista, eikä heitä myöskään valittu niiden jäseniksi ennen vuotta 1934. Vuoden 1927 seurakuntakertomuksessa todettiin hieman arvoituksellisesti, että papisto luultavasti olisi ollut tervetullut ”köyhäinhoitokokoukseen”. Joensuun kirkkoherra Anselm Pärnänen toimi jälleen köyhäinhoitolautakunnassa vuosina 1934-1936 – nyt varapuheenjohtajana.²⁹² Ylipäänsä Joensuun rovastikunnassa ei oikein annettu seurakuntien papistolle mahdollisuutta osallistua kunnalliseen köyhäinhoitoon, vaikka varsinkin kunnalliskotien johto suhtautui myötämielisesti pappien laitoksissa tekemään sielunhoitotyöhön.²⁹³

Vuoden 1922 köyhäinhoitolain tultua voimaan kunnallinen, kehittyvä sosiaalihuolto todennäköisesti haki omaa paikkaansa ja identiteettiään suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämän uuden identiteetin kuvaan ei välttämättä kovin hyvin istunut ajatus kirkkoherroista köyhäinhoitolautakuntien ”merkittävänä” jäsenenä. Kyse oli siis edelleen siitä eriytymisprosessista kaupungin ja seurakunnan toimintojen välillä, joka oli alkanut vuoden 1879 vaivaishoitoasetuksen jälkeen. Tällöinhän vaivaishoito siirrettiin seurakunnalta kaupungin hoidettavaksi.

5. Diakoniatyön irtautuminen kiertävästä sairaanhoidosta

Turhautumisen ensi merkkejä

Joensuun seurakunnan kirkkoneuvosto kääntyi jo vuonna 1923 kaupungin kunnallishallinnon puoleen pyytäen tätä perustamaan kunnallisen kiertävän sairaanhoitajan

---

290 JSKA II Dd 2 Kert piispantarkastusta varten Joensuussa 1925, kert synodaalikokousta varten 1927, srkk 1927-1931 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten, srkk 1932-1936 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten.

291 Nieminen 2001, 14, 36, 39; Mustakallio 2000, 194. Radioitujen jumalanpalvelusten ilmoitetaan alkaneen vuonna 1927.

292 JSKA II Dd 2 Kert piispantarkastusta varten Joensuussa 1925, huomioita srkk:een 1922-1927 vuoden 1928 kirkolliskokousta varten, srkk 1927-1931 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten, srkk 1932-1936 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten.

293 JoMA JRA Ka 1 Kert rk:n tilasta 1932-1936 synodaalikokousta 1937 ja kirkolliskokousta 1938 varten.

toimen, jotta seurakunta vapautuisi toisen diakonissan palkkaamisesta.²⁹⁴ Seurakunnan asiakirjoista ei käy selville mitään tarkempaa perustelua ehdotuksen tekemiselle. Myös kaupungin virkamiesten asiasta mahdollisesti käymä keskustelu ja kaupungin seurakunnalle antaman vastauksen sisältö jäävät hämärän peittoon. Joitakin oletuksia ja päätelmiä voidaan kuitenkin tehdä. Todennäköisesti seurakunnalle ja sen diakoniatyölle oli käynyt raskaaksi kahden diakonissan palkkauksesta huolehtiminen. Kaupunkihan ei ollut maksanut avustusta vuoden 1920 jälkeen. Tilanne oli diakonia-toimikunnan näkökulmasta nurinkurinen myös siksi, ettei sillä ollut asiantuntemusta johtaa diakonissojen hyvin sairaanhoitopainotteista työtä. Asian jatkokehitys seuraavina vuosina oli mielenkiintoinen. Kaupunki ei suostunut perustamaan kunnallista kiertävän sairaanhoitajan virkaa, mutta alkoi heti seuravana vuonna 1924 maksaa – kuten jo aikaisemmin on todettu – seurakunnalle vuosiavustusta toisen diakonissan palkkaukseen. Asiat lienevät olleen kytköksissä toisiinsa.

Edellä käsitellyn kirkkoneuvoston vuonna 1923 tekemän ehdotuksen tarkoituksena oli siis pienentää diakoniatyön kustannuksia. Ehdotuksen taustalla saattoi kuitenkin jo tässä vaiheessa olla taloudellisten tarkoituksien lisäksi myös diakonissan työn sisällön muuttamiseen liittyviä motiiveja. Kirkollisista asiakirjoista ei käy selville, mikä oli tuolloin Sortavalan laitoksen mahdollinen vaikutus kirkkoneuvoston ehdotukseen. On kuitenkin luultavaa, että diakonissan työnkuva haluttiin Joensuussa muuttaa paremmin vastaamaan diakoniatyön alkuperäisiä tavoitteita. Se olisi onnistunut irtautumalla yhteistyöstä kaupungin kanssa. Samalla diakoniatyön päättäjät halusivat omalta osaltaan myös vaikuttaa kunnallisen terveydenhuollon kehittymiseen Joensuussa.

Samoihin aikoihin 1920-luvun alussa Sortavalan diakonissalaitoksessa alettiin valmistella uutta diakoniaohjesääntöä seurakunnille. Yhteiskunnan ottaessa entistä enemmän vastuuta sairaanhoidosta diakonissan työ oli muuttumassa entistä enemmän kasvatus- ja huoltotyöksi. Diakonissalaitoksessa kirkon varsinaiseksi tehtäväksi katsottiin henkisen hädän torjuminen. Toisaalta Sortavalan laitoksessa pyrittiin kiinnittämään huomiota myös sairaanhoitajien koulutuksen kehittämiseen. Seurakunnille laadittu uusi ohjesääntöehdotus valmistui vuonna 1925. Diakonissan työohjeista toinen oli tarkoitettu huoltodiakoniaa ja toinen sairaanhoitoa varten.²⁹⁵

Joensuun seurakunnan diakoniatöimikunnalla oli jotakin tietoa uuden ohjesään-

---

294 JSKA II Cb 1 Kn kok ptk 19.10.1923 § 2.

295 Kansanaho 1964, 197-198.

nön sisällöstä ja valmistumisesta jo kevättalvella 1925. Tuolloin Joensuussa oli käymässä Suomen Kirkon Sisälähetysseuraa edustanut ja Sortavalan laitoksen johtajana toiminut pastori Frans Ludvig Tarmo, jolta saatiin ”sisäpiiritietoa” asiasta. Joensuun seurakunnan pappilassa pidetyssä kokouksessa korostettiin, että diakonissojen oli saatava toimintaansa varten ohjesääntö. Ennen oman laatimista päätettiin kuitenkin odottaa tekeillä olevaa diakonissalaitoksen malliohjesääntöä.²⁹⁶

Sortavalan diakonissalaitoksen ”huoltolinja”

Sortavalan diakonissalaitoksessa jatkettiin 1920-luvun lopulla ja 1930-luvulla keskustelua diakonissan työnkuvasta. Vuonna 1929 valtio säätöi lain, joka yhtenäisti sairaanhoitajien koulutuksen. Koulutuksen tuli kestää kolme vuotta, ja sitä annettaisiin vain tietyissä siihen tarkoitukseen hyväksytyissä sairaaloissa. Lääkintöhallitus alkoi valvoa kaikkia diakonissalaitoksia. Sortavalan laitoksessa annettua sairaanhoidon koulutusta pyrittiin pidentämään ja kehittämään, mutta tästä huolimatta diakonissat eivät saaneet muiden laitosten tapaan täydellistä sairaanhoitajan pätevyyttä 1930-luvulla. Tosin lääkintöhallituksen luetteloissa merkityillä Sortavalan diakonissoilla oli oikeus työskennellä kiertävinä sairaanhoitajina. Vasta vuonna 1947 he saivat täyden pätevyyden sairaanhoitajan tehtäviin.²⁹⁷

Toisaalta Sortavalan diakonissalaitoksessa vahvistui käsitys diakonissan toimen alkuperäisestä seurakunnallisesta luonteesta. Erityisesti Otto Aarnisalo ja Jenny Ivalo olivat edustaneet tätä kantaa jo alusta lähtien. Diakonissan työ ei saanut jäädä pelkäksi sairaanhoidoksi, vaan sen oli oltava ennen kaikkea seurakunnallista diakoniaa. Sortavalan laitoksessa alkoikin vuonna 1933 toimia sairaanhoitolinjan ohella niin sanottu huoltolinja, joka koulutti huolto- eli seurakuntasisaria. Huoltosisaren tehtäviin kuului hengellinen työ, sielunhoito sekä huolenpito vammaisista, vakavasti sairaista, vanhuksista, lapsista ja nuorista; ylipäänsä huolehtiminen sellaisista ihmisistä, joista muut tahot eivät välittäneet. Tarkoituksena oli niin hengellisen kuin ruumiillisenkin avun tarjoaminen sitä tarvitseville. Huoltolinjan heikkoutena oli kuitenkin sen epämääräisyys, ja lisäksi niin papit kuin seurakuntalaisetkin odottivat diakonissojen keskittyvän lähinnä sairaanhoitoon.²⁹⁸

Kun diakoniatyön tulevaisuudesta ja kehittämisestä keskusteltiin vuonna 1932 pidetyssä Viipurin hiippakunnan pappeinkokouksessa, Joensuun kirkkoherra Anselm

296 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 8.3.1925 § 3; SKSLS kert 1922, 31; Kansanaho 1964, 199.

297 Kansanaho 1964, 281, 283-286, 290, 294; Sorvettula 1998, 219; Mustakallio 2002, 216.

298 Kansanaho 1964, 290-295; Mustakallio 2002, 216.

Pärnänen totesi omassa puheenvuorossaan:

Minusta nykyisen järjestelmän suurimpana heikkoutena on se, että koko sisarten toiminta menee siihen, mikä kuuluisi kunnallisille kiertäville sairaanhoitajattarille. Olisi tärkeätä, että huoltotoimintaan valmistaminen tulisi sisarten kasvatuksen kohteeksi.²⁹⁹

Pärnäsen puheenvuoron perusteella ei jää epäselväksi, mihin suuntaan joensuulaista diakoniaa kirkkoherran mielestä oli kehitettävä. Joensuun seurakunnan paimen asettui selkeästi tukemaan sortavalalaista huoltodiakonianäkemyä.

Ehdotus kiertävän sairaanhoitajan järjestelmän muuttamiseksi

Joensuun seurakunnan diakonissat ehdottivat vuonna 1929 kaupungille, että se hankkisi sairaanhoidolle parit. Diakoniatoimikunta katsoi niiden hankinnan kuuluvan kaupungille, koska kyse oli lähinnä sairaanhoidon välineistä. Loppujen lopuksi kuitenkin seurakunta itse kustansi tohtori Kososen esityksestä sekä parit että desinfioimiskaapin diakoniatyölle. Välineiden hankkimiseen varattiin 1 000 markkaa (257 €).³⁰⁰ Tämä esimerkki osoittaa, ettei työnjako Joensuun kaupungin ja seurakunnallisen diakonian välillä ollut aivan ongelmatonta. Erimielisyyttä saattoi syntyä aivan käytännön tasolla, esimerkiksi kustannusten jakamisesta.

Koska diakoniatoimikunnan kaupungille vuonna 1923 tekemä ehdotus ei ollut tuottanut tulosta, se nosti vuonna 1930 uudelleen esille kysymyksen kiertävien sairaanhoitajien työn järjestämisestä Joensuussa. Kaupungin terveydenhoitolautakunnalle osoittamassaan kirjeessä diakoniatoimikunta totesi, ettei se enää voinut puoltaa silloista kiertävien sairaanhoitajien järjestelmää. Toimikunnan mukaan tämä tärkeä kunnallinen työ oli jaettu ”kahden isännän kesken”. Aikaisemmin tämä järjestelmä oli ”jotenkin” ollut puollettavissa, mutta sairaanhoidollisen työn lisääntyttyä diakonissoille ei jäänyt enää aikaa suorittaa ”myös varsinaista diakonissa-kutsumustaan”. Seurakunnallinen työ kuten köyhien vanhusten auttaminen ja työ lasten hyväksi oli jäänyt aivan syrjään. Toimikunta ehdotti vanhan järjestelmän lakkauttamista ja sitä, että kaupunki ottaisi kokonaan vastuulleen kiertävien sairaanhoitajien työn ja palkkauksen. Toimikunnan mukaan seurakunnan diakonissat voisivat halutessaan siirtyä kaupungin palvelukseen, ja seurakunta palkkaisi uuden työntekijän.

299 Viipurin hpk ppkptk 1932, 87; Kuopion hpk ppkptk 1962 muistosanat, 56. Anselm Pärnänen toimi lääninrovastina vuosina 1926-1953.

300 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 12.12.1929 § 1, 18.12.1929 § 1; II Cc 1-2 Kv kok ptk 13.12.1929 § 14.

Kaupungin toivottiin tarjoavan diakonisoille ilmaisen asunnon. Diakoniatoimikunta ehdotti uuteen järjestelmään siirtymistä vuoden 1931 alussa.³⁰¹ Sanankäänteistä on huomattavissa, että pelkkä sairaanhoito diakonian sisältönä alkoi joensuulaisen diakoniaväen piirissä tuntua entistä vieraammalta. Diakoniatoimikunta katsoi sairaanhoidon selkeästi kuuluvan kunnallisen puolen toimialaan, kun taas diakonian todellinen kutsumus oli jossakin muualla kuin sairaanhoidossa. Sana ”jotenkin” viittaa siihen, että diakoniatoimikunta oli joutunut jo pitkän aikaa olemaan hieman vastahakoisesti yhteistyössä kaupungin kanssa.

Diakoniatoimikunta perusteli kahden kiertävän sairaanhoitajan tarvetta lähettämällä terveydenhoitolautakunnalle tilaston diakonisojen vuosina 1926-1929 hoitamista sairaista. Loppuperustelussa se totesi yksiselitteisesti, että lukuun ottamatta pakollisia diakonissan lomakausia ”ei millään tavalla olisi tultu toimeen sairashoidossa yhdellä diakonissalla”.³⁰²

Terveydenhoitolautakunta ei kuitenkaan voinut hyväksyä ehdotusta vedoten kaupungin terveydenhuollon taloudelliseen tilanteeseen. Kaupungille tuottivat lisää kustannuksia erityisesti Kontioniemen ”kansankeuhkotautiparantolan” osuusmaksut ja kaupungissa toteutettu laajamittainen tuberkuloositarkastus. Itse järjestelmän muuttamiseen terveydenhoitolautakunta suhtautui myönteisesti, mutta ajankohta ei ollut sen mielestä otollinen. Se ehdotti diakonisojen toimien uudelleen järjestelyn toteuttamista vasta vuoden 1932 alussa.³⁰³ Edellä mainittu Kontioniemen parantola perustettiin juuri vuonna 1930. Ylipäänsä Suomeen rakennettiin 1930-luvulla useita tuberkuloosiparantoloita. Keuhkotuberkuloosi oli ennen toista maailmansotaa erityisesti nuorten tauti, joten sillä oli merkittävä vaikutus kansakunnan tulevaisuuteen.³⁰⁴ Nykyaikaisin käsittein voisi todeta, että laitoshuollon kehittäminen asetettiin vuonna 1930 etusijalle joensuulaisessa terveydenhoitopolitiikassa. Kaupungin taloudellisia resursseja kohdennettiin erityisesti uhkaavana koetun tuberkuloosin vastustamiseen. Toisaalta kyse oli osittain myös laitos- ja avohuollon saamasta erilaisesta arvostuksesta. Eihän avohuollon kiertävää sairaanhoitoa arvostettu samalla tavoin kuin muuta sairaanhoitoa, kuten jo aiemmin on käynyt ilmi.

---

301 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 30.10.1930 § 2; II Dd 2 kert piispantarkastusta varten Joensuussa 1931; JKA Ca 3 Terveydenhoitolk kok ptk 7.11.1930 § 91.

302 JKA Ca 3 Terveydenhoitolk kok ptk 7.11.1930 § 91, ote dtmk:n ptk:sta.

303 JKA Ca 3 Terveydenhoitolk kok ptk 7.11.1930 § 91, kirjekopio dtmk:lle 10.11.1930; JKA Db 2 Terveydenhoitolk vk 1930; Ahonen 1986, 231.

304 Mustaniemi 1996, 116, 123-124.

Pulakausi - taloudelliset reunaehdot

Keväällä 1931 diakoniatoimikunta pyrki kirjeitse kiirehtimään asian etenemistä kaupungin hallintoelimissä, jotta se ehtisi irtisanoa diakonissat kolmen kuukauden irtisanomisaikaa noudattaen. Terveystoimikunta puolsi kaupunginhallitukselle antamassaan lausunnossa diakoniatoimikunnan esitystä ja katsoi diakonissojen vuosittain perusteella kaupungissa olevan työtä kahdelle sairaanhoitajalle. Terveystoimikunta suunnitteli, että toinen diakonissa tulisi ”tuberkuloosihuoltotoimiston³⁰⁵” työntekijäksi. Terveystoimikunta oli valmis ottamaan molemmat diakonissat ”paikallisiin oloihin perehtyneinä” kaupungin palvelukseen.³⁰⁶

Vuoden loppupuolella diakoniatoimikunta kuitenkin sai tiedon, ettei kaupunki sillä erää ollut halukas kiertävien sairaanhoitajien toimien uudelleen järjestelyyn pulajan vuoksi. Tällaiseen uudistukseen ei voitu säästösyistä ryhtyä. Kaupunginjohtaja Armo Pyhälä oli ehdottanut hankkeen lykkäämistä kunnes ajat parantuisivat. Toimikunta suostui kaupungin pyyntöön, mutta vaati kaupunginhallitusta mitä pikimmiten tilanteen niin salliessa ryhtymään toimiin uuden järjestelmän luomiseksi.³⁰⁷

Kiertävien sairaanhoitajien määrä

Vuodet kuluivat, mutta kaupunki ei ryhtynyt mihinkään toimiin ottaakseen kiertävät sairaanhoitajat omiksi työntekijöikseen. Vuoden 1935 lopulla diakoniatoimikunta uudisti ehdotuksensa järjestelmän muuttamiseksi. Kärsivällisesti se totesi, että ellei kaupunki ”vieläkään” voinut ryhtyä uusiin järjestelyihin, sen oli kuitenkin kustannettava diakonissoille asunnon yhteyteen erillinen vastaanottohuone.³⁰⁸ Terveystoimikunta ei pitänyt mahdollisena eikä enää tarpeellisena perustaa kahta kunnallisen kiertävän sairaanhoitajan tointa, koska kaupungissa oli työskennellyt terveystoimikunta vuodesta 1929 lähtien. Hän toimi ”Kenraali Mannerheim’in Lastensuojeluliiton” paikallisosaston palveluksessa lasten neuvonta-aseman hoitajana mutta myös kaupungin palkkaamana ”kouluhoitajattarena”. Terveystoimikunnan mielestä erityisesti kansakoulujen oppilaat sekä lapsiperheet olivat siirtyneet terveystoimikunnan hoitettaviksi. Lisäksi lautakunnan mielestä toisen kiertävän sairaanhoitajan tarvetta voi-

---

305 Sorvettula 1998, 117. Jo vuonna 1924 12:ssa Suomen kaupungissa oli huoltotoimisto, jossa työskenteli sairaanhoitaja.

306 JKA Ca 4 Terveystoimikunta kok ptk 1.6.1931 § 62; Ahonen 1986, 231. Kaupunki joutui kuitenkin taloudellisista syistä luopumaan huoltotoimiston perustamisesta.

307 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 11.11.1931 § 2; Ahonen 1986, 50. Armo Pyhälä toimi Joensuun kaupunginjohtajana vuosina 1930-1951.

308 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 27.11.1935 § 5.

taisiin vähentää siirtämällä poliklinikkahoito kaupunginsairaalaan. Näin ollen diakonissat eivät tarvitsisi erillistä vastaanottohuonetta. Puoltaessaan vain yhden kiertävän sairaanhoitajan viran perustamista terveydenhoitolautakunta vetosi erityisesti teettämäänsä selvitykseen vastaavien työntekijöiden määrästä muissa pienissä ja keskisuurissa kaupungeissa.³⁰⁹ Edellä käsitellystä episodista käy hyvin selville se, mihin jo aiemmin on kiinnitetty huomiota: avoterveydenhuollossa pyrittiin 1930-luvulle tultaessa yhdistämään eri ammattinimikkeiden työnkuvia. Kunnallinen terveydenhuolto oli eräänlaisessa käymistilassa ja uusien haasteiden edessä. Uusia ratkaisuja, toimintamalleja ja uudenlaista koulutusta haettiin vanhentuneiden sijaan.

Mannerheimin Lastensuojeluliitto oli alkanut kouluttaa terveystyöntekijöitä jo vuonna 1924. Liiton palveluksessa oli yli 200 terveystyöntekijää vuonna 1931, jolloin heidän koulutuksensa siirtyi valtion vastuulle. Lastensuojeluliitto teki pioneerityötä myös kouluterveydenhuollon alalla. Sen kursseilta valmistui 79 ”kouluhoitajataria” vuosina 1922-1928.³¹⁰

Diakoniatyöntekijöiden mielestä terveystyöntekijöiden työtaakkaa ei kuitenkaan enää voinut lisätä. Toiseksi toimikunta katsoi viitaten terveydenhoitolautakunnan tekemään selvitykseen, ettei määräävänä tekijänä voinut olla pelkästään kaupungin koko ja asukasluku. Varakkaampien kaupunkien asukkaat saattoivat käyttää yksityishoitajia, kun taas Joensuun kaltaisilla paikkakunnilla tarvittiin köyhyyden vuoksi enemmän yleisiä hoitajia. Sitä paitsi useissa terveydenhoitolautakunnan mainitsemisissa kaupungeissa kunnallisen sairaanhoitajan lisäksi myös seurakunnan diakonissa teki hoitotyötä. Toimikunta oli laatinut tilaston diakonissan vuosittaisista sairaanhoitokäynneistä (taulukko 10). Se osoitti, ettei työvoiman vähentäminen ollut perusteltua.³¹¹

---

309 JKA Ca 8 Terveydenhoitoltk kok ptk 12.12.1935 § 112; JKA Db 2 Terveydenhoitoltk vk 1933; JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 26.2.1936 § 1; Ahonen 1986, 230. Joensuun ensimmäinen terveystyöntekijä oli Gunvor Castrén. Mustaniemi 1998, 268. Ensimmäinen kaupungin oma terveystyöntekijä aloitti työnsä vasta 1940-luvulla.

310 Sorvettula 1998, 122-123, 126-127.

311 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 26.2.1936 § 1.

Taulukko 10. Diakoniatoimikunnan vuonna 1936 laatima selvitys diakonissan sairaanhoitokäynneistä³¹²

<i>Vuosi</i>	<i>Hoidettuja sairaita</i>	<i>Käyntejä varakkaiden luona</i>	<i>Käyntejä varattomien luona</i>
1929	343	1 637	1 552
1930	401	1 444	1 284
1932	434	1 334	1 931
1934	666	1 123	1 790
1935	439	1 245	1 434

Diakoniatoimikunta totesi, että mikäli kaupunki tyytyisi vain yhden kiertävän sairaanhoitajan palkkaamiseen, kyse olisi ”taka-askeleesta”, sillä hoidettavien määrä oli vuosittain kiistatta kasvanut. Diakoniatoimikunnan mielestä järjestely tulisi herättämään tyytymättömyyttä erityisesti vähävaraisissa perheissä mutta myös varakkaamissa, koska kaupungissa oli pulaa yksityishoitajista. Toimikunta vetosi monivuotiseen kokemukseensa kyseisessä asiassa. Nykyaikainen kehitys vaati kiertävien sairaanhoitajien toimien täydellistä ja perusteellista uudelleenjärjestelyä. Toimikunta ehdotti terveydenhoitolautakunnalle asian viemistä eteenpäin kaupunginvaltuustoon. Seurakunta halusi irtautua sairaanhoidosta ja palkata ”varsinaisia tarpeitaan enemmän silmälläpitäen itselleen seurakunnallisen huoltotyöntekijän”. Ellei näin tapahtuisi, diakoniatoimikunta katsoi joutuvansa jatkamaan vanhaa käytäntöä. Diakoniatoimikunta kuitenkin hyväksyi niin sanottujen kirurgisten tapausten siirron kaupungin sairaalan hoitajien vastuulle.³¹³ Edellä mainitun perusteella diakoniatoimikuntaa ei voi syyttää ainakaan yhteiskunnallisen analyysin ja argumentoinnin puutteesta. Joensuulainen diakonia oli 1930-luvun alkupuolella oman vastuunsa tiedostavaa, rohkeasti ulospäin suuntautuvaa ja kantaa ottavaa.

Keväällä 1936 terveydenhoitolautakunta ilmoitti, ettei sen mielestä ollut kuitenkaan riittävää syytä viedä diakoniatoimikunnan ehdotusta kaupunginvaltuuston käsiteltäväksi, vaikka se suhtautuikin myönteisesti diakonissojen toimien kunnallistamiseen. Nyt se perusteli kielteistä kantaansa voimakkaasti taloudellisilla seikoilla, sillä uudessa järjestelyssä kaupunki olisi joutunut maksamaan myös toisen kiertävän sai-

312 JKA Ca 46 Joensuun kaup.valt kok ptk 20.11.1936 § 105 yleisliite, 116; Rimpiläinen 1975, 80.

Rimpiläinen ilmoittaa varakkaiden luokse vuonna 1932 tehtyjen hoitokäyntien määräksi 1 634.

Seurakuntakertomukset (viite 32) tukevat käsitystä, että oikea luku olisi 1 334.

313 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 26.2.1936 § 1.

raanhoitajan palkan. Lisäksi lautakunnan mielestä diakonisojen työ tulisi helpottumaan tulevaisuudessa, koska osa aikaisemmin kotona annetusta hoidosta oli siirretty kaupunginsairaalaan.³¹⁴

Kunnallinen kiertävä sairaanhoito

Vielä syksyllä 1936 terveydenhoitolautakunta esitti kaupunginvaltuustolle yhden kunnallisen kiertävän sairaanhoitajan toimen perustamista. Tällöin diakoniatoimikunta päätti ottaa yhteyttä kaupunginvaltuustoon. Se vaati, että kaupungin oli vuoden 1937 alusta lähtien järjestettävä yksin kiertävä kunnallinen sairaanhoito, jotta diakonia voisi ”toimittaa yksinomaan sitä seurakunnallista huoltotyötä, mikä seurakunnalle kuuluu”. Diakonisojen työ oli olosuhteiden pakosta muuttunut varsinaiseksi sairaanhoitotyöksi, joka vei kaiken heidän aikansa. Seurakunnalliseen huoltotyöhön ei jäänyt aikaa. Tämän lisäksi oli epäjohdonmukaista, että diakoniatoimikunnasta oli tullut ”jonkunlainen syrjässä oleva päättökatoja”, jolla kyllä oli vastuu, mutta joka ei joutunut, järjestellyt eikä valvonut diakonisojen työtä. Tilanne oli toimikunnan mielestä täysin luonnoton ja kestämaton, eikä asiassa voinut enää viivytellä.³¹⁵ Teksti kieli täydellistä kyllästymistä ja turhautumista tilanteeseen. Samalla diakoniatoimikunta asetui varauksettomasti tukemaan niitä ajatuksia ja suunnitelmia, joita Sortavalan laitoksessa esitettiin seurakunnallisesta huoltodiakoniasta.

Kirkkovaltuustolle antamassaan lausunnossa terveydenhoitolautakunta puolsi diakoniatoimikunnan esitystä. Lautakunnan mielestä kaupungilla ei ollut muuta mahdollisuutta kuin kunnallistaa kiertävien sairaanhoitajien toimet, koska seurakunta oli irtaantumassa yhteistyöstä. Verrattuaan diakoniatoimikunnan sairaanhoitotilastoa muutamien muiden kaupunkien vastaaviin lukuihin (taulukko 11) terveydenhoitolautakunta oli tullut siihen päätelmään, että Joensuussa tosiaan tarvittiin kaksi kiertävää sairaanhoitajaa. Seurakunnan diakonissat saattoivat pitkän ja nuhteettoman palveluksensa sekä paikallisolojen tuntemuksensa vuoksi siirtyä kaupungin palvelukseen. Lisäkustannuksia kaupungille tulisi lautakunnan mielestä tosiasiasa vain toisen kiertävän sairaanhoitajan palkan verran, koska kaupunkihan oli jo vuodesta 1924 lähtien maksanut toisen diakonissan palkan avustuksen muodossa. Kaupunki tulisi perimään hoitomaksut entiseen tapaan varakkailta, mutta varattomille kiertävä sairaanhoito oli-

---

314 JKA Ca 9 Terveystoimitalk kok ptk 6.3.1936 § 27.

315 JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 9.9.1936 § 2, liite; JKA Ca 9 Terveystoimitalk kok ptk 25.9.1936 § 112.

si edelleen ilmaista.³¹⁶

Taulukko 11. Terveystoimikunnan vuonna 1936 laatima selvitys kiertävien sairaanhoitajien työmääristä viidessä eri kaupungissa³¹⁷

Kaupunki	Hoitajat-taria	Hoitokäyntejä	
		Yhteensä	Hoitajatarta kohti
Hämeenlinna	1	721	721
Tampere	6	8 429	1 405
Viipuri, itäiset kaupunginosat ja Uuras..	2	3 036	1 508
Lahti	4	7 601	1 900
Joensuu 1929	2	3 189	1 594
1932	2	3 265	1 632
1935	2	2 679	1 334

Joensuun seurakunnallisen diakonian ja kaupungin pitkä yhteinen taival päättyi vuoden 1936 lopulla, kun kaupunginvaltuusto päätti seuraavan vuoden alusta lähtien perustaa kaksi kiertävän sairaanhoitajan tointa. Samalla se valitsi näihin toimiin aikaisemmin diakoniatoimikunnan palveluksessa olleet diakonissat Anna Sundellin ja Katri Kanasen. Kiertävien sairaanhoitajien toimet siirtyivät nyt terveydenhoitolautakunnan alaisiksi.³¹⁸ Joensuun seurakunta lakkautti toisen diakonissan toimen ja muutti toisen palvelemaan ”seurakunnallista huoltoa”. Diakoniatoimikunnan tehtävänä oli laatia ohjesääntö uutta diakonissan työnkuvaa varten. Kirkkovaltuuston pyynnöstä seurakunta luovutti tuleville kunnallisille kiertäville sairaanhoitajille diakonissojen tarpeettomiksi käyneet sairaanhoitovälineet, välinekaapin sekä eritellyn luettelon niistä.³¹⁹

Maija Sorvettula toteaa hoitotyön historiaa koskevassa tutkimuksessaan, että kiertävän sairaanhoidon tehtävät sulautuivat Suomessa 1930- ja 1940-luvulla vähitellen

316 JKA Ca 9 Terveystoimikok kok ptk 23.10.1936 § 115; JKA Ca 46 Joensuun kaup.valt kok ptk 20.11.1936 § 105, yleisliite, 116.

317 JKA Ca 46 Joensuun kaup.valt kok ptk 20.11.1936 § 105 yleisliite, 118.

318 JKA Ca 46 Joensuun kaup.valt kok ptk 20.11.1936 § 105; JKA Ca 9 Terveystoimikok kok ptk 4.12.1936 § 131; JSKA IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 8.12.1936 § 5; II Cc 1-2 Kv kok ptk 28.12.1936 § 9; II De 1 Srkk 1936; II Dd 2 srkk 1932-1936 synodaalokokousta ja kirkolliskokousta varten; Rimpiläinen 1975, 80; Mustaniemi 1998, 269.

319 JSKA II Cc 1-2 Kv kok ptk 28.12.1936 § 9; IV: 1, 1 Dtmk kok ptk 8.12.1936 § 7, 11.8.1937 § 2; JKA Ca 9 Terveystoimikok kok ptk 4.12.1936 § 131, 29.12.1936 § 142-143; Rimpiläinen 1975, 80.

muuhun avoterveydenhuoltoon. Kiertävät sairaanhoitajat olivat – mitä tulee heidän alkuperäiseen tehtävänkuvansa – ”katoava laji”. Joka tapauksessa heillä oli suuri merkitys terveyden- ja sairaanhoidon kehittämisessä Suomessa.³²⁰ Myös Joensuussa lienee ollut kyse edellä mainitusta kiertävän sairaanhoidon tehtävänkuvan muuttumisesta. Tämä kehitys saattoi jopa helpottaa seurakunnan diakoniatyön irtaantumista kiertävästä sairaanhoidosta. Ehkäpä kaupunki ei enää entiseen tapaan tarvinnutkaan seurakunnan diakoniatyötä huolehtimaan vanhanmallisesta kiertävästä sairaanhoidosta. Niin seurakunnan diakoniatyön kuin kaupungin terveydenhuollon oli nyt aika kulkea omia polkujaan.

Diakonia yhteiskunnallisena vaikuttajana Joensuussa

Joensuun seurakunnallisen diakonian ja kaupungin välinen yhteistyö oli kestänyt lähes neljäkymmentä vuotta. Kaupunki oli alkanut avustaa Joensuun Kirkollista Diakoniaa 1890-luvun lopulla, jolloin kaupungin ja seurakunnan toiminnot eivät vielä olleet täysin eriytyneitä. Avustaminen jatkui varsin säännöllisenä lukuun ottamatta muutamien vuosien katkoksia. Taloudellisen tuen ansiosta Joensuun seurakunnallisen diakonian kehitys oli varsinkin alkuvaiheessa ripeää, mutta toisaalta riippuvuus kaupungista sitoi sen ”palvelemaan” ja paikkaamaan kehittyvää kunnallista vaivais- ja sairaanhoitoa. Joensuun kirkollinen diakonia oli – näin kai voi todeta – yksi keskeinen osa kaupungin auttamisjärjestelemää, sillä kaupungillahan ei ollut omia kiertäviä sairaanhoitajia. Sairaanhoidon muodostettua yhä suuremman osan diakonissan työstä kirkollinen diakonia ajautui eräänlaiseen identiteettikriisiin. Tästä näkyi ensi merkkejä jo 1920-luvulla, mutta lopullisesti kriisi ”purkautui” vasta seuraavalla vuosikymmenellä.

Toisaalta juuri tuossa identiteettikriisissä joensuulainen diakonia ja erityisesti diakoniatyöskunta osoittivat määrätietoisuutta, lujuuutta ja kaukokatseisuutta. Joensuun seurakunnallinen diakonia oli 1930-luvulla ajautunut tilanteeseen, josta voi löytää yhtymäkohtia 1800-luvun loppupuolen tapahtumiin. Vuoden 1879 vaivaishoitoasetus oli siirtänyt köyhäinhoidon, tuon ”vieraan ikeen” seurakunnalta kunnan tehtäväksi. Ironista kyllä, nyt sairaanhoidosta oli jälleen tullut tavallaan ”vierasta iestä” joensuulaisessa diakoniassa; toisin sanoen sen ei katsottu vastaavan seurakunnallisen diakonian alkuperäistä tehtävää. Uusi diakonian tehtävänkuva määriteltiin niin sanotuksi huoltodiakoniaksi, joka jo käsitteenä viittasi Sortavalan diakonissalaitoksen vahvaan

---

320 Sorvettula 1998, 110-112.

ideologiseen vaikutukseen. Epäilemättä kirkkoherra Anselm Pärnäsen sitoutuminen Sortavalan laitoksen linjaan vaikutti ratkaisevasti siihen, että Joensuun seurakunnassa päätettiin siirtyä niin sanottuun huoltodiakoniaan.

Edellä kuvatussa prosessissa, jossa Joensuun seurakunnan diakonia irtaantui kaupungin kiertävän sairaanhoidon järjestämisestä, se määritteli itselleen myös aivan uuden roolin. Aikaisemmin diakoniatyö oli keskittynyt etupäässä niin sanottuun korjaa-vaan mutta myös ennalta ehkäisevään kristillissosiaaliseen työhön. Joensuulaisesta diakoniasta kehkeytyi kuitenkin 1930-luvun alun laman ja pula-ajan vaikeissa oloissa vastuullinen yhteiskunnallinen vaikuttaja, joka halusi olla ”pienen ihmisen” asialla. Yhtäläisyyttä ja samankaltaisuutta siihen uudistuneeseen rooliin, jonka seurakunta-diakonia omaksui kuutisenkymmentä vuotta myöhemmin 1990-luvun laman aikaan, ei voi olla huomaamatta.

Joensuun seurakunnan diakoniatoimikunta tiedosti oman sosiaalisen vastuunsa, joka ulottui myös kirkon toimintojen ulkopuolelle. Kun diakoniatoimikunta vielä lisäksi ymmärsi oman ammatillisen osaamisensa ja pitkän kokemuksensa merkityksen joensuulaisessa köyhäin- ja sairaanhoidossa, se uskalsi rohkeasti haastaa Joensuun kaupungin päättäjät dialogiin terveydenhuollossa toteutettavista rakenteellisista uudistuksista. Diakoniatoimikunta kykeni yllättävän tarkkaan ja ajan hermolla olevaan yhteiskunta-analyysiin ja sosiaalisen todellisuuden ymmärtämiseen nimenomaan vähävaraisen ja apua tarvitsevan ”pienen joensuulaisen” tarpeet huomioon ottaen. Joensuun seurakunnan diakoniaa voidaankin hyvällä syyllä luonnehtia myös yhteiskunnallisen diakonian pioneeriksi jo 1930-luvun tapahtumien perusteella – ainakin Pohjois-Karjalassa. Samalla seurakunnallinen diakonia jätti oman puumerkkinsä myös Joensuun kaupungin terveydenhuollon historiaan.

IV Diakoniatyö palaa juurilleen (1937-1944)

1. Työntekijöitä myös fliedneriläisestä diakonissalaitoksesta

Seurakunnan huoltosisaret

Syksyllä 1937 Joensuun seurakunnan diakoniatoimikunta päätti kutsua uuteen niin sanottuun huoltosisaren toimeen Sortavalan laitoksesta valmistuneen diakonissa Olga Vilhusen (s. 1907), joka oli kotoisin Rautalammilta. Joensuuhun Vilhunen tuli Mikkelistä ja aloitti työnsä syyskuun alussa. Samaan aikaan tuli myös voimaan Joensuun seurakunnan ja Sortavan laitoksen hyväksymä välikirja.³²¹

Sisälähetysseuran piirissä huoltosisaren työnkuvan katsottiin tarkoittavan nimenomaan seurakuntatyötä, johon Sortavalan laitoksen tuli kouluttaa diakonissojaan. Sisälähetysseuran näkemyksen mukaan huoltosisarilla oli parhaat edellytykset täyttää tehtävänsä juuri ”seurakuntasisarina”.³²² Joensuun seurakunnan diakoniatoimikunnan kokouspöytäkirjoissa alettiinkin vuodesta 1937 lähtien käyttää seurakuntasisaren nimitystä entisen diakonissa-nimikkeen sijaan. Huoltosisaren nimike on saattanut tuntua hieman ei-seurakunnalliselta termiltä, koska samaan aikaan ”huolto”-sanaa käytettiin runsaasti kunnallisen köyhäinhoidon puolella. On kuitenkin huomattava, että myös diakonissa-nimikettä edelleen käytettiin asiakirjoissa.

Joensuun rovastikunnassa – joka kuului vuodesta 1939 lähtien uuteen Kuopion hiippakuntaan – ainoastaan Joensuussa oli huoltodiakoniaan suuntautunut diakonissa. Pielisensuun, Liperin, Kuusjärven, Polvijärven, Kontiolahden, Enon, Ilomantsin, Pyhäselän, Kiihtelysvaaran, Tuupovaaran ja Rääkkylän seurakunnissa diakonissa teki edelleen sairaanhoitopainotteista työtä. Rovastikunnan seurakunnissa työskennelleet diakonissat olivat valmistuneet joko Sortavalan tai Viipurin laitoksista.³²³

Seurakuntasisar Vilhusen työrupeama kesti vain vajaat kaksi vuotta, sillä kesän 1939 kynnyksellä hän sanoutui irti tehtävästään ja muutti Maariaan. Olga Vilhunen sai työstään Joensuun seurakunnan huoltodiakoniassa arvosanan ”erittäin kiitettävä”, ja läksiäiseksi hänelle annettiin entiseen tapaan sopiva kirjalahja.³²⁴

---

321 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 11.8.1937 § 2, 3.9.1937 § 2; II De 1 Srkk 1937; II Dd 2 Srkk 1937-1941 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten; I Ba 7 Vilhusen muuttotiedot 1939; I Aa 12 Vilhusen henkilötiedot kirkonkirjassa 1931-1940, s. 1063; Rimpiläinen 1975, 80.

322 Kansanaho 1964, 293.

323 JoMA JRA Ka 1 Kert Joensuun rk:n tilasta 1937-1941 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten; Suomen kirkon vuosikirja 1942, 206, 222-224; Pirinen 1969, 22.

324 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 18.4.1939 § 2; Rimpiläinen 1975, 80.

Kesällä 1939 pidetty diakoniatoimikunnan kokous, jossa valittiin uusi huolto- eli seurakuntasisar Olga Vilhusen tilalle, aloitettiin tuttuun tapaan hengellisellä laululla. Sen jälkeen norjalaisen lähetyssaarnaajan Ole Hallesbyn kirjasta luettiin kappale ”Jokapäiväinen uudistus” ja pidettiin vielä pieni rukoushetki. Varsinaisessa kokouksessa seurakuntasisaren toimeen valittiin kahdeksan hakijan joukosta Sortavalasta lähtöisin ollut Siiri Inkeri Nuorimaa (s. 1909), joka oli valmistunut Viipurin diakonissalaitoksesta. Joensuuhun Nuorimaa muutti Helsingin Sörnäisistä. Kolmea kuukautta myöhemmin Nuorimaalle pidetyssä tervetuliaispuheessa korostettiin, että ”vaikeudet työssä ovat meille vaikeuksien voittamista varten”. Inkeri Nuorimaa työskenteli seurakuntasisarena syyskuusta 1939 syyskuun loppuun 1944.³²⁵

Sortavalan laitoksen vaikutus ja erityisesti Otto Aarnisaloon ajatukset seurakunnallisesta diakoniasta ja huoltosisarien kouluttamisesta levisivät 1930-luvulla myös Viipurin diakonissalaitokseen. Erityisesti laitoksen johtaja Otto Korpijaakko oli kiinnostunut seurakunnallisesta huoltodiakoniasta. Viipurin diakonissalaitoksessa toimikin vuosina 1934-1938 huoltolinja, joka koulutti huoltosisaria seurakuntiin. Viipurin laitoksen ulkopuolella työskenteli vuoden 1938 lopussa 79 diakonissaa, joista 57 seurakunnissa.³²⁶ Näin Joensuun seurakunta palkkasi diakoniatyöhön ensimmäistä kertaa työntekijän fliedneriläisestä, sisarkotijärjestelmää perinteisesti kannattaneesta diakonissalaitoksesta.

Seurakunnan palveluksesta eroavalle seurakuntasisar Inkeri Nuorimaalle järjestettiin syksyllä 1944 erityinen ”lähtijäistilaisuus”. Se jouduttiin pitämään ”Lottapihassa”, koska rukoushuone oli sotilasmajoituksen käytössä. Nuorimaalle lahjoitettiin – tunnustuksena ”ahkerasta, uskollisesta työstä” – 1 500 markkaa (217 €) sopivan muistoesineen hankkimiseksi, lisäksi kukkia sekä Olavi Kareksen kirja ”Herränneen kansan vaellus”. Samana syksynä uudeksi seurakuntasisareksi Nuorimaan jälkeen valittiin Helmi Härkönen (s. 1911), joka oli edeltäjänsä tavoin valmistunut Viipurin diakonissalaitoksesta. Härkönen oli syntynyt Raudussa, mutta ennen muuttoaan Joensuuhun hän oli kirjoilla opiskelukaupungissaan Viipurissa. Seurakuntasisar Helmi Härkönen otti toimen vastaan syyskuussa 1944.³²⁷

---

325 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 1.6.1939 § 3, 7.9.1939 § 3-4; II Dd 2 Srkk 1937-1941 synodaalokokousta ja kirkolliskokousta varten, srkk 1942-1946 synodaalokokousta ja kirkolliskokousta varten; I Ba 7 Nuorimaan muuttotiedot 1939; I Jba 48 Nuorimaan muuttokirja 1939; Rimpiläinen 1975, 80.

326 Erkamo 1969, 161-167, 170; Kansanaho 1964, 291.

327 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 13.9.1944 § 1, 27.10.1944 § 1; I Ba 7 Härkösen muuttotiedot 1944; I Jba 53 Härkösen muuttokirja 1944; Rimpiläinen 1975, 80; Kinnunen 2000, 153.

Diakonissan talousasiat

Joensuun seurakunnan diakonissalle maksettiin normaalin palkan ja erilaisten lisien (taulukko 12) lisäksi myös joitakin muita korvauksia. Vuoden 1938 lopulla diakonissalle myönnettiin 500 markkaa (147 €) niin sanottua vaaterahaa, ja viimeisenä sotavuonna 1944 hän sai vuokra-avustusta 6 000 markkaa (867 €).³²⁸ Oheisen tilaston (taulukko 12) mukaan ”kalliinpaikanlisää” maksettiin sosiaaliministeriön antaman kuntien kalleusryhmitystä koskevan päätöksen perusteella.³²⁹ Diakonissan kuukausitulot on laskettu vuosipalkkojen ja eri lisien vuosittaisten ”yhteissummien” perusteella kuvaamaan sitä ansiotasoa, jolla diakonissan oli tultava toimeen erityisen vaikeina sotavuosina. Tilastosta on jälleen nähtävissä, kuinka diakonissalle jouduttiin sodanaikaisen inflaation takia maksamaan erilaisia lisäkorvauksia. Kuukausipalkkaan ei kuitenkaan varsinaisesti tehty tarkistuksia.

Taulukko 12. Diakonissan palkan kehitys Joensuun seurakunnassa 1937-1944³³⁰

Vuosi	Kuukausi- palkka (mk)	Kalliinajan korvaus (mk)	Kalliinpaikan korvaus (mk)	Kuukausi- tulot (mk)	Ostovoima 2004 (€)
1937	1 200	-	-	1 200	360
1939	1 300	-	-	1 300	373
1942	1 300	390	-	1 690	292
1943	1 300	850	100	2 250	345

Kun diakoniatoimikunta vuonna 1943 käsitteli Viipurin diakonissalaitoksen ja Joensuun seurakunnan välikirjan hyväksymistä, se katsoi verojen maksun kuuluvan diakonissalle itselleen. Diakonissa ei saanutkaan palkan lisäksi mitään muita luontais-etuja ennen diakonissa Härkösen tuloa seurakunnan palvelukseen syksyllä 1944.³³¹ Diakonissa joutui itse maksamaan myös diakonissalaitoksen vuosimaksun. Esimer-

328 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 22.11.1938 § 5; II Cb 1 Kn kok ptk 2.12.1943 § 9 talousarvioliite; II Cc 1-2 Kv kok ptk 22.12.1943 § 4.

329 JSKA II Cc 1-2 Kv kok ptk 6.1.1943 § 6.

330 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 11.8.1937 § 2, 22.11.1938 § 5, 18.4.1939 § 2; II Cb 1 Kn kok ptk 11.1.1943 § 7; II Cc 1-2 Kv kok ptk 7.12.1938 § 8, 17.12.1941 § 5, 30.12.1942 § 11, 6.1.1943 § 6, 22.12.1943 § 4.

331 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 18.4.1939 § 2, 29.11.1943 § 5; II Cc 1-2 Kv kok ptk 22.12.1943 § 4.

kiksi diakonissa Nuorimaan vuosimaksu Viipurin diakonissalaitokselle – 15 600 markan (3 781 €) vuosituloista – oli vuonna 1940 yhteensä 1 800 markkaa (436 €). Joensuun rovastikunnassa vuosimaksun suuruus vaihteli vuosina 1937-1941 400-1 800 markan (120-540 €) välillä.

Diakonissalaitokselle menevän maksun perimiskäytäntö muuttui vuoden 1941 jälkeen, jolloin diakonissan palkasta alettiin pidättää tietty prosentti suoraan diakonissalaitokselle.³³² Diakonissan taloudellisessa tilanteessa tapahtui merkittävä muutos edellisiin vuosiin verrattuna. Nyt diakonissa joutui itse vastaamaan niin diakonissalaitoksen vuosimaksuista kuin veroistakin. Aiemminhan seurakunta oli huolehtinut näistä maksuista, ja diakonissa oli saanut viettää ”verovapaata” elämää. Kyse ei ollut aivan pienistä maksuista, sillä pelkästään diakonissa Nuorimaan vuosimaksu 1 800 markkaa oli runsaat 11 % hänen vuosituloistaan, minkä lisäksi tulivat vielä henkilökohtaiset verot. On kuitenkin huomattava, että huolehtimalla tunnollisesti diakonissalaitokselle menevästä maksusta, diakonissa samalla varmisti tulevan eläketurvansa.

Diakoniatoimikunta pyrki huolehtimaan myös pitkäaikaisen entisen työntekijänsä diakonissa Aliina Halmeen eläke-eduista. Toimikunnan esityksestä diakonissa Halmeen vuosieläke korotettiin vuoden 1943 alusta lähtien 1 800 markasta (276 €) 6 000 markkaan (919 €) ja seuraavana vuonna 9 000 markkaan (1 301 €).³³³ Joensuun seurakunta maksoi vuonna 1944 diakonissa Aliina Halmeelle siis noin 750 markan (108 €) kuukausieläkettä.

Asuntopula oli edelleen vakava ongelma Joensuussa erityisesti sotavuosina 1940-luvulla.³³⁴ Diakonissan asuntotilanne kohentui kuitenkin merkittävästi, kun Viipurin diakonissalaitoksen ja Joensuun seurakunnan välikirja hyväksyttiin joulukuussa 1943. Siinä todettiin, että diakonissalle kuului palkan lisäksi luontaisetuna kalustettu huone, tarvittava valaistus ja lämpö sekä vesi. Edellytyksenä oli kuitenkin, että talonmiehen asunto saataisiin kunnostettua diakonissalle seuraavan vuoden heinäkuuhun mennessä.³³⁵ Kun uusi diakonissa Helmi Härkönen syyskuussa 1944 otti vastaan tehtävänsä, seurakunta saattoi nyt tarjota hänelle asunnon pappilan päärakennuksen yh-

---

332 JSKA II Dd 2 Srkk 1937-1941 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten; JoMA JRA Ka 1

Kert Joensuun rk:n tilasta 1937-1941 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten, kert Joensuun rk:n tilasta 1942-1946 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten.

333 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 30.12.1942 § 8, 22.12.1943 § 4; II Cb 1 Kn kok ptk 22.12.1942 § 10 talousarviolite; II Cc 1-2 Kv kok ptk 30.12.1942 § 8, 22.12.1943 § 4.

334 Ahonen 1986, 207.

335 JSKA II Cc 1-2 Kv kok ptk 22.12.1943 § 4.

teydestä. Huoneisto, joka oli ”perinpohjin kunnostettu”, käsitti keittiön ja kamarin. Seurakunta oli hankkinut myös tarvittavat kalusteet ja vuodevaatteet. Puhelimenkin seurakunta oli hankkinut diakonissalle jo pari vuotta aikaisemmin.³³⁶

Näin diakonissojen ja diakoniatoimikunnan pitkäaikainen haave siitä, että seurakunta tarjoaisi diakonissalle pysyvän vuokra-asunnon, oli vihdoinkin toteutunut. Epäilemättä Joensuun seurakunnan diakonissat olivat joutuneet kokemaan epävarmuuden aikoja erityisesti asuntotilanteen suhteen. Asuntomarkkinoiden armoilla eläminen ei ole voinut olla vaikuttamatta – ainakin jossakin määrin – diakonissojen yleiseen hyvinvointiin.

2. Huoltodiakonian tehtäväalueet

Äitikerhot

Kun Joensuun seurakunta vuoden 1937 alussa uudisti diakonissan toimenkuvan, muodostui eri-ikäisille suunnatusta kerhotoiminnasta yksi hänen keskeisimmistä tehtäväalueistaan. Diakoniatoimikunta korosti, että huoltodiakonian tärkeimpänä tehtävänä oli kotien hengellinen hoitaminen ja ”kohentaminen”. Kun edellä mainitut asiat saataisiin kuntoon kodeissa, niin siitä seuraisi myös aineellinen ja siveellinen hyvinvointi.³³⁷ Mielenpito heijastelivat pastori Otto Aarnisaloon esittämiä ajatuksia huoltodiakoniasta, jonka yhtenä tärkeimpänä tehtävänä oli ”kotien hengen vaaliminen”. Aarnisaloon mukaan diakonissan oli tarjottava kodeille apua avioliittoon, kasvatukseen, kodinhoitoon ja terveyteen liittyvien asioiden lisäksi myös hengellisen elämän hoidossa. Diakonissa saattoi olla erityisesti perheenäitien henkisenä tukena.³³⁸ Diakoniatoimikunnan linjauksissa korostuu kuitenkin jollakin tavoin herätyskristillisempi sävy kuin Aarnisalolla. Uskonelämä ja sen uudistuminen nähtiin joensuulaisessa diakoniassa nyt aiempaa korostetummin avaimena tai ”instrumenttina” parempaan elämään. Hengellinen ulottuvuus sai ilmeisesti priorisoidumman aseman ihmisen kohtaamisessa kuin aikaisemmin.

Äitikerho, jonka toimintaan osallistui vähävaraisten kotien äitejä, kokoontui keskiviikkoisin rukoushuoneella. Kesäaikaan ei kuitenkaan ollut toimintaa. Kerhosta tuli

---

336 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 7.12.1942 § 7, 27.10.1944 § 1; II Cc 1-2 Kv kok ptk 30.12.1942 § 6, 22.12.1943 § 4.

337 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 1.6.1939 § 4; Rimpiläinen 1975, 80.

338 Erkamo 1969, 163; Kansanaho 1964, 292-293.

heti erittäin suosittu diakonian työmuoto, joka keräsi vuosina 1937-1939 keskimäärin 30 äitiä yhteisiin kokoontumisiin. Joskus kerhossa saattoi olla jopa 40 äitiä kerrallaan. Diakonissan johdolla toiminut äitikerho järjesti äideille sekä työiltoja että ohjelmallisia illanviettoja. Kerhoon hankittiin kangastavaraa, josta äideillä oli mahdollisuus valmistaa vaatteita. Myös erilainen askartelu ja Jumalan sanan tutkiskelu kuuluivat äitikerhojen ohjelmaan. Kesäisin kerho teki retkiä, ja joulun tienoolla vietettiin äitikerhon kuusijuhlaa, johon myös muut varattomat ihmiset saattoivat osallistua.³³⁹

Talvisota – jonka syttymiseen ei ollut oikein uskottu – alkoi 30.11.1939. Rukoushuone oli otettu sotilasmajoitustiloiksi jo muutamia päiviä ennen sodan puhkeamista.³⁴⁰ Talvi- ja jatkosotien aikana äitikerhon toiminta olikin välillä katkonaista, koska sillä ei ollut pysyviä toimitiloja. Äitikerhoa pidettiin välillä eri kodeissa ja ”Lottapihassa”, mutta tällöin vaarana olivat ilmapommitukset. Vaikeuksista huolimatta äitikerho pysyi elinvoimaisena, ja kävijämäärät jopa kasvoivat. Huippuvuonna 1940 kerhossa oli kerrallaan keskimäärin 50-60 äitiä, joista osa oli siirtoväkeen kuuluvia naisia. Yleensä kävijämäärät vaihtelivat entiseen tapaan 30-35:n välillä. Esimerkiksi vuonna 1941 äitikerho kokoontui yhteensä 28 kertaa ja viimeisenä sotavuonna 1944 23 kertaa.³⁴¹ Joensuuhun ja sen ympäristöön majoitettiin väliaikaisesti heti talvisotaa seuranneen rauhansopimuksen jälkeen noin 4 000 Karjalan evakkoa. Vuoden 1941 alussa kaupungissa asui henkikirjojen mukaan edelleenkin 1 353 siirtolaista. Evakkovirta alkoi uudelleen kesäkuussa 1944, kun Neuvostoliitto aloitti suurhyökkäyksen Karjalan kannaksella.³⁴²

Äitikerhon toiminta pysyi suurin piirtein samansisältöisenä kuin ennen sotia: käsityöiltoja, ohjelmallista toimintaa, retkiä – junallakin – ja vuoden lopulla joulujuhla. Joulujuhlassa äideille jaettiin vuonna 1940 ”lanellia suurimmassa tarpeessa oleville” ja käsityöilloissa muun muassa villalankaa ja useita pakkoja kangasta. Saman vuoden lopulla kerhossa vieraili Suomen Nuorten Kristillisen Liiton (SNKL) tyttötyön sihteeri, jolloin keskustelun aiheeksi nousivat ajankohtaiset nuorten kysymykset ja niiden ratkaiseminen. Kerhot tarjosivat äideille myös virkistystä ja lepotauon arjen raskuuden keskellä. Äideillä oli kerhossa mahdollisuus rakentua ja vahvistua Jumalan sanan äärellä. Lisäksi äitien hengellisestä elämästä pyrittiin pitämään hyvää huolta hankkimalla heille virsikirjoja, ja joulujuhlissa äideille jaettiin usein myös Päivän

339 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 22.11.1938 § 3,4, 18.4.1939 § 2, 7.9.1939 § 4; II De 1 Srkk 1937, 1938, 1939.

340 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 18.12.1939 § 4; Ahonen 1986, 240-241.

341 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk toimintakert 27.11.1941 § 6, liite; II De 1 Srkk 1940, 1941, 1944.

342 Ahonen 1986, 242-243, 247.

tunnussanoja.³⁴³

Vuoden 1944 seurakuntakertomuksessa todettiin myönteisesti edellisvuosien tapaan, että äitikerho oli osoittautunut hyvin ”kiitolliseksi työmuodoksi”.³⁴⁴ Äitikerhon toiminnan vetäminen ei kuitenkaan aina ollut kovin helppoa ja ristiriidatonta kuten seuraavasta diakonissan tunteenpurkauksesta vuodelta 1940 voi päätellä. Diakonissa Inkeri Nuorimaa oli nimittäin kokenut äitikerhossa myös rakkaudettomuuden henkeä, joka oli tuonut mukanaan katkeruuden ja kateuden ilmapiirin. Diakonissa Nuorimaa totesikin ytimekkäästi sodan vaikeuksien keskellä: ”Tarvittaisiin elävää ja uudistavaa herätystä.”³⁴⁵ Mahdollisesti siirtoväen äitien osallistuminen kerhon toimintaan aiheutti jossain määrin ristiriitoja eri ryhmien ja yksilöiden välillä. Kateutta ja eripuraa saattoi aiheuttaa myös aineellisen avun jakaminen uusille rajantakaisille tulokkaille.

Tyttökerhot ja pyhäkoulutyö

Seurakunnallinen huoltodiakonia kohdistui Otto Aarnisaloon linjausten mukaisesti myös lapsiin ja nuoriin. Aarnisalo korosti seurakunnallista opetustyötä, jonka johdossa olivat ”seurakuntasisaret”. Heidän piti Aarnisaloon mukaan huolehtia erityisesti lasten ja nuorten aineellisesta ja henkisestä hädästä, mutta myös kerhotoiminta ja pyhäkoulun pitäminen kuuluivat heidän toimenkuvaansa.³⁴⁶ Joensuun seurakunnassa tyttökerhotyö muodosti 1920-luvulla ja 1930-luvun alkupuolella Seurakunnallisen nuorisopiirin alaosaston. Myös diakonissat toimivat tällöin tyttökerhon vetäjinä. Toiminta kuitenkin loppui kokonaan vuonna 1936, koska tyttökerholle ei löytynyt vastuunkantajaa. Kun diakoniatyö uudistettiin vuoden 1937 alusta lähtien, sekä tyttökerhotyö että pyhäkoulutyö liitettiin kiinteäksi osaksi diakonissan tehtäviä.³⁴⁷

Tyttökerho ”Säkenet”, joka kokoontui yleensä kerran viikossa, oli tarkoitettu 12-15 -vuotiaille tytöille. Kerhon ohjelmaan kuului vuosina 1937-1940 Jumalan sanan tutkiskelua, laulua, käsitöitä, askartelua ja retkiä. Tytöille pidettiin raamattutunteja, joista vuonna 1940 vastasivat muiden muassa Suomen Nuorten Kristillisen Liiton työntekijät. Onnistuneen keräyksen ansiosta pystyttiin heinäkuussa pitämään kesäleiri yhdessä Valkonauha-yhdistyksen kanssa. Kerholaiset saivat samana vuonna palkin-

---

343 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 28.11.1940 § 4,5, 27.11.1941 § 4-5, 6, liite, 29.11.1943 § 6; II De 1 Srkk 1940, 1941.

344 JSKA II De 1 Srkk 1944.

345 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk toimintakert 27.11.1941 § 6, liite.

346 Kansanaho 1964, 292.

347 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 3.9.1937 § 2; Rimpiläinen 1975, 77-78, 80.

noksi 22 kappaletta Uusia testamentteja edellä mainitusta keräyksestä, ja yksi tyttö sai ilmaisen oleskelun seuraavan kesän suurella tyttöleirillä. Kerhon joulujuhlassa tytöille lahjoitettiin Päivän tunnussana sekä joululehtiä, ja tämän lisäksi he vielä saivat ”ruumiillista virkistystä”. Lukemisen ja laulun lisäksi tytöt tekivät kerhoilloissa käsitöitä Ambomaalla sijaitsevan lastenkodin hyväksi. Välillä saatettiin käydä myös tervehtimässä vanhuksia kunnalliskodilla.³⁴⁸

Tyttökerhosta tuli äitikerhon tavoin jo alkuvuosina suosittu ja ”elinvoimainen” kokoontumismuoto. Kun toiminnan ensimmäisenä vuonna 1937 kerhoon osallistui vain 13 tyttöä, niin vuonna 1940 kerholaisten lukumäärä oli jo noin 70. Viimeksi mainittuna vuonna kerho kokoontui kaiken kaikkiaan 18 kertaa. Tyttökerho ”Säkenet” julkaisi myös omaa käsinkirjoitettua lehteä ”Tähden tuike”.³⁴⁹ Diakonissa Inkeri Nuorimaa valoi vuonna 1941 tulevaisuuden uskoa sodan melskeiden keskellä. Hänen mielestään tyttötyö oli tulevaisuuden työtä, jonka tarkoituksena oli

kasvattaa Suomelle Jumalaa pelkääviä, raittiita ja siveellisesti voimakkaita nuoria, joille kuuluu sekä nykyisen, että tulevan elämän lupaukset.³⁵⁰

Vuonna 1941 tyttökerho jaettiin kahtia siten, että nuorempien tyttöjen kerho ”Säkenet” oli tarkoitettu 7-14 -vuotiaille ja ”Silmut” varttuneemmille 15-18 -vuotiaille teineille. Pari vuotta myöhemmin kerhojen ikärajasääntöjä muutettiin uudelleen: ”pienien tyttöjen” -kerho 7-12 -vuotiaille ja ”isojen tyttöjen” -kerho 16-20 -vuotiaille.³⁵¹ Oheisesta tilastosta (taulukko 13) voi havaita, että tyttökerhot olivat vuoden 1940 jälkeen hieman hiipumaan päin, mutta vuonna 1944 toiminta piristyi jälleen huomattavasti. On huomattava, että vuonna 1942 seurakunnassa toimi kolme tyttökerhoa³⁵², mikä luonnollisesti lisäsi kokoontumiskertojen määrää.

---

348 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 22.11.1938 § 4, 18.4.1939 § 2, 7.9.1939 § 4, 27.11.1941 § 6, liite; II De 1 Srkk 1937, 1938, 1940.

349 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 27.11.1941 § 6, liite; II De 1 Srkk 1937, 1940; Rimpiläinen 1975, 78.

350 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 27.11.1941 § 6, liite.

351 JSKA II De 1 Srkk 1941, 1943; Rimpiläinen 1975, 78.

352 JSKA II De 1 Srkk 1942.

Taulukko 13. Tyttökerhojen kävijämääriä ja kokoontumiskertoja Joensuun seurakunnassa 1941-1944³⁵³

Vuosi	Tyttökerhoihin osallistuneita keskimäärin	Tyttökerhojen kokoontumisia yhteensä
1941	50	37
1942	40	60
1943	35	63
1944	60	69

Tyttökerhojen toiminta jatkui vuosina 1941-1944 pitkälti samansisältöisenä kuin ennenkin. Kerhot tekivät erilaisia retkiä ja viettivät tyttöpäiviä. Varkauden tyttöpäivillä oli Joensuun seurakunnasta 24 tyttöä vuonna 1942, ja vuotta myöhemmin toistakymmentä kerholaista osallistui Kolin kristilliselle tyttöleirille. Tyttötyön hyväksi toteutettu keräys tuotti vuonna 1942 8 702 markkaa (1 503 €), josta summasta kerho sai itselleen puolet. Vanhemmat tytöt ”Silmut” osallistuivat myös seurakunnan nuorisopiiriin ja kuoron toimintaan, kävivät laulamassa sotasairaalassa ja antoivat apua sotaorvoille. Rukoushuone toimi sekä nuorisotyön että kerhojen pitopaikkana. Toiminta kuitenkin vaikeutui merkittävästi vuonna 1944, kun rukoushuone jälleen otettiin armeijan käyttöön.³⁵⁴

Tyttökerhon lisäksi diakonissa huolehti ”huoltosisarena” myös pyhäkoulun pitämisestä. Pyhäkoulua pidettiin Peltolan kaupunginosassa, mutta kokoontumistilojen puute vaikeutti myös sen toimintaa. Peltolan pyhäkouluun osallistui vuonna 1940 noin 30 lasta.³⁵⁵

Kotikäyntityö

Diakonissan kotikäyntityö korostui heti alusta pitäen huoltodiakonian keskeisenä työmuotona. Diakonissa teki ”huolto- ja tervehdyskäyntejä” varattomiin koteihin, mutta erityisenä kohteena olivat yksinäiset vanhukset. Diakonissa pyrki tarjoamaan aineellista apua mahdollisuuksiensa rajoissa. Diakoniatoimikunta sai käyttöönsä erityisen käyttövaratilin, josta voitiin ohjata avustuksia esimerkiksi suurimmassa hädäs-

353 JSKA II De 1 Srkk 1941, 1942, 1943, 1944.

354 JSKA II De 1 Srkk 1942, 1943, 1944.

355 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 7.9.1939 § 4; II De 1 Srkk 1937, 1940, 1942; II Dd 2 Srkk 1942-1946 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten.

sä oleville vanhuksille. Kotikäyntityön tärkeimmäksi tehtäväksi katsottiin kuitenkin ihmisten hengellinen hoito, jonka tarve kodeissa oli suuri ja ”oleellisin”. Diakonissa jakoi hengellistä kirjallisuutta ja lehtiä koteihin, vanhuksille ja sairaille. Kotikäynteihin sisältyi usein myös hartaushetkiä: laulua ja hengellisen kirjallisuuden lukua. Sota-aikana diakonissa pyrki parhaansa mukaan huomioimaan myös siirtoväen kodit.³⁵⁶

Joensuun seurakunnan diakonissa teki huoltodiakonian ensimmäisenä toimintavuonna 1937 245 kotikäyntiä, mutta jo seuraavana vuonna hän vieraili yli 700 kertaa apua tarvitsevien ihmisten luona. Myöhemminkin kotikäyntien määrät pysyivät samoissa lukemissa, vaikka diakonissa tekikin vuonna 1942 ”vain” 600 kotikäyntiä.³⁵⁷ Vuoden 1938 aikana kiinnitettiin erityistä huomiota huoltodiakonian tehtävään toimia ”kotien kokoojana ja yhdistäjänä” ja etsiä erityisesti seurakunnasta vieraantuneita ihmisiä.³⁵⁸ Niin sanottu etsivä diakoniatyö oli nostettu esille jo vuonna 1932 pidetyssä Viipurin hiippakunnan synodaalokokouksessa, jolloin aiheena oli ollut diakoniatyön kehittäminen seurakunnissa. Viipurin diakonissalaitoksen silloinen johtaja pastori Otto Korpijaako korosti ”etsivässä ja palvelevassa rakkauden hengessä” tehtävää seurakuntadiakoniaa. Lappeenrannan lääninvankilan pastori Lauri Korhonen piti oma-aloitteisuutta diakonissan tärkeänä ominaisuutena ja totesi:

Sisar ei enää kotona odota sairaan luokse hakijaa, vaan lähtee kiertämään seurakuntaansa etsien vanhuksia ja yksinäisiä ja vieden Jumalan sanan heidän luoksensa.³⁵⁹

Joensuun seurakunnan diakoniatyötä vuonna 1938 käsitelleessä raportissa todettiin, että seurakunnallinen huoltotyö oli saatu hyvään alkuun, sillä erityisesti seurakunnasta vieraantuneita ihmisiä oli pystytty aktivoimaan. Uusi ”huoltosisaren” toimi oli näin osoittanut tarpeellisuutensa.³⁶⁰ Joensuun seurakunnan diakoniatyö onnistui ilmeisesti varsin mallikelpoisesti pastoreiden Korpijaakon ja Korhosen viitoittamalla tiellä.

---

356 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 22.11.1938 § 4, 7.9.1939 § 4, 27.11.1941 § 6, liite; II De 1 Srkk 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942.

357 JSKA II De 1 Srkk 1937, 1938, 1940, 1941, 1942.

358 JSKA II De 1 Srkk 1937.

359 Viipurin hpk ppkptk 1932, 10, 87-88.

360 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 22.11.1938 § 4; II De 1 Srkk 1938.

Yhteistyö kunnallisen köyhäinhoidon kanssa

Vuoden 1937 alussa kunnallisessa köyhäinhoidossa tulivat voimaan huoltolait, jotka koskivat kunnallisia huoltolautakuntia, lastensuojelua sekä irtolaisten ja alkoholistien huoltoa. Huoltolait muodostivat perustan uudelle ammatilliselle köyhäinhoidolle. Samalla köyhäinhoitolautakunnan nimi muuttui huoltolautakunnaksi.³⁶¹ Joensuun seurakunnan papisto otti jälleen osaa kunnallisen köyhäinhoidon asioiden käsitteilyyn. Joensuun kirkkoherra oli huoltolautakunnan jäsen ja vuoden 1941 jälkeen puheenjohtaja sekä myös lastensuojeluosaston varapuheenjohtaja. Joensuun kunnallisessa köyhäinhoidossa arvostettiin kristillistä työtä, mikä näkyi sen myönteisenä suhtautumisena papiston kunnalliskodissa tekemään sielunhoitotyöhön. Papisto kävi noin seitsemän kertaa vuodessa kunnalliskodilla, minkä lisäksi oli muitakin vierailevia puhujia. Joensuussa oli ensiluokkainen kunnalliskoti, jonka johto suhtautui myönteisesti seurakunnan vierailuihin ja sielunhoitoon. Erityisesti kunnalliskodin ”johtajatarta” luonnehdittiin hurskaaksi kristityksi.³⁶²

Kesälahden kirkkoherra rovasti Matti Merivirta esitti vuonna 1937 Viipurin hiippakunnan synodaalokokouksessa, että kirkkolaista poistettaisiin kohta, jossa kirkkoherra velvoitettiin pitämään huolta seurakunnan vähäosaisista. Merivirran mukaan kyseinen kirkkolain kohta oli tarpeeton, koska kunta jo lain mukaan huolehti köyhistä. Lisäksi hänen mielestään kunnallisella puolella ei katsottu hyvällä ulkopuolisten ”sekaantumista” kunnallisen köyhäinhoidon asioihin. Piispa Yrjö Loimarannan johdolla pappeinkokous halusi kuitenkin säilyttää kirkkolain kohdan ennallaan, koska se yhdisti sopivasti papin työn yhteiskunnan tekemään huoltotyöhön. Pappeinkokouksen mielestä kirkkoherralla oli edelleenkin oltava oikeus toimia huoltolautakunnassa ja vaikuttaa ”jossakin määrin” siihen, että kunnallinen köyhäinhoito oli kirkon kannalta hyväksyttävää.³⁶³ Joensuussa ei ainakaan asiakirjojen mukaan näytä esiintyneen mitään erityisiä ristiriitoja seurakunnan diakoniatyön ja kaupungin huoltotyön välillä. Kirkkoherralla oli jälleen vahva vaikuttajan rooli – toisin kuin 1920-luvulla – kaupungin huoltolautakunnassa. Voisi kai varovasti todeta, että hengellisen regimentin näkyvyys ja asema korostui Joensuussa talvisodan kynnyksellä.

---

361 Ahonen 1986, 216; Pulma 1987, 198; Toikko 2005, 142.

362 JSKA II Dd 2 Srkk 1937-1941 synodaalokokousta ja kirkolliskokousta varten; JoMA JRA Ka 1

Kert Joensuun rk:n tilasta 1937-1941 synodaalokokousta ja kirkolliskokousta varten, kert Joensuun rk:n tilasta 1942-1946 synodaalokokousta ja kirkolliskokousta varten.

363 Viipurin hpk ppkptk 1937, 137, alustukset, 74-75.

3. Sodan haasteet diakoniatyölle

Työnkuvan muuttuminen

Diakonissa Inkeri Nuorimaa kuvaili talvisodan jälkeistä yhteiskunnallista tilannetta seuraavalla tavalla:

Kaikilla aloilla oli elämä siirtynyt pois oikeasta päiväjärjestyksestään, ei vähimmin seurakunnallisella työsaralla.³⁶⁴

Suomeen perustettiin lokakuussa 1939 Vapaan huollon keskustoimikunta, jonka tarkoituksena oli koordinoida eri hyväntekeväisyys- ja avustusjärjestöjen tarjoaman avun perillemeno. Keskustoimikunta kehotti perustamaan erityisiä Vapaan huollon keskuksia sekä läänin- että paikallistasolle. Organisoitijärjestelyt johtivat vuonna 1941 Suomen huolto ry:n perustamiseen. Vapaan huollon lääninkeskukset jatkoivat sen rinnalla edelleen toimintaansa.³⁶⁵

Marraskuun alussa 1939 aloitti toimintansa Vapaan huollon Kuopion läänin keskus, jonka keskustoimikunnan ensimmäiseksi puheenjohtajaksi valittiin piispa Eino Sormunen.³⁶⁶ Läänin keskuksen alaisina toimivat paikalliset vapaan huollon keskuksat. Niiden tehtävänä oli toimia kuntien vapaaehtoisen huolto- ja avustustoiminnan keskuksina³⁶⁷

Joensuun seurakunnan diakoniatöimikunnan puheenjohtajan, kirkkoherra Anselm Pärnäsen työnkuva muuttui merkittävästi diakonian osalta, kun diakoniatöimikunta valitsi hänet marraskuun alussa 1939 – vain muutamaa viikkoa ennen talvisodan syttymistä – edustajaksi eri järjestöjen ja yhdistysten väliseen neuvottelukokoukseen, jossa oli tarkoitus perustaa yhteinen avustustoimikunta. Varaedustajaksi valittiin diakoniatöimikunnan jäsen, apteekkarin rouva Sanna Olsoni. Perustettavan avustustoimikunnan tehtävänä oli huolehtia ylimpänä elimenä ”ajankohtaisista avustustoimenpiteistä” Joensuussa. Anselm Pärnänen valittiin samalla osaston varapuheenjohtajaksi.³⁶⁸ Seuraavan kerran Joensuun seurakunnan diakoniatöimikunta valitsi jälleen

---

364 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 27.11.1941 § 6, liite.

365 JoMA VHKLA Suomen huolto ry:n toimintakert 1942, 5; Korppi-Tommola 2001, 89-91; Lehtiö 2004, 155.

366 JoMA VHKLA Keskustoimikunnan toimintakert 1939, 3, 1944, 6; Keskustoimikunnan kok ptk 8.11.1939, liite 2 ohjesääntö § 5; JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 7.11.1939 § 1.

367 JoMA VHKLA Suomen huolto ry:n toimintakert 1942, 10-11.

368 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 7.11.1939 § 1; JoMA VHKLA Pohjois-Karjalan kuntien Vapaan huollon toimihenkilöiden kok ptk 28.11.1939 § 1.

oman edustajansa ja tälle varamiehen Joensuun kaupungin ”Vapaan Huollon Keskuksen” vuoden 1943 lopulla.³⁶⁹

Joensuun kaupungin Vapaan huollon keskuksen tehtävänä oli huolehtia tarkoituksenmukaisesta työnjaosta ja työn keskittämisestä huolto-, lastensuojelu-, kansanhuolto- ja terveydenhoitolautakunnan välillä. Yhteisenä tavoitteena oli huolehtia siirtoväestä, sotilaiden perheistä sekä muista siviiliväestöön kohdistuvista ylimääräisistä huoltotehtävistä. Joensuun Vapaan huollon keskuksella oli myös oma toimisto kaupungissa.³⁷⁰

Kirkkoherra Anselm Pärnänen oli seurakunnan ja diakoniatyön edustajana myös Vapaan huollon läänin keskustoimikunnan alaisessa Joensuun osastossa, jonka toimialueena oli koko Pohjois-Karjala. Se sai valita itse tarpeelliset toimihenkilöt. Vain pari päivää ennen talvisodan syttymistä kyseinen maakunnallinen osasto piti Joensuun kaupungintalolla neuvottelukokouksen, jonka kirkkoherra Pärnänen avasi. Kokouksessa oli mukana myös seurakunnan ensimmäinen diakonissa Anna Terä, joka käyttämässään puheenvuorossa kertoi tehneensä kiertomatkoja ja kehottaneensa avuntarvitsijoita kääntymään köyhäinhoidon piirivalvojan puoleen.³⁷¹ Ei ollut yllätys, että juuri Anselm Pärnänen valittiin vuonna 1939 seurakunnan edustajaksi sekä Vapaan huollon paikalliskeskukseen että sen maakunnalliseen osastoon, sillä hänet opittiin tuntemaan Joensuussa harvinaisen velvollisuudentuntoisena pappismiehenä. Aikalaisten silmissä Pärnäsen nuoruuden särmikkyys ja jyrkkyys muuttui vanhemmiten lempeydeksi. Pärnäsessä kuvataan olleen jotain ”suloisen evankeelista ja sydämellistä”.³⁷²

Vapaan huollon Kuopion lääninkeskuksen toiminta käsitti aineellista avustamista, henkistä huoltoa, välillistä huoltotoimintaa kuten työtupia sekä terveydenhoidon piiriin kuuluvaa huoltotyötä. Henkisen huollon tehtävänä oli herättää isänmaallista, tulevaisuuteen luottavaa mielialaa, vastustaa masentuneisuuden leviämistä väestön keskuuteen ja lujittaa näin Suomen kansan yhteenkuuluvuuden tunnetta. Toiseksi henkisen huollon tehtävänä oli lujittaa asevelihenkeä sotien aikana, mikä tarkoitti sosiaalisen vastuuntunnon ja aktiivisen yhteistyön vahvistamista. Henkisen huollon keskeisin työmuoto oli hengellinen hoito, joka oli paitsi kristillistä julistusta myös yksityistä sielunhoitoa. Kaiken kaikkiaan koko henkinen huolto oli sotien aikana paljolti tuo-

---

369 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 29.11.1943 § 9.

370 JoMA VHKLA Toimintakertomukset: Joensuun kaupungin vapaan huollon keskuksen säännöt § 1.

371 JoMA VHKLA Keskustoimikunnan kok ptk 8.11.1939, liite 2 ohjesääntö § 4; Pohjois-Karjalan kuntien Vapaan huollon toimihenkilöiden kok ptk 28.11.1939 § 1, 6, 9.

372 Kuopion hpk ppkptk 1962 muistosanat, 56.

miokapitulien ja papiston vastuulla. Henkiseen huoltoon kuului hengellisen hoidon lisäksi maallinen ja henkinen valistustyö. Erityisesti korostettiin omatoimista sivistystyötä. Motivoiminen omatoimiseen yritteliäisyyteen korostui varsinkin siirtoväen henkisessä huollossa. Väestön esteettiset tarpeet pyrittiin ottamaan huomioon laulun ja leikin keinoin. Yleisen mielipiteen muokkaus eli propaganda oli niin ikään osa kansan henkistä huoltoa sotien vaikeina vuosina. Ylipäänsä henkisessä huollossa painotettiin yhteistyön merkitystä eri järjestöjen välillä. Lisäksi henkisen huollon ja ai-neellisen avustamisen tuli kulkea aina rinta rinnan.³⁷³

Vapaan huollon Kuopion lääninkeskuksen keskustoimikunnan yhteyteen perustettiin henkisen huollon jaosto, jonka puheenjohtajana piispa Sormunen toimi. Jaoston jäseniksi valittiin Joensuusta diakoniatoimikunnan jäsen, rovastin rouva Anni Pärnänen sekä kaupunginjohtaja Armo Pyhälä, jotka samalla edustivat koko Pohjois-Karjalaa. Sodan takia Pärnänen ja Pyhälä eivät pystyneet kuitenkaan säännöllisesti osallistumaan henkisen jaoston kokouksiin, joten Pohjois-Karjalaan asetettiin oma aluetoimikunta.³⁷⁴

Diakoniatoimikunnan jäsen Anni Pärnänen oli varsin tiiviissä yhteistyössä lääninkeskuksen henkisen huollon kiertävien valistustyöntekijöiden kanssa. Kiertävä työntekijä ylioppilas Irja Salmela, joka työskenteli erityisesti työväestön keskuudessa, vieraili vuoden 1943 alkupuolella kahteenkin otteeseen Joensuun pappilassa. Tammi-kuisessa tapaamisessa oli Anni Pärnäsen ja Irja Salmelan lisäksi mukana seurakunnan diakonissa Inkeri Nuorimaa ja Joensuun nuorisohuollon johtaja rouva Kejonen. Nuorimaa oli vastikään osallistunut henkisen huollon järjestämille opintokerhoväen kursseille Niittylahden kansanopistolla. Näiden kurssien tarkoituksena oli kouluttaa kerhonohjaajia maaseudulle. Salmelan mukaan diakonissa Nuorimaa oli erityisen sopiva juuri lapsi- ja nuorisotyöhön. Maaliskuussa Irja Salmela oli jälleen vierailulla Joensuun pappilassa. Silloin kokouksen aiheena oli naisten päivien ja henkisen huollon neuvottelukokouksen järjestäminen.³⁷⁵

Joensuun seurakunnan diakoniatyö oli siis sotavuosina yhteistyössä erityisesti Va-

---

373 JoMA VHKLA Valistusasiat ja henkinen huolto: Keskustoimikunnan kok ptk 27.10.1940 § 2; Valistusasiat ja henkinen huolto: Suomen huollon keskushallituksen kok ptk 14.5.1943; Valistusasiat ja henkinen huolto: Väinö Kaasalaisen kirjoitus 1943 ”Siirtoväen henkisen huollon tehtäviä nykyhetkellä”; Keskustoimikunnan toimintakert 1943; Pöytäkirjat: Keskustoimikunnan toimintakert 1942; JoMA VHKLA Waris 1940, 3-6; Lehtiö 2004, 155-156.

374 JoMA VHKLA Keskustoimikunnan toimintakert 1943, 12; Pöytäkirjat: Keskustoimikunnan toimintakert 1942.

375 JoMA VHKLA Valistusasiat ja henkinen huolto: Irja Salmelan toimintaselostukset tammikuussa ja maaliskuussa 1943; Keskustoimikunnan toimintakert 1943, 14; Lehtiö 2004, 161.

paan huollon kanssa. Toinen tärkeä yhteistyökumppani oli Lotta Svärd -järjestö.³⁷⁶ Yhteistyön merkitys korostuikin entistä enemmän joensuulaisen diakonian työnkuvassa sota-aikana. Hyvällä syyllä voidaan puhua jo varsin pitkälle verkostoituneesta Joensuun seurakunnan diakoniatyöstä. Diakoniatyö verkostoitui erityisesti Vapaan huollon organisaatioiden kautta yhdessä muiden järjestöjen ja auttajatahojen kanssa vastaamaan niin aineellisen kuin henkisen ja hengellisen avun tarpeisiin sodan aikana. Huomionarvoista on, että seurakunnan diakoniatöimikunnan edustajia oli varsin merkittäväillä paikoilla Vapaan huollon Kuopion lääninkeskuksen ja sen Joensuun paikallistason luottamuselimissä. Nämä luottamustoimet olivat ikään kuin näköalapaikkoja sodanaikaisen suomalaisen yhteiskunnan todellisuuteen ja sen ymmärtämiseen. Tämä uusi ymmärrys kantoi kenties hedelmää myös sotien jälkeiseen diakoniatyöhön, kun suomalaista hyvinvointiyhteiskuntaa alettiin vähitellen rakentaa.

Sota vaikutti monella tapaa myös Joensuun seurakunnan diakoniatyön arkeen. Monet seurakunnan työmuodot keskeytyivät sodan takia – erityisesti huoneistopulan vuoksi. Ilmavaaran pelossa diakonissan työ usein keskeytyi ”sirpalesuojissa istumiseen”.³⁷⁷ Talvisodan aikana venäläiset pommittivat Joensuuta 11 kertaa, mutta kuolonuhreilta välttyttiin vielä tällöin. Talvisodan jälkeen Joensuun merkitys sotilas-kohteena kasvoi, joten myöhemmissä sodissa kaupunki joutui kokemaan aiempaa huomattavasti ankarampia pommituksia. Varsinaisia pommisuojia ja väestönsuojia ei Joensuuhun vielä talvisodan aikoihin tehty, vaan käytössä olivat eräänlaiset suojakäivannot.³⁷⁸ On ilmiselvää, että joensuulainen diakonissa joutui sotien aikana työskentelemään äärimmäisissä olosuhteissa, joissa myös kuolemanvaara oli arkipäivän todellisuutta.

Joensuun kaupungista siirrettiin talvisodan loppuvaiheessa noin 500 henkeä Närpiöön. Evakkomatkaa länsirannikolle kertyi Joensuusta yli 500 kilometriä.³⁷⁹ Sodan takia Joensuusta pyrittiin evakuoimaan kaikki sellaiset seurakuntalaiset, joiden ei toimensa takia ollut välttämätöntä asua kaupungissa. Myös diakonissa Nuorimaa oli maaliskuun alusta huhtikuun puoliväliin Joensuusta evakuoitun joukon mukana Närpiössä. Hän teki siellä kotikäyntejä siirtolaisten luokse ja koki aina olleensa tervetullut taloon. Nuorimaa toimi myös puhujana siirtolaisten keskuudessa yhdessä seurakunnan entisen diakonissan Anna Terän kanssa. Anna Terä oli Pohjois-Karjalan suo-

---

376 JSKA II Dd 2 Srkk 1937-1941 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten, liite.

377 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 27.11.1941 § 6, liite.

378 Ahonen 1986, 241, 243, 245-247.

379 Ahonen 1986, 242.

jeluskuntapiiriin palveluksessa ja piti uskonnollis-isänmaallisia esitelmiä. Erilaisiin tilaisuuksiin osallistui runsaasti siirtoväkeä. Diakonissa Nuorimaa pystyi lisäksi antamaan monenlaista käytännöllistä apua kauempanakin asuville ihmisille yhteistyössä närpiöläisten kanssa. Näin diakonissa palveli seurakuntalaisia ja teki seurakuntatyötä, kun papeilla ei siihen oikein ollut mahdollisuutta. ”Vieraalla maalla” paikalliset ihmiset suhtautuivat vieraanvaraisesti ja ystävällisesti tulijoihin, joten diakonissa Nuorimaa jättivät Närpiöstä kauniit muistot.³⁸⁰ ”Huoltosisaren” tehtävänä oli siis antaa ihmisille niin aineellista kuin hengellistäkin apua. Viimeksi mainitussa tehtävässä diakonissa toimi papiston apuna.³⁸¹

Pirkko Lehtiö toteaa naisteologien historiaa käsittelevässä tutkimuksessaan, että viisi sodan vuotta avasivat uudenlaisia tehtäviä naisteologeille. Erityisesti heitä tarvittiin siirtoväen hengellisessä huoltamisessa. Sodan vaikeuksien keskellä olleet naiset tarvitsivat sielunhoitoa, julistusta, sosiaalista yhdessäoloa, rohkaisua ja lohdutusta. Tätä apua naisteologit tarjosivat ”naisena naisten rinnalla”, kuten *Lehtiö* tutkimuksessaan sanoo. Kriisin keskellä naisteologit kasvoivat uudenlaiseen yhteistyöhön ja henkilökohtaiseen vastuuseen uusissa tehtävissä. Henkilökohtainen usko oli se kantava voima, jonka varassa naisteologi jaksoi tehdä työtään.³⁸² Vaikka edellä mainitut johtopäätökset koskevatkin naisteologien työtä, niissä voidaan havaita monia yhtymäkohtia joensuulaisen diakonissan sotien aikaan tekemään työhön. Vertailukelpoisia ne ovat sikäli, että molemmissa ammateissa oli kyse seurakunnallisesta ja nimenomaan naisille kuuluvaksi katsotusta työstä sekä sen muuttumisesta uudessa yhteiskunnallisessa tilanteessa.

Ei liene liioiteltua todeta, että joensuulaisen diakonissan sodanaikaisessa työssä oli itse asiassa kyse Suomen kansan ja valtion olemassaolosta ja säilymisestä. Diakonissan keskeisenä tehtävänä oli luoda tulevaisuuden uskoa ja toivoa niin joensuulaisten kuin rajan takaa tulleiden siirtolaistenkin keskuudessa. Isänmaallinen henki ja kansalliset korostukset saivat uskonnollisuuden ohella entistä keskeisemmän sijan diakonissan kielenkäytössä. ”Uskonnollinen ja kansallinen” kietoutuivat päätöksensäomaisesti yhteen erityisesti niissä tavoitteissa, jotka asetettiin nuorison kasvatukselle, esimerkiksi tyttötyössä.

Joensuun seurakunnan diakonissa joutui sotien aikana naisteologin tavoin autta-

---

380 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 27.11.1941 § 6, liite; II De 1 Srkk 1940; JoMA JRA Ka 1 Kert Joensuun rk:n tilasta 1937-1941 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten; JoMA VHKLA Pöytäkirjat: Keskustoimikunnan työvaliokunnan kok ptk 23.1.1940 § 21.

381 JSKA II De 1 Srkk 1939.

382 Lehtiö 2004, 173.

maan papillisissa tehtävissä kuten julistuksessa ja sielunhoidossa. Toisaalta edellä mainitut työmuodot kuuluivat jo oikeastaan huoltodiakoniaan, joten sikäli ei ollut kyse kovin suuresta muutoksesta diakonissan työnkuvassa. Yksi diakonissan suurista haasteista oli erilaisuuden kohtaaminen sielunhoitajana arkipäivän työssä. Niin siirtoväen keskuudessa työskennellessään kuin Närpiön-matkallaankin Joensuun seurakunnan diakonissa joutui tekemisiin hyvin monenlaisten ihmisten kanssa. Myös näiden ihmisten – vaikkapa evakkonaisten – asiat ja ongelmat olivat erilaisia ja mittasuhteiltaan aivan eri tasoa kuin aikaisemmin. Tuossa työssä diakonissa oli rinnalla kulkija ja kuuntelija, jolta vaadittiin erityistä uhrautuvaisuutta ja empaattista eläytymiskykyä. Jossakin mielessä joensuulaisen diakonissan sodanaikaista työtä voisi varovasti verrata tämän päivän monikulttuuriseen diakoniatyöhön.

Minkälaisen kulttuurishokin diakonissa Nuorimaa evakkoaikanaan kokikaan ruotsinkielisellä Pohjanmaalla jää vain arvailujen varaan; joka tapauksessa hän käänsi matkan kokemukset henkiseksi kasvukseen. Kaiken kaikkiaan voidaan todeta, että joensuulainen diakonissa rakensi työnsä vahvan perustan henkilökohtaisen uskon varaan. Vuoden 1941 lopulla diakonissa Inkeri Nuorimaa totesi kiitollisella mielellä:

-- tähän asti on Herra auttanut, Hänen laupeutensa ei ole loppunut, se on joka aamu uusi ja suuri on Hänen uskollisuutensa. Kiitos ja ylistys olkoon Hänelle kaikesta.³⁸³

Avustustoiminta ja sen rahoitus

Diakoniattoimikunta järjesti 1937-1938 perinteisen joulukeräyksen. Jouluavustukset jaettiin rukoushuoneella pidetyssä joulujuhlissa, johon kutsuttiin äitikerholaisten lisäksi muitakin varattomia ihmisiä ”harkinnan mukaan”. Vuoden 1937 joulukeräys tuotti 2 915 (875 €) markkaa, josta jaettiin avustuksia 110 perheelle. Seuraavan vuoden joulujuhlissa oli jaossa yhteensä 117 avustuspakettia ja näiden lisäksi myös hengellisiä lehtiä.³⁸⁴

Lokakuussa 1939 Joensuussa aloitettiin elintarvikkeiden säännöstely. Kaupunginvaltuusto perusti kansanhuoltolautakunnan, jonka tehtävänä oli säännöstelyn toteuttaminen ja valvonta. Ensimmäisiä kortille joutuneita elintarvikkeita Joensuussa olivat sokeri ja kahvi. Leipäviljaa, rasvatuotteita ja muita hyödykkeitä alettiin säännöstellä vasta vuonna 1940. Sota-aikana Joensuussa elettiin puutteen ja niukkuuden jakamisen aikaa samoin kuin kansalaissodan aikoihin parikymmentä vuotta aikaisemmin.

383 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 27.11.1941 § 6, liite.

384 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 30.11.1937 § 3, 22.11.1938 § 3; II De 1 Srkk 1937, 1938.

Toisen maailmansodan aikana säännöstely toteutui kuitenkin tehokkaammin ja sujuvammin, koska sitä ohjasivat nyt lait ja asetukset.³⁸⁵

Talvisodan puhkeamisella oli välitön vaikutus diakoniatoimikunnan avustustoimintaan. Rukoushuone oli sotilaiden käytössä, joten siellä ei voitu pitää joulujuhlaa. Jouluavustukset – joihin nyt käytettiin pääasiassa vain lahjoitusrahastojen korkotuloja – päätettiin jakaa seurakunnan kanslian kautta.³⁸⁶ Valtavan inhimillisen ja aineellisen hädän keskellä seurakunta joutui arvioimaan myös perinteistä aineellista avustustoimintaansa aivan uudessa valossa. Diakonian taloudelliset voimavarat oli mitoitettu rauhanaikaa, ei sodanaikaista kriisitilannetta silmällä pitäen. Diakoniasta oli tultava koko seurakunnan yhteinen asia, mikäli ihmisten suureen hätään haluttiin tositoimin vastata.

Jo vuoden 1940 talousarviossa diakoniatyölle osoitettiin käyttövaroja 5 000 markkaa (1 212 €), jotka oli tarkoitettu juuri poikkeusoloja varten. Lisäksi talousarviossa oli vuodesta 1941 lähtien erityinen lisämääräraha, joka tuli käyttää sodan takia kärsimään joutuneiden henkilöiden ja perheiden hyväksi. Sen suuruus oli 1941-1944 20 000 markkaa (2 890 €) vuodessa.³⁸⁷ Diakoniatoimikunta käsitteli edellä mainitun lisämäärärahan kohdentamisen erillään muista avustuksista. Talousarviomäärärahojen merkitys diakoniatyön taloudellisena perustana korostui entisestään sotien aikana.

Kirkkoneuvosto myönsi hallinnoimastaan Kukkasrahastosta, jonka tarkoituksena oli auttaa huoltajansa menettäneitä perheitä, enenevässä määrin varoja erityisesti jouluavustuksiin. Kukkasrahastosta myönnettiin sankarivainajien omaisille vuonna 1940 4 000 markkaa (969 €), mutta kaksi vuotta myöhemmin jo 10 000 markkaa (1727 €).³⁸⁸ Joensuun seurakunta vastaanotti vuonna 1940 myös uuden lahjoituksen, jonka kunnallisneuvosmies Simo Hirvonen ja hänen puolisonsa, diakoniatoimikunnan pitkäaikainen jäsen Ida Hirvonen olivat testamentanneet diakoniatyölle. Kauppias Simo Hirvonen oli tunnettu joensuulainen lahjoittaja, joka avusti myös oppi- ja taidelaitoksia. Lahjoitusrahaston arvo oli 225 000 markkaa (54 532 €), mutta vuonna 1944 se kasvoi lisälahjoituksen myötä vielä 24 000 markalla. Testamentin ehtojen mukaan

---

385 Ahonen 1986, 248.

386 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 18.12.1939 § 4.

387 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 27.11.1941 § 4-5, 11.12.1941 § 3, 7.12.1942 § 7, 3.12.1943 § 2, liite, 27.10.1944 § 2, liite; II Cb 1 Kn kok ptk 23.11.1939 § 10, 2.12.1943 § 9, talousarvioliite; II Cc 1-2 Kv kok ptk 23.12.1940 § 3. Kirkkovaltuuston pöytäkirjassa avustuksen suuruudeksi määrättiin ensimmäisenä vuonna 10 000 markkaa, mutta määrä ilmeisesti myöhemmin kaksinkertais-tettiin. II De 1 Srkk 1942, 1943.

388 JSKA II Cb 1 Kn kok ptk 3.12.1940 § 4, 2.12.1943 § 11; II De 1 Srkk 1942; Rimpiläinen 1975, 60, 63.

rahaston korkotuloja oli käytettävä varattomien perheiden tukemiseen. Rahan arvon aleneminen kuitenkin vähensi rahastojen merkitystä avustustoiminnassa.³⁸⁹

Oheisessa tilastossa (taulukko 14) on tehty selkoa diakoniatyölle kerättyjen kirkkokolehtien kehityksestä vuosina 1937-1944. Jo talvisodan syttymisvuonna 1939 seurakuntalaisten anteliaisuus kasvoi merkittävästi, sillä kyseisen vuoden kolehtien arvo oli yli nelinkertainen edellisvuoteen verrattuna. Jonkinlaisen notkahduksen jälkeen kolehdit olivat taas suurimmillaan vuonna 1944, jolloin koko Suomen kansan ja valtion olemassaolo joutui vaakalaudalle. On huomattava, että merkittävä osa pienehköistä lahjoituksista ei ilmeisesti tullut seurakunnalle kolehtihaavien kautta. Esimerkiksi vuonna 1941 seurakunta sai diakonialehtien lisäksi yksityisiä lahjoituksia kaiken kaikkiaan 4 200 markkaa (857 €)³⁹⁰.

Taulukko 14. Kirkkokolehdit diakoniatyölle Joensuun seurakunnassa 1937-1944³⁹¹

Vuosi	Kirkkokolehdit diakonialle (mk)	Ostovoima 2004 (€)
1937	808,00	243
1938	466,65	137
1939	2 041,00	585
1940	978,00	237
1941	1 032,00	211
1942	1 998,00	345
1943	2 781,00	426
1944	6 376,00	921

Kaiken kaikkiaan seurakuntien yleinen diakonian harrastus oli laimeaa ensimmäisinä sotavuosina Joensuun rovastikunnassa. Joensuun seurakunta oli kuitenkin poikkeus, sillä sen tilannetta diakonian suhteen luonnehdittiin tyydyttäväksi.³⁹² Uhrimielen tär-

389 JSKA II Cc 1-2 Kv kok ptk 23.12.1940 § 7, 22.12.1943 § 11; II Dd 2 Srkk 1937-1941 synodaalokokousta ja kirkolliskokousta varten; II De 1 Srkk 1944; Joensuun kaupunki 1949, 56; Rimpiläinen 1975, 63.

390 JSKA II De 1 Srkk 1941.

391 JSKA II Dd 2 Srkk 1937-1941 synodaalokokousta ja kirkolliskokousta varten, srkk 1942-1946 synodaalokokousta ja kirkolliskokousta varten.

392 JoMA JRA Ka 1 Kert Joensuun rk:n tilasta 1937-1941 synodaalokokousta ja kirkolliskokousta varten, liite.

keyttä ja lahjoitusten merkitystä korostettiin Joensuun seurakunnassa vahvoin sanankääntein:

Kannetaan toistensa kuormia ja koetetaan osoittaa myötätuntoa ja rakkautta ei vain sanomalla vaan myöskin teossa. Kansamme jäsenet ovat ainakin ajaksi löytäneet toinen toisensa.³⁹³

Tällaiset lahjoitukset ovat Jumalan pankkiin talletettuja ja tuottavat hyvän korun, siunauksen itselleen lahjoittajalle ja avun sen tarpeessa olevalle.³⁹⁴

Sotien aikana avustuksiin käytettiin siis talousarvion diakoniamäärärahoja, lahjoitusvarojen korkoja, muita yksityisiä lahjoituksia sekä diakoniatyön hyväksi kerättyjä kolehteja.³⁹⁵ Taulukoista 15 ja 16 voi todeta, että jälkimmäisessä taulukossa on esitetty kolmen viimeksi mainitun rahoituslähteen vuosittainen yhteissumma, joka käytettiin lähinnä perinteisiin jouluavustuksiin. Joensuun seurakunnan diakoniatyön jakamat avustukset olivat sotien aikana varsin merkittäviä, sillä niiden piirissä oli vuosittain runsaat 100 perhettä ja yksineläjä. Apua jaettiin viimeisenä sotavuonna 1944 yhteensä 41 200 markan (5 954 €) arvosta. Inflaatio kuitenkin nakersi koko ajan markan ostovoimaa, kuten ensimmäisestä tilastosta (taulukko 15) varsin hyvin käy selville.

Taulukko 15. Talousarvion avustusmäärärahan jakautuminen sodasta kärsineille Joensuun seurakunnassa 1941-1944³⁹⁶

Vuosi	Avustukset sodasta kärsineille (mk)	Ostovoima 2004 (€)	Avustuksia saaneita perheitä ja yksineläjiä
1941	20 000	4 080	32
1942	20 000	3 454	32
1943	20 000	3 064	30
1944	20 000	2 890	24

393 JSKA II Dd 2 Srkk 1937-1941 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten, srkk 1942-1946 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten, liite.

394 JSKA II De 1 Srkk 1942.

395 JSKA II Dd 2 Srkk 1937-1941 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten.

396 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 11.12.1941 § 3, 3.12.1943 § 2, 27.10.1944 § 2, liite, 14.12.1944 § 2; II De 1 Srkk 1942, 1943.

Taulukko 16. Jouluavustukset ja niitä saaneiden määrät Joensuun seurakunnassa 1940-1944³⁹⁷

Vuosi	Jouluavustukset (mk)	Ostovoima 2004 (€)	Avustuksia saaneita perheitä ja yksineläjiä
1940	5 000	1 212	100
1941	8 094	1 651	93
1942	13 100	2 262	83
1943	12 481	1 912	..
1944	21 200	3 064	..

Seurakunnan diakoniatoimikunnalla oli keskeinen asema avustustoiminnan johtamisessa ja organisoinnissa. Sen vastuulla oli avustusten jaon suunnittelu ja merkitseminen. Jokaisesta ”merkitystä” avustussummasta laadittiin erityinen luettelo, josta kävi ilmi avustuksen saajat.³⁹⁸ Vuonna 1942 perinteisten jouluavustusten suuruus vaihteli 100-300 markkaa perhettä kohden. Talousarvion määrärahasta erityisesti sodan takia kärsineille jaetut avustukset olivat suurempia, sillä ne vaihtelivat vuosina 1943-1944 500-2 000 markan välillä.³⁹⁹ Ainakin vuonna 1941 jouluavustukset toimitettiin henkilökohtaisesti kunkin avunsaajan kotiin. Valaisevana esimerkkinä sodan karmeudesta mainittakoon, että kyseisenä vuonna diakoniatoimikunta toimitti apua joensuulaiselle leskinaiselle, joka oli menettänyt kolme poikaa sodassa kaatuneena.⁴⁰⁰ Diakonissan sielunhoidollinen tehtävä korostui tällaisilla käynneillä. Sanat diakonisalla saattoivat olla vähissä, mutta ehkäpä tärkeintä olikin surun, toivottomuuden ja kaiken järjettömyyden yhteinen jakaminen, aito läsnäolo ja Jumalan sanan lohdutus.

Diakoniatoimikunnan lisäksi huolto- ja avustustyötä Joensuun kaupungissa tekivät Vapaa huolto, Lotta Svärd -järjestö, Valkonauha-yhdistys, Mannerheimin lastensuojeluliiton paikallisosasto, Joensuun naisliitto sekä Pelastusarmeija. Seurakunta osallistui vuonna 1943 myös Kansanavun keräykseen ja lasten vaatekeräykseen.⁴⁰¹

Joensuun seurakunnan kirkkoherra Anselm Pärnänen kiteytti vuoden 1944 raportissaan diakoniatyön olemuksen ja merkityksen seuraavalla tavalla:

397 JSKA II De 1 Srkk 1940, 1942, 1943, 1944.

398 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 10.12.1940 § 3, 14.12.1944 § 2; II De 1 Srkk 1943.

399 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 11.12.1942 § 2, 3.12.1943 § 2, liite, 27.10.1944 § 2, liite.

400 JSKA IV: 1, 1-2 Dtmk kok ptk 27.11.1941 § 4-5, 11.12.1941 § 3.

401 JSKA II De 1 Srkk 1943; II Dd 2 Srkk 1937-1941 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten, liite; JoMA JRA Ka 1 Kert Joensuun rk:n tilasta 1937-1941 synodaalikokousta ja kirkolliskokousta varten.

Rakkauden teoilla on erikoinen arvo Jumalan silmissä ja myöskin siunaus.⁴⁰²

Tuona samaisena sodan viimeisenä vuotena 1944 tuli voimaan kirkkolain muutos, joka velvoitti seurakunnat perustamaan diakonian virkoja. Kirkon järjestysmuotoa koskevaan lukuun hyväksyttiin kohta (KL 11 §), jossa todettiin:

Jokaisen seurakunnan tulee harjoittaa kristillistä laupeudentointia ja ottaa palvelukseensa siihen tarvittavia henkilöitä.

Diakonia eli kristillinen laupeudentoimi määriteltiin seuraavalla tavalla (KL 88 §):

Kristillisen laupeudentoimen tarkoituksena on kristillisestä rakkaudesta johtuva hengellisen, ruumiillisen ja aineellisen avun antaminen seurakunnan hädänalaisille, ja sen tulee erityisesti kohdistua niihin, joiden hätä on suurin tai joihin muu avustustoiminta ei ulotu. Seurakunnallisen laupeudentoimen harjoittamista varten jokaisen seurakunnan tulee ottaa palvelukseensa tarvittavia diakoneja ja diakonisoja.⁴⁰³

Joensuun seurakunnassa kirkkolaissa määriteltyä kristillistä laupeudentyötä oli tehty jo lähes viidenkymmenen vuoden ajan – nimenomaan seurakunnallisena työmuotona. Ja mitä ilmeisemmin tuolla rakkauden työllä oli ollut suuri siunaus aivan kuten kirkkoherra Anselm Pärnänen raportissaan kauniisti totesi.

---

402 JSKA II De 1 Srkk 1944.

403 Kansanaho 1964, 368; Mustakallio 2002, 217.

V TUTKIMUSTULOKSET

Joensuun Kirkollinen Diakonaatti perustettiin asiaa varten koolle kutsutussa yleisessä kokouksessa 2.5.1895, mikä merkitsi diakoniatyön käynnistymistä Joensuun kaupunkiseurakunnassa. Diakonaatin perustaksi otettiin Kuopion hiippakunnan diakonian malliohjesäännöt. Diakoniatyön kehittämiseksi kokous perusti toimikunnan, jonka johtoon tuli kaupunginsaarnaaja Nils Gustaf Laamanen. Joensuulaisen diakoniatyön juuret olivat siinä 1890-luvulla virinneessä vilkkaassa, osin verkostoituneessa kristillisessä yhdistystoiminnassa, jonka piirissä erityisesti sivistyneistöön kuuluneet naiset tekivät keskinäisen sisaruuden kautta kristillissosiaalista työtä. Naissukupuoli määritteli siis paljolti diakoniaa Joensuussa.

Joensuun kaupunkiseurakunnan ja samalla myös Kuopion hiippakunnan ensimmäiseksi diakonissaksi valittiin syksyllä 1895 Anna Rytönen, joka oli valmistunut Sortavalan diakonissalaitoksesta. Yhteydet Sortavalan laitokseen jatkuivat kiinteinä, sillä vuosina 1895-1918 kaikki diakonissat tulivat kyseisestä laitoksesta, joka koulutti diakonissoja nimenomaan Itä-Suomen seurakuntia varten. Diakonissan työura katkesi usein avioliiton solmimisen takia, jolloin sijaisena saattoi toimia myös sairaanhoitaja tai niin sanottu koediakonissa. Vuodesta 1911 lähtien Joensuun kaupunkiseurakunnan diakoniatyössä oli kaksi diakonissaa, jotka työskentelivät käytännössä kaupungin kiertävinä sairaanhoitajina.

Joensuulainen diakonia oli jo alusta lähtien nimenomaan seurakunnallinen työmuoto, sillä sitä johti diakoniatöimikunnan puheenjohtajana toiminut kaupunginsaarnaaja. Toisaalta kirkollinen diakonaatti oli hyvin itsenäinen niissä ratkaisuisissa ja valinnoissa, jotka koskivat diakoniatöimikunnan kokoonpanoa. Se pani jo vuonna 1896 toimeen myös niin sanotun Elberfeldin mallin mukaisen piiri- ja diakoniatyössä. Kirkollisen diakonaatin seurakunnallistuminen jatkui vuonna 1904, jolloin diakoniatöimikunnan vaali alistettiin kirkonkokouksen hyväksyttäväksi. Pari vuotta myöhemmin myös diakonaatin rahaliikenne liitettiin osaksi Joensuun kaupunkiseurakunnan taloudenpitoa. Kirkkoneuvosto alkoi käsitellä diakonia-asioita vasta 1910-luvun alkupuolella.

Diakoniavarat kasvoivat Joensuun kaupunkiseurakunnassa koko ajan vuosina 1895-1917. Diakoniatyön taloudellisena perustana oli diakoniarahasto. Se koostui kaupungin avustuksista, yksityisistä lahjoituksista, keräystuotoista, seurakunnan taloudellisesta avusta, kolehdeista ja hoitomaksuista. Kaupunki maksoi ”viinavoittora-

hoista” – lyhyitä katkoksia lukuun ottamatta – vuosittain avustusta toisen diakonissan palkkaamiseen. Vuosisadan vaihteessa diakoniarahaston tuloista peräti neljä viidesosaa koostui kaupungin avustuksista. On todennäköistä, ettei diakoniatyötä olisi saatu riipeästi käyntiin ja vahvalle taloudelliselle pohjalle ilman kaupungin tukea.

Kirkollisen diakonaatin toiminta rahoitettiin siis kaupungin antaman avustuksen turvin ja vapaaehtoisin lahjoituksin. Kolehtien ja hoitomaksujen osuus diakoniarahaston tuloista oli suhteellisen pieni. Hoitomaksutuloja ei kertynyt paljonkaan, koska suurin osa diakonissan asiakkaista sai hoitonsa ilmaiseksi. Suurista yksittäisistä lahjoituksista muodostettiin erityisiä lahjoitusrahastoja, joiden korkotuloja voitiin käyttää varattomien auttamiseksi. Erilaiset listakeräykset muodostuivat varsinkin 1910-luvulla merkittäväksi lisätulonlähteeksi. Joensuulaiselle diakonialle oli alussa tunnusomaista, ettei sen ylläpitoon käytetty paljonkaan seurakunnan omia verotuloja.

Joensuulainen diakonissa oli paremmin palkattu kuin moni sisarkollega Suomessa. Diakoniatoimikunta pyrki parhaansa mukaan aika ajoin tekemään korotuksia diakonissan palkkaan. Ensimmäisen maailmansodan syttymisen jälkeen se alkoi maksaa diakonissoille erityisiä kalliinajanlisiä elintarvikkeiden niukkuuden ja kalleuden takia. Kiihtyvän inflaation takia diakonissan palkan ostovoima kuitenkin romahti kansalaissodan aikoihin. Todennäköisesti tuo aika oli seurakunnan kahdelle diakonissalle taloudellisesti ja myös henkisesti hyvin rankkaa aikaa.

Diakonissan työsuhteeseen liittyvät asiat määriteltiin Sortavalan laitoksen ja Joensuun seurakunnan välillä solmitussa niin sanotussa välikirjassa. Kyseinen asiakirja oli tärkeä myös diakonissan mahdollisen työkyvyttömyyden ja vanhuuden turvan takia. Lisäksi Sortavalan laitoksen johtajatar Jenny Ivalo pyrki henkilökohtaisesti Joensuun vierailuillaan vaikuttamaan kohentavasti diakonissojen ammatillistumiseen ja esimerkiksi huonoon asuntotilanteeseen.

Diakonissan työ oli ohjesäännön mukaan sekä sairaan- että köyhäinhoitoa, mutta käytännössä se painottui koko ajan entistä enemmän ensin mainittuun työalaaan. Joensuulaiset diakonissat leimautuivatkin kiertäviksi sairaanhoitajiksi, joiden keskeisenä tehtävänä oli taistella kulku- ja tarttuvia tauteja vastaan. Kiertävä sairaanhoito oli osa yleistä terveydenhoidon kehittämistä. Diakonissojen sairaanhoitotyötä tarvittiin siis paikkaamaan kunnallisessa terveydenhoidossa ilmenneitä puutteita. Köyhäinhoidossa diakonissan tehtävänä oli auttaa varattomia perheitä arkipäivän askareissa ja huolehtia heidän henkisestä ja hengellisestä hyvinvoinnista. Diakonissan esimiehinä toimivat kaupunginlääkäri ja diakoniatoimikuntaa johtanut pappi. Joensuulaisen dia-

konissan työtaakka kasvoi Suomen itsenäisyyden kynnyksellä, joten työssä jaksamiseen liittyvät kysymykset nousivat ajankohtaisiksi. Raskaasta työmäärästä huolimatta diakonissan työ näyttäytyy – varsinkin köyhäinhoidossa – ajoittain hyvinkin kokonaisvaltaisena eli holistisena ihmisen kohtaamisena ja auttamisena. Edellä mainittujen tehtävien lisäksi diakonissa piti myös pyhäkoulua ja ompeluseuraa. Diakoniatoimikunta jakoi materiaalista apua varattomille erityisesti joulun aikaan ja järjesti erilaisia ”itsensä auttamiseen” tähtääviä käytännöllisiä kursseja. Sortavalan diakonissalaitoksen edustajat olivat näkyvästi esillä rukoushuoneella järjestetyillä diakoniajuhilla. Kaiken kaikkiaan joensuulaista diakoniaa harjoitettiin varsin ammatillisella otteella.

Joensuun seurakunta itsenäistyi vuonna 1918. Seurakunnan diakoniatyötä alkoi vuonna 1920 johtaa uusi hallintoelin kirkkovaltuusto. Tästä lähtien diakoniatoimikunta valmisteli kaikki diakoniatointa koskeneet asiat kirkkovaltuustolle. Valtuusto valitsi diakoniatoimikunnan sekä päätti viime kädessä diakonissan valintaan, eroamiseen, palkkaukseen ja virkavapauteen liittyneistä asioista. Ensimmäinen diakonissojen palkat sisältänyt talousarvio laadittiin vuodelle 1923. Edellä mainitut toimenpiteet johtivat diakoniatyön täydelliseen seurakunnallistumiseen. Naiset säilyttivät kuitenkin edelleen vahvan asemansa diakoniatoimikunnassa. Kunnallisella köyhäinhoidolla oli myös oma edustajansa, mikä lujitti entisestään kahden auttajatahon välistä yhteistyötä. Diakoniatoimikunta nautti kirkkovaltuuston luottamusta päteväenä, entistäkin moniammatillisempänä asiantuntijaelimenä.

Myös diakoniarahastojen osalta tehtiin erinäisiä muutoksia ja yhdistelyjä. Yksityisten lahjoitusten ansiosta pystyttiin 1920- ja 1930-luvulla perustamaan monia uusia diakoniarahastoja. Yllättävää kyllä diakonialle kerätyt kirkkokolehdit kasvoivat juuri pulakauden kynnyksellä 1920- ja 1930-lukujen vaihteessa ja vielä tämän jälkeenkin. Muualla rovastikunnassa ei kuitenkaan ollut havaittavissa vastaavaa rakkautta ja solidaarisuuden mieltä. Joensuun kaupunki maksoi jälleen vuodesta 1924 lähtien diakonialle säännöllistä vuosiavustusta toisen diakonissan palkkaukseen.

Diakonissan palkkaa tarkistettiin 1920-luvulla edelleen varsin säännöllisesti. Hänelle saatettiin maksaa myös asuntotukea ja erityistä verolisää. Joensuun diakonissan palkka oli samansuuruinen kuin kanttori-urkurilla ja lähes kaksi kertaa niin suuri kuin kollegalla Pielisjoen toisella puolella. Diakonissojen oli vaikea varsinkin 1920-luvulla saada vuokra-asuntoa kustannustasoltaan kalliissa Joensuussa. Vetoomuksista huolimatta seurakunta ei suostunut järjestämään diakonissoille asuntoa, mutta kau-

punki kustansi heille puhelimen ja seurakunnan laajentumisen takia polkupyörän. Hankaluuksia aiheutti myös se, että diakonissat joutuivat käyttämään asuntoaan sairaiden vastaanottohuoneena. Diakonissojen työsuhde- ja eläketurva parantui, kun seurakunta velvoitettiin välikirjasopimuksella maksamaan diakonissojen verot, vakuutukset sekä diakonissalaitoksille menevät vuosimaksut. Historiaa tehtiin vuonna 1929, kun seurakunnan pitkäaikaiselle työntekijälle diakonissa Aliina Halmeelle myönnettiin vuosieläke. Samoin virisi keskustelu seurakunnan eläkeohjesäännön laatimisesta.

Joensuun seurakunnan diakoniatyön jatkuvuutta häytti 1920-luvulla diakonissojen aktiivinen hakeutuminen hoitolaitosten palvelukseen. Todennäköisesti laitostyö oli keveämpää ja ehkä myös paremmin palkattua ja arvostetumpaa kuin seurakuntadiakonissan työ. Uusilta diakoniatyöhön valittavilta diakonissoilta alettiin vaatia erikoisosaamista sairaanhoidollisissa tehtävissä, esimerkiksi tuberkuloosikurssin suorittamista. Diakonissan työ oli lähes pelkästään sairaanhoitoa ja palveli lähinnä kaupungin ja yleisen terveydenhoitojärjestelmän intressejä. Joensuun kaupungin – toisen ”isännän” ja palkanmaksajan – vaikutusvalta alkoi näkyä entistä enemmän niissä valintakriteereissä, jotka koskivat diakonissojen kelpoisuusehtoja. Diakoniatyöhön valittiin 1920-luvulla kaksi diakonissaa juuri Oulun diakonissalaitoksesta osittain ehkä siksi, että siellä koulutus oli sairaanhoito- painotteisempaa kuin Sortavalassa.

E erityisesti yleismaailmallisen laman vaikutukset lisäsivät 1930-luvun alussa rajusti joensuulaisten sairastavuutta ja siten myös diakonissan työmäärää. Köyhät ihmiset saivat edelleen hoitonsa ilmaiseksi, mutta toisaalta entistä useampi diakonissan asiakas pystyi maksamaan saamastaan avusta. Pulakautena seurakunnallinen diakonia oli merkittävä humanitaarisen avun antaja Joensuussa, sillä yli 150 ahdingossa olleelle perheelle ja yksineläjälle myönnettiin vuosittain jouluavustuksia. Kaiken lisäksi diakonissat olivat kehittämässä myös lasten terveydenhoitojärjestelmää yhdessä Mannerheimin lastensuojeluliiton kanssa. Seurakunnan papisto hoiti diakonista sielunhoitotehtävänsä vanhainkodilla, mutta köyhäinlaitoksentalon kokouksiin sitä ei kutsuttu ennen 1930-luvun puoliväliä.

Sairaanhoito, jonka ei katsottu enää vastaavan seurakunnallisen diakonian alkuperäistä tehtävää, alettiin vähitellen nähdä joensuulaisessa diakoniassa ”vieraana ikenä”. Kun kirkkoherra Anselm Pärnänen sitoutui niihin Sortavalan laitoksen suunnitelmiin, joissa uusi diakonian tehtäväkuva määriteltiin niin sanotuksi huoltodiakoniksi, oltiin Joensuussa 1930-luvun alkupuolella valmiita irtautumaan lopullisesti

kiertävästä sairaanhoidosta. Tässä irtaantumisprosessissa diakoniatyö omaksui yhteiskunnallisen diakonian vaikuttajan roolin pyrkiessään vastuullisesti huolehtimaan siitä, että kaupunki palkkaisi sairaanhoidollisia tarpeita vastaavan määrän kiertäviä sairaanhoitajia. Pitkän kädenväännön jälkeen kaupunki suostui vuonna 1936 kunnallistamaan kiertävän sairaanhoidon seuraavan vuoden alusta lähtien ja palkkaamaan seurakunnan molemmat diakonissat kiertäviksi sairaanhoitajiksi. Joensuun seurakunta siirtyi niin sanottuun huoltodiakoniaan ja päätti palkata huoltosisaren Sortavalan laitoksesta.

Vuodesta 1937 lähtien Joensuun seurakunnan huoltosisaret, joita alettiin vakiintuneesti kutsua seurakuntasisariksi, tulivat joko Sortavalan tai Viipurin diakonissalaitoksista. Näin seurakunta sai ensimmäistä kertaa palvelukseensa diakonissan fliedneriläisestä laitoksesta, joka oli omaksunut koulutukseensa vaikutteita seurakunnallisesta huoltodiakoniasta. Sodan aikana diakonissoille jouduttiin maksamaan erilaisia lisäkorvauksia inflaation takia, mutta varsinaisia palkankorotuksia ei tehty. Diakonissan verovapaa elämä oli nyt ohi, sillä hän joutui itse huolehtimaan niin veroluonteisista kuin diakonissalaitokselle menevistä maksuista. Vuosikymmenet kestänyt – ja diakonissalle epävarmuutta aiheuttanut – huono asuntilanne kohentui vuonna 1944 merkittävästi, kun seurakunta vihdoinkin saneerasi diakonissalle huoneiston pappilan päärakennuksen yhteydestä.

Huoltodiakonian mukaisesti Joensuun seurakunnan diakonissan tehtävänä oli pitää äiti- ja tyttökerhoja sekä pyhäkoulua ja tehdä kotikäyntejä. Kaikissa edellä mainituissa työmuodoissa asetettiin ihmisen hengellinen hoito ja uskonelämän uudistuminen aiempaa korostetummin etusijalle. Ylipäänsä Joensuun seurakunnan kerhotoiminta oli aktiivista. Diakoniatyö oli luonteeltaan ”etsivää työtä” eli kirkosta vierastuneiden ihmisten kutsumista takaisin seurakunnan toimintaan. Samaan aikaan kirkkoherra oli jälleen vahva vaikuttaja Joensuun kaupungin huoltolautakunnassa.

Sota-aikana yhteistyön merkitys korostui aivan uudella tavalla Joensuun seurakunnan diakoniatyössä. Voidaankin täydellä syyllä puhua sodanaikaisesta verkostoituneesta diakoniatyöstä. Seurakunnan diakonissa, diakoniatoimikunnan puheenjohtaja sekä sen jäseniä verkostoitui erityisesti Vapaan huollon Kuopion lääninkeskuksen ja Joensuun paikalliskeskuksen organisaatioiden kautta yhteistyöhön muiden järjestöjen kanssa. Tarkoituksenmukaisella työnjaolla ja työn keskittämällä pyrittiin paremmin vastaamaan niin henkisen kuin aineellisenkin avun tarpeisiin. Kirkkoherra ja diakoniatoimikunnan puheenjohtaja Anselm Pärnänen oli merkittävä vaikuttaja sekä Va-

paan huollon Joensuun paikalliskeskuksessa että maakunnallisessa osastossa. Hänen puolisonsa ja diakoniatoimikunnan jäsen Anni Pärnänen edusti Joensuuta ja koko Pohjois-Karjalaa Vapaan huollon Kuopion lääninkeskuksen henkisen huollon jaostossa. Verkostoituminen ja merkittävät luottamustoimet Vapaan huollon organisaatioissa todennäköisesti lisäsivät sotien aikana joensuulaisen diakonian ymmärrystä suomalaisen yhteiskunnan tilasta.

Sota vaikutti myös seurakunnan diakoniatyön arkeen ja diakonissan työnkuvaan. Toimitilojen puuttuessa joidenkin diakonian työmuotojen jatkuminen oli epävarmaa. Joensuulainen diakonissa joutui nyt työskentelemään jopa papillisissa tehtävissä kuten julistustyössä ja sielunhoidossa. Kuolemanvaaran keskellä diakonissan yhä vastuullisempi työ rakentui entistä korostetummin henkilökohtaisen uskon varaan. Diakonissan kyky kohdata erilaisuutta sekä empatiakyky korostuivat erityisesti siirtoväen keskuudessa tehdyssä sielunhoitotyössä. Diakonissalla oli sotien aikana myös vahva nuorison kasvattajan rooli. Erityisesti tyttötyössä hänen tehtävänä oli kasvattaa Suomelle moraalisisivistyksellisesti ja kansallis-uskonnollisesti vahvoja nuoria. Isänmaan paras ja isien usko olivat erottamattomia joensuulaisen diakonissan työssä ja sen tavoitteissa. Diakonissa julisti uskoa ja toivoa arkisen auttamistyön keskellä.

Diakoniatoimikunta johti, suunnitteli ja organisoii seurakunnan avustustyötä sotien aikana. Mittavan aineellisen avustustoiminnan mahdollistivat kiinteät, sodan ajan inhimilliseen hätään tarkoitetut talousarviomäärärahat. Myös yksityinen anteliaisuus ja uhrimieli lisääntyi Joensuussa erityisesti sodan ratkaisuvuosina. Kaiken kaikkiaan seurakunnan avustusten piirissä oli toista sataa perhettä ja yksineläjää. Inhimilliseen hätään vastaaminen edellytti, että aineellinen avustaminen ja sielunhoito kulkivat – niin diakonissan kuin papinkin työssä – aina käsi kädessä.

LIITE 1

Kirkkovaltuuston valitsevat diakoniatoimikunnan jäsenet Joensuun seurakunnassa 1920-1944¹	
<u>Nimi</u>	<u>Jäsenyysvuodet</u>
L. Asikanus, everstin puoliso	1921-22
Thilda Beyrath, neiti	1921-26
Hilda Hellman, neiti	1921-30
Ida Hirvonen, rouva	1921-35
Riitta Horttanainen, rouva	1922-44
Juho Hukka, kauppias	1931-44
Emilia Hällström, neiti	1921-33
Toini Kankaanrinta, kauppiaan rouva	1937-44
Paavo Lahti, kunnalliskodin johtaja, lastenvalvoja	1921-40
Rakel Luukkonen, rouva	1938-44
K. Mannelin, apteekkari	1941-44
Eemil Mannerheim, kauppias	1922-40
Paavo Nevalainen, veturinkuljettaja	1941-44
Sanna Olsoni, apteekkarin rouva	1927-44
Sanna Paasiola, rouva	1939-44
Agnes Partanen, kauppiaan rouva	1934-38
Anni Pärnänen, kirkkoherran rouva	1929-44
Ester Salmi, tuomarin rouva	1936-44
Alma Sandström, tohtorin rouva	1921-28
Armida Tirri, insinöörin rouva	1931-36
Natalia Törnwall, rovastin rouva	1923-37
Heikki Veistola, suntio	1921
K. Virtamo, lehtori	1921-30
Helmi Walle, neiti	1921

¹ Tiedot perustuvat seuraaviin kirkkovaltuuston pöytäkirjoihin: 23.2.1920 § 3, 25.11.1921 § 5, 30.11.1922 § 2, 15.12.1926 § 22, 13.12.1927 § 24, 14.12.1928 § 12, 17.10.1929 § 18, 5.12.1930 § 15, 20.3.1931 § 10, 9.12.1932 § 4, 14.12.1933 § 11, 12.12.1934 § 15, 11.12.1935 § 7, 28.12.1936 § 11, 16.12.1937 § 11, 7.12.1938 § 11, 14.12.1939, 23.12.1940 § 6, 17.12.1941 § 7, 30.12.1942 § 19, 22.12.1943 § 6. Vuosien 1924-26 kirkkovaltuuston pöytäkirjoista ei löydy tietoja diakoniatoimikunnan jäsenten valitsemisesta. Puuttuvat tiedot on saatu diakoniatoimikunnan pöytäkirjoista vuosilta 1920-44.

LIITE 2

Joensuun seurakunnan diakonissat ja viransijaiset 1895-1944²			
Nimi	Syntymäaika ja -paikka	Koulutuksen antanut laitos	Työssä
Diakonissa Anna Rytkönen (myöh. Terä, avioliitto)	16.4.1874 Keitele	Sortavalan diakonissakoti	1895-1898
Diakonissa Anna Olenius (myöh. Wallius, avioliitto)	4.1.1872 Tampere	Sortavalan diakonissakoti	1898-1899
Diakonissa Aliina Hellgren (myöh. Halme)	21.4.1873 Teisko	Sortavalan diakonissakoti	1899-1917
Sairaanhoidtaja Ida Rasonius	14.5.1885- 19.3.1917 Lemi	Sortavalan diakonissakoti	1911-1917
Sairaanhoidtaja Hanna Luukkonen, viransijainen	..	..	1917
Sairaanhoidtaja Selma Kokko, viransijainen	..	..	1917
Diakonissa Sofia Alanne	20.7.1887 Kalvola	Sortavalan diakonissakoti	1917-1922
Diakonissa Saara Sokka	21.12.1880 Kuoritsa Inkerinmaa	Sortavalan diakonissakoti	1917-1924
(Koe)diakonissa Anna Pesonen	25.4.1889 Pyhäntä	Sortavalan diakonissakoti	1922-1926
Diakonissa Anna Sundell	15.10.1887 Purmo	Oulun diakonissakoti	1924-1936
Diakonissa Maria (Maikki) Sorsa, viransijainen	30.12.1886 Liperi	Sortavalan diakonissakoti	1926
Diakonissa Kaisa (Katri) Kananen	10.2.1897 Sotkamo	Oulun diakonissakoti	1926-1936
Diakonissa (huoltosisar) Olga Vilhunen	29.10.1907 Rautalampi	Sortavalan diakonissakoti	1937-1939
Diakonissa (huoltosisar) Inkeri Nuorimaa	1.1.1909 Sortavala	Viipurin diakonissalaitos	1939-1944
Diakonissa (huoltosisar) Helmi Härkönen	12.1.1911 Rautu	Viipurin diakonissalaitos	1944-1958

² Tiedot perustuvat tämän tutkimuksen diakonissoja koskeviin lähdeviitteisiin; katso sivut 23-27, 65-68, 96-97.

LYHENTEET

dtmk	diakoniatoimikunta
hpk	hiippakunta
JKA	Joensuun kaupunginarkisto
JoMA	Joensuun maakunta-arkisto
JoYK	Joensuun yliopiston kirjasto
JPLA	Joensuun piirilääkäriin arkisto
JRA	Joensuun rovastikunnan arkisto
JSKA	Joensuun seurakunnan kirkonarkisto
kaup.valt	kaupunginvaltuusto
KD	saapuneet kirjeet
kert	kertomus
kk	kirkonkokous
kn	kirkkoneuvosto
kok	kokous
kv	kirkkovaltuusto
ltk	lautakunta
OMA	Oulun maakunta-arkisto
ppk	pappeinkokous
ppkptk	pappeinkokouksen pöytäkirja
ptk	pöytäkirja
ptptk	piispantarkastuspöytäkirja
pvk	päiväkirja(t)
rk	rovastikunta
SKSLS	Suomen Kirkon Sisälähetysseura
srk	seurakunta
srkk	seurakuntakertomus
tkli	tuomiokapituli
VHKLA	Vapaan huollon Kuopion lääninkeskuksen arkisto
vk	vuosikertomus

TAULUKKOJEN LUETTELO

1. Joensuun kaupungin avustukset kirkolliselle diakonaatille 1910-1917	s. 32
2. Diakonissalle työkaudella maksetun palkan kehitys Joensuun kaupunkiseurakunnassa 1895-1905	s. 41
3. Diakonissan sairaan- ja köyhäinhoidon määrät Joensuun kaupunkiseurakunnassa 1901-1904	s. 47
4. Diakonissan apua saaneet sairaat ja köyhät Joensuussa 1908-1910	s. 52
5. Kahden diakonissan apua saaneet sairaat ja köyhät Joensuussa 1911-1918	s. 52
6. Kirkkokolehdit diakoniatyölle Joensuun seurakunnassa 1927-1936	s. 64
7. Joensuun seurakunnan diakonissan korotetut kuukausipalkat 1919-1936	s. 70
8. Kahden diakonissan apua saaneet sairaat Joensuussa 1926-1936	s. 77
9. Jouluavustukset ja niitä saaneiden määrät Joensuun seurakunnassa 1926-1933	s. 81
10. Diakoniatoimikunnan vuonna 1936 laatima selvitys diakonissan sairaanhoitokäynneistä	s. 91
11. Terveystoimikunnan vuonna 1936 laatima selvitys kiertävien sairaanhoitajien työmäärästä viidessä eri kaupungissa	s. 93
12. Diakonissan palkan kehitys Joensuun seurakunnassa 1937-1944	s. 98
13. Tyttökerhojen kävijämääriä ja kokoontumiskertoja Joensuun seurakunnassa 1941-1944	s. 104
14. Kirkkokolehdit diakoniatyölle Joensuun seurakunnassa 1937-1944	s. 114
15. Talousarvion avustusmäärärahan jakautuminen sodasta kärsineille Joensuun seurakunnassa 1941-1944	s. 115
16. Jouluavustukset ja niitä saaneiden määrät Joensuun seurakunnassa 1940-1944	s. 116

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

Joensuun kaupunginarkisto	JKA
Kaupunginvaltuuston pöytäkirjat 1896-1936	Ca 7-46
Terveystoimikunnan pöytäkirjat 1916-1923, 1923-1928, 1930-1931, 1935-1936	Ca 1, 2, 3-4, 8-9
Terveystoimikunnan vuosikertomukset 1887-1908	Db 1
Terveystoimikunnan vuosikertomukset 1909-1910, 1926-1927, 1929-1931, 1935-1945	Db 2
Kaupunginlääkärin asiakirjoja 1909-1944 (ei signumia)	
Joensuun maakunta-arkisto	JoMA
Joensuun piirilääkärin arkisto	JPLA
Piirilääkärin vuosikertomukset 1900, 1926-1929, 1933-1946	Da 1
Joensuun rovastikunnan arkisto	JRA
Kertomukset Joensuun rovastikunnan tilasta 1926-1956	Ka 1
Vapaan huollon Kuopion läänikeskuksen arkisto (järjestämätön)	VHKLA
Keskustoimikunnan toimintakertomukset 1942-1949	
Suomen huolto ry:n toimintakertomukset 1942-1950	
Pöytäkirjat 1939-1944	
Valistusasiat ja henkinen huolto	
Joensuun seurakunnan kirkonarkisto	JSKA
Joensuun seurakunnan rippi- ja kirkonkirjat 1881-1900, 1931-1940	I Aa 5, 12
Seurakuntaan ja seurakunnasta muuttaneiden luettelot 1897-1910, 1911-1922, 1923-1934, 1935-1947	I Ba 4, 5, 6, 7
Vihittyjen luettelo 1880-1920	I Eb 2

Kuolleiden ja haudattujen luettelo 1880-1951	I F 2
Saapuneet muuttokirjat	
1898-1899, 1912, 1915-1917, 1922, 1925-1926, 1939, 1944	I Jba 13, 24, 27, 32, 35, 48, 53
Lähetettyjen virkakirjeiden Diario 1881-1934	II Ab 2
Kirkonkokouspöytäkirjat 1851-1969	II Ca 1-2
Kirkkoneuvoston pöytäkirjat 1899-1953	II Cb 1-2
Kirkkovaltuuston pöytäkirjat 1919-1952	II Cc 1-2
Piispan- ja rovastintarkastusten pöytäkirjat 1873-1978	II Cf 1
Kertomukset synodaali- ja kirkolliskokousta sekä piispantarkastusta varten 1917-1980	II Dd 2
Seurakuntakertomukset sekä työntekijöiden ja eri työmuotojen toimintakertomukset 1896-1976	II De 1
Seurakuntasisaren päiväkirjat	
1901-1904, 1905-1909, 1909-1913, 1916-1925	III Fb: 4, 1-4
Diakonaattirahaston tilikirjat 1895-1918	III Gl: 2, 4-5
Diakoniatoimikunnan kokouspöytäkirjat 1895-1973	IV: 1, 1-2
Kirkollisen sisälähetysyhdistyksen pöytäkirjat	V: 2, 1
Kirkollisen sisälähetysyhdistyksen jäsenluettelo	V: 2, 3
Oulun maakunta-arkisto	OMA
Oulun tuomiokapitulin arkisto	OTA
Saapuneet kirjeet (KD)	Ea

(Professori Hannu Mustakallion muistiinpanoja lähteistä ja niiden kopioita)

Painetut lähteet

Colliander, O. I.

1907 Piispa Immanuel Collianderin kertomus Savonlinnan hiippakunnan vaiheista ja tilasta vuosina 1902-1907. Papeinkokoukselle Savonlinnassa syyskuun 3-6 p. 1907. Savonlinna.

1910-1918 Suomen kirkon paimenmuisto 19:n vuosisadan alusta nykyaikaan. I-II. SKHST VIII. Helsinki.

- 1912 Kertomus Savonlinnan hiippakunnan vaiheista ja tilasta vuosina 1907-1912. Esittänyt Savonlinnan lakimääräiselle pappeinkokoukselle 1-5 lokakuuta 1912 O. I. Colliander. – Savonlinnan hiippakunnan kolmannen pappeinkokouksen pöytäkirjat 1912. Savonlinna.
- 1917 Kertomus Savonlinnan hiippakunnan vaiheista ja tilasta vuosina 1912-1917. – Savonlinnan hiippakunnan neljännen pappeinkokouksen pöytäkirjat 1917. Savonlinna.

Godenhjelm, Hugo

- 1927 Suomen evankelis-luterilaisen papiston matrikkeli. Sortavala.

Joensuun kaup.kert

- 1899-1918 Joensuun kaupungin kunnalliskertomukset. Joensuu 1910- 1923.

Kuopion hpk ppkptk

- 1896 Pöytäkirja, joka syntyi Kuopion hiippakunnan yhdeksännessä yleisessä pappeinkokouksessa Kuopiossa syyskuun 23, 24, 25 ja 26 päivinä vuonna 1896. Kuopio.
- 1962 Pöytäkirja Kuopion hiippakunnan viidennestä lakimääräisestä pappeinkokouksesta, joka pidettiin Kuopiossa 17-19 päivänä lokakuuta 1962 sekä liitteet. Kuopio.

Könönen, T.

- 1904 Joensuun kaupunki vuosina 1848-1898. Joensuu.

Neovius, Ad.

- 1898 Suomen Evankelis-lutherilaisen kirkon matrikkeli. Kuopio.

Savonlinnan hpk ppkptk

- 1902 Savonlinnan hiippakunnan Synodaalikokouksen pöytäkirja 14-17 päivinä lokakuuta 1902. Savonlinna.
- 1907 Pöytäkirja, joka laadittiin Savonlinnan hiippakunnan toisessa lakimääräisessä pappeinkokouksessa Savonlinnassa syysk. 3-6 p. 1907. Savonlinna.
- 1912 Pöytäkirja tehty Savonlinnan hiippakunnan kolmannessa lakimääräisessä

pappeinkokouksessa Savonlinnassa lokak. 1-5 p. 1912. Savonlinna.

1917 Pöytäkirja tehty Savonlinnan hiippakunnan neljännessä lakimääräisessä pappeinkokouksessa Savonlinnassa 9-12 p. lokak. 1917. Savonlinna.

1922 Pöytäkirja tehty Savonlinnan hiippakunnan viidennessä lakimääräisessä pappeinkokouksessa Savonlinnassa lokakuun 10-13 p:nä 1922. Ynnä liitteet. Sortavala.

Savonlinnan hpk tklin kiertok

1897-1925 Savonlinnan hiippakunnan tuomiokapitulin kiertokirjeet. Savonlinna.

SKSLS kert

1910-1918 Suomen Kirkon Sisälähetysseuran vuosikertomukset 1910, 1913-1916, 1918. Sortavala 1911, 1914-1917, 1919.

Suomen kirkon vuosikirja

1929 Suomen kirkon vuosikirja. Käsittävä ajan 1.5.1925-1.5.1928.

Piispainkokoukselta toimeksi saaneena laatinut Sakari Loimaranta. Sortavala.

1942 Suomen kirkon vuosikirja XIV. 1.5.1939-30.4.1940. Piispankokoukselta toimeksi saaneena laatinut Sakari Loimaranta. Turku.

Waris, Heikki

1940 Henkinen huolto Suomen huollon työohjelmassa. Esitelmä vapaan huollon lääninkeskusten puheenjohtajien kokouksessa lokakuun 3 päivänä 1940. Helsinki.

Viipurin hpk ppkptk

1932 Pöytäkirja tehty Viipurin hiippakunnan papiston lakimääräisessä pappeinkokouksessa Viipurissa lokak. 25-28 päivinä 1932. Ynnä liitteet. Sortavala.

1937 Pöytäkirja tehty Viipurin hiippakunnan papiston lakimääräisessä pappeinkokouksessa Viipurissa lokakuun 19-22 päivinä 1937. Ynnä liitteet. Sortavala.

Sanomalehdet

Kar Karjalatar 1895, 1917

Kirjallisuus

Ahonen, Kalevi

1985 Joensuun kaupunki 1848-1920. – Joensuun kaupungin historia I. Joensuu.

1986 Joensuun kaupunki 1921-1953. Joensuun kaupungin historia II. Joensuu.

Elsinen, Pertti

1986 Pielisensuun kunta 1922-1953. Joensuun kaupungin historia IV. Joensuu.

Erkamo, Pentti

1969 Vuosisata diakoniaa Viipurissa ja Lahdessa. Lahti.

Hiltunen, Sinikka

2004 Nilsin seurakunnan diakoniatyö 1893-1944. Kirkkohistorian pro gradu -tutkielma. JoYK.

Huhta, Ilkka

2005 Suomen Kirkon Sisälähetysseuran historia. Vuodet 1940-2004. Pieksämäki.

Issakainen, Tarja

1998 Rantalan vaivaistalon arkea vuosisadan vaihteessa. – Elämää entisajan Joensuussa. Joensuun kaupunki 1848-1998. Toim. Pasi Tuunainen. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 6. Jyväskylä.

Jaakkola, Jouko

1994 Sosiaalisen kysymyksen yhteiskunta. – Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Jyväskylä.

Joensuun kaupunki

1949 Joensuun kaupunki 1848-1948. Satavuotismuistojulkaisu. Helsinki.

Kansanaho, Erkki

1960 Sisälähetys ja diakonia Suomen kirkossa 1800-luvulla. Pieksämäki.

1964 Suomen kirkon sisälähetysseuran historia. Sortavalan aika 1905-1944.
Pieksämäki.

1967 Sata vuotta kristillistä palvelutyötä. Porvoo.

Kansanaho, Erkki & Hissa, Pentti I.

1979 Palveleva kirkko. Diakonian oppikirja. 3. p. Pieksämäki.

Kinnunen, Erkki

2000 Joensuun uskonnollinen elämä 1954-1999. Joensuun historia VII. Jyväskylä.

Korppi-Tommola, Aura

2001 Tahdolla ja tunteella tasa-arvoa. Naisjärjestöjen Keskusliitto 1911-2001.
Jyväskylä.

Koskenvesa, Esko

2002 Diakonia kirkon elämässä ja toiminnassa. – Diakonian käsikirja. Toim. Riitta
Helosvuori & Esko Koskenvesa & Pauli Niemelä & Juhani Veikkola.
Helsinki.

Laasonen, Pentti

1971 Vanhan kirkollisuuden hajoaminen Pohjois-Karjalassa. SKHST 83. Joensuu.

Laitinen, Reetta

2006 Kirkko ja uskonto Karjalattaressa vuosina 1874-1893. Kirkkohistorian pro
gradu -tutkielma. JoYK.

Lampinen, Anssi

1998 Kohti kuivaa kaupunkia. Joensuun Raittiusseura 1884-1919. – Elämää
entisajan Joensuussa. Joensuun kaupunki 1848-1998. Toim. Pasi Tuunainen.

Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 6. Jyväskylä.

Lehtiö, Pirkko

2004 Nainen ja kutsumus. Naisteologien tie kirkon virkaan 1800-lopulta vuoteen 1963. Jyväskylä.

Markkola, Pirjo

2002 Synti ja siveys. Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860-1920. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 888. Tampere.

Mustakallio, Hannu

2000 Itsenäistyvän kansakunnan kirkko, 1885-1944. – Kristinuskon historia 2000. Kristinuskon Suomessa. Porvoo.

2001 Palvelun poluilla Pohjois-Suomessa. Oulun diakonissakoti 1896-1916. Oulun Diakonissalaitoksen tieteellisiä julkaisuja 2. Jyväskylä.

2002 Köyhät, sairaat ja kirkko. Suomalaista diakoniaa 1800-luvulta 1940-luvulle. – Lasaruksesta leipäjonoihin. Köyhyys kirkon kysymyksenä. Toim. Virpi Mäkinen. Jyväskylä.

2004 Ivalo, Jenny (1854-1921) Sortavalan diakonissalaitoksen johtajatar. – Suomen kansallisbiografia 4. Studia Biographica 3:4. Hämeenlinna.

Mustakallio, Hannu & Koskenvesa, Esko

2003 Aarnisalo, Otto (1864-1942) seurakuntadiakonin uranuurtaja, Suomen Kirkon Sisälähetysseuran johtaja. – Suomen kansallisbiografia 1. Studia Biographica 3:1. Helsinki.

Mustaniemi, Harri

1996 Rautainen operatsioonipöytä. Pohjois-Karjalan sairaalahoidon historiaa. Joensuu.

1998 Hajatietoja terveydenhuollon kehityksestä. – Elämää entisajan Joensuussa. Joensuun kaupunki 1848-1998. Toim. Pasi Tuunainen. Pohjois-Karjalan historiallisen yhdistyksen vuosikirja 6. Jyväskylä.

Nieminen, Heikki-Tapio

- 2001 Suomalainen radiojumalanpalvelus ja radiosaaarna. Yleisradiossa vuosina 1926-2001 lähetetyt luterilaiset jumalanpalvelukset ja radiosaaarnan sisältö. Vammala.

Pirinen, Kauko

- 1969 Suomen kirkollisen aluejaotuksen kehitys. – Suomen evankelis-luterilaisen kirkon matrikkeli. Helsinki.

Pulma, Panu

- 1987 Kerjuuluvasta perhekuntoutukseen. Lapsuuden yhteiskunnallistuminen ja lastensuojelun kehitys Suomessa. – Suomen lastensuojelun historia. Kouvola.
- 1994 Vaivaisten valtakunta. – Armeliaisuus, yhteisöapu, sosiaaliturva. Jyväskylä.
- 1999 Köyhästäkö kansalainen? Köyhyys 1800-luvun poliittisena ongelmana. – Talous, valta ja valtio. Tutkimuksia 1800-luvun Suomesta. 5. p. Tampere.

Rimpiläinen, Olavi

- 1975 Joensuun seudun uskonnollinen elämä 1848-1953. Joensuun kaupungin historia V. Joensuu.

Ryökäs, Riikka

- 2005 Auttavat kädet - kuulevat korvat. 100 vuotta diakoniaa Hollolassa. Hollola.

Sorvettula, Maija

- 1998 Johdatus suomalaisen hoitotyön historiaan. Jyväskylä.

Toikko, Timo

- 2005 Sosiaalityön ideat. Johdatus sosiaalityön historiaan. Tampere.

Toiviainen, Kalevi

- 2004 Kaakonkulman hiippakunta 1897-1945. – Kaakonkulman kapituli. Savonlinnan, Viipurin ja Mikkelin hiippakunta 1897-2004. Toim. Ouri Mattila et al. Helsinki.
- 2005 Muurinvartija. O. I. Colliander Kuopion ja Savonlinnan hiippakuntien

piispana 1897-1924. SKHST 194. Vaasa.

Tuunanen, Erkki

1986 Koulujen kaupunki. Joensuun kaupungin historia III. Joensuu.

Veikkola, Juhani

2005 Kuusisto, Antti William (1875-1947). – Suomen kansallisbiografia 5. Studia Biographica 3:5. Hämeenlinna.

Wallinmaa, Y. A.

1937 Piirteitä Gustaf Johanssonin toiminnasta Kuopion hiippakunnan piispana.
Oulu.

Rahanarvoa koskeva huomautus

Tutkimuksessa esiintyvien markkamäärien nykyarvo eli ostovoima (vertailuvuonna 2004) on ilmoitettu suluissa euroina (€). Rahan muuntamisessa olen käyttänyt *Nor-dean* automaattista rahanarvonkertoimen laskuria. Ohessa esitän muutaman esimerkin avulla, kuinka markan (1 mk) arvo vaihteli tutkittavalla kaudella:

<u>Vuosi</u>	<u>Vuoden 2004 euroina</u>
1895	4,3
1905	3,75
1915	2,64
1918	0,3
1925	0,26
1935	0,32
1944	0,14